

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН,
БІЗНЕСУ ТА ТУРИЗМУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Леся ПОБОЧЕНКО
«_____» _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 292 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

Тема: «Роль міграційного капіталу в економічному розвитку України»

Виконавець: Замула Юрій Олександрович,
група МЕВ-401

(підпис виконавця)

Керівник: д.е.н., професор,
професор кафедри міжнародних
економічних відносин, бізнесу
та туризму ФМВ НАУ
Румянцев Анатолій Павлович

(підпис керівника)

Нормоконтролер: Прокоп'єва Аліна Анатоліївна

(підпис нормоконтролера)

Київ - 2024

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародних економічних відносин, бізнесу та туризму

спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Леся ПОБОЧЕНКО

«__» _____ 2024р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Замули Юрія Олександровича

1. Тема роботи «Роль міграційного капіталу в економічному розвитку України» затверджена наказом ректора від «26» березня 2024 р. №441/ст.
2. Термін виконання роботи: з 13 травня 2024 року по 16 червня 2024 року.
3. Вихідні дані до роботи: законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо регулювання процесів міграції, порядку в'їзду та виїзду з території України громадян України, іноземців та осіб без громадянства, статистичні дані Державної міграційної служби України, Державної служби статистики України, Державної прикордонної служби України, ресурси мережі інтернет, щорічні звіти міжнародних організацій: Організацій об'єднаних націй (ООН), Міжнародної організації міграції (МОМ), Міжнародної організації праці (МОП).
4. Зміст пояснювальної записки: теоретичні основи дослідження міграційного капіталу в сучасних умовах, вплив потоків капіталу мігрантів на економічний розвиток України в умовах війни, проблеми та перспективи використання грошових переказів трудових мігрантів в Україні в умовах війни.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 6 таблиць та 20 рисунків.
6. Презентація основних результатів кваліфікаційної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 25 слайдів.

7. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми кваліфікаційної роботи	11.03.2024	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання кваліфікаційної роботи	15.03.2024	Виконано
3.	Розкрити теоретичні основи дослідження міграційного капіталу в сучасних умовах	06.05.2024 – 12.05.2024	Виконано
4.	Визначити вплив потоків капіталу мігрантів на економічний розвиток України в умовах війни	13.05.2024 – 19.05.2024	Виконано
5.	Визначити та обґрунтувати проблеми та перспективи використання грошових переказів трудових мігрантів в Україні в умовах війни	20.05.2024 – 26.05.2024	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	27.05.2024 – 30.05.2024	Виконано
7.	Оформити кваліфікаційну роботу та пройти перевірку на плагіат	31.05.2024	Виконано
8.	Передати кваліфікаційну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	01.06.2024	Виконано
9.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	03.06.2024	Виконано
10.	Передати кваліфікаційну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	03.06.2024	Виконано

8. Дата видачі завдання: «15» березня 2024 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____
(підпис керівника)

Замула Ю.О.
(П.І.Б)

Завдання прийняв до виконання _____
(підпис випускника)

Румянцев А.П.
(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Роль міграційного капіталу в економічному розвитку України»: 100 сторінок, 6 таблиць, 20 рисунків, 84 літературних джерел.

Перелік ключових слів (словосполучень): МІГРАЦІЙНИЙ КАПІТАЛ, ГРОШОВІ ПЕРЕКАЗИ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ, МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ, РОБОЧА СИЛА, ПОТОКИ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ, ВІЙНА.

Об'єкт дослідження: міграційний капітал, який надходить до України від трудових мігрантів в умовах війни.

Предмет дослідження: вплив міграційного капіталу на економічний розвиток України в умовах війни.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідження ролі міграційного капіталу в економічному розвитку України в умовах війни.

Методи дослідження: теоретичні методи: аналізу та синтезу, індукції та дедукції, історичного та логічного, причинно-наслідкових зв'язків; емпіричні методи: статистичний, графічний; метод системного аналізу, класифікацій та ін.

Отримані результати та їх новизна: полягають у розробці прикладних питань та у теоретичному обґрунтуванні процесів міжнародної міграції робочої сили та міграційного капіталу трудових мігрантів в контексті їх впливу на економічний розвиток України в умовах війни.

Значущість виконаної роботи та висновки: дослідження проблем використання надходжень грошових переказів трудових мігрантів України, а також їх впливу на економічний розвиток України в умовах війни.

Рекомендації щодо використання результатів: матеріали кваліфікаційної роботи рекомендується використовувати під час розробки положень міграційної політики держави щодо використання міграційного капіталу трудових мігрантів, а також їх впливу на економічний розвиток України в умовах війни, а також для підготовки наукових статей та тез, аналітичних звітів та доповідей щодо дослідження міграційного капіталу України.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНОГО КАПІТАЛУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	10
1.1. Поняття, сутність та класифікація міграційного капіталу.....	10
1.2. Економічний потенціал міграційного капіталу.....	21
1.3. Вплив грошових переказів мігрантів на економічний розвиток країни	29
РОЗДІЛ 2	
ВПЛИВ ПОТОКІВ КАПІТАЛУ МІГРАНТІВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	37
2.1. Структура та динаміка міжнародного міграційного капіталу у світі.....	37
2.2. Аналіз надходження грошових переказів трудових мігрантів в Україну в умовах війни	53
2.3. Дослідження ефективності використання міграційного капіталу України.....	63
РОЗДІЛ 3	
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	75
3.1. Вплив міграційного капіталу на основні показники економічного розвитку України.....	75
3.2. Проблеми та механізми застосування потенціалу грошових переказів для розвитку та повоєнного відновлення України.....	81
ВИСНОВКИ.....	91
СПИСОК БІБЛОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	93

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Міграційний капітал, представлений грошовими переказами трудових мігрантів, є одним із найважливіших джерел фінансових надходжень для багатьох країн, включаючи Україну. Ці перекази часто перевищують обсяги прямих іноземних інвестицій та міжнародної допомоги. Вони становлять значну частку ВВП, що робить їх критично важливими для підтримки економічної стабільності та зростання.

Грошові перекази мають суттєвий вплив на зменшення рівня бідності та підвищення якості життя. Вони забезпечують фінансування основних потреб домогосподарств, таких як харчування, освіта, охорона здоров'я та житло. Це особливо важливо в умовах економічних труднощів, коли державна підтримка може бути недостатньою.

Грошові перекази є одним із небагатьох джерел приватного зовнішнього фінансування, яке, як очікується, продовжить зростати в наступне десятиліття. Їх необхідно використовувати для мобілізації приватного капіталу для підтримки фінансування розвитку, особливо через облігації діаспори.

Приватні перекази з-за кордону сприяють підтримці платоспроможності держави, компенсації дефіциту торговельного балансу. Їх значення зростає в кризових умовах, оскільки обсяги переказів, попри погіршення ситуації в країні, залишаються відносно стабільними.

Перекази українських мігрантів усе ще залишаються важливим джерелом притоку валюти. До воєнного вторгнення росії Україна посідала перше місце в Європі та Центральній Азії за обсягом приватних грошових переказів. Головною причиною стало масове переміщення мешканців України, включно з тими, що рятувалися від війни за кордон і об'єдналися з членами родин, які вже мешкали за межами країни. Після початку війни спостерігається суттєве скорочення обсягів приватних грошових переказів, надісланих в Україну українськими мігрантами. Це

пов'язано з тим, що для цих домогосподарств простішим варіантом було допомогти родині переїхати і залишатися поряд з ними.

В умовах постійних військових дій та повоєнного відновлення України, грошові перекази набувають ще більшої значимості. Вони можуть стати важливим ресурсом для фінансування відновлення інфраструктури, житла, а також підтримки малого та середнього бізнесу. Відновлення та розвиток економіки в післявоєнний період значною мірою залежатиме від здатності ефективно використовувати цей капітал. Будучи другим за величиною джерелом зовнішнього фінансування для країн, що розвиваються, грошові перекази мігрантів до їхніх родичів чи інших осіб в країнах походження визнаються урядами та міжнародними організаціями як важливі інструменти для зменшення бідності домогосподарств та посилення місцевого розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогодні проблемам залучення фінансових ресурсів трудових мігрантів приділяють велику увагу як закордонні, так і вітчизняні дослідники. Це зумовлено тим, що обсяг міграційного капіталу робочої сили досягає значних величин.

У науковому дискурсі проблеми ринку міграційного капіталу, а також управління міграційними трансфертами на національному та регіональному рівнях висвітлені в працях Ю. Білана, М. Біль, Т. Васильціва, І. Ключковської, Л. Побоченко, А. Прокоп'євої, О. Позняка, О. Плотніков, О. П'ятковської, О. Левицької, Е. Лібанової, О. Малиновської, І. Набок, О. Риндзак, М. Романюка, А. Румянцева, У. Садової, Л. Семів, С. Семіва, Н. Татаренко та інші.

Теоретико-емпіричні дослідження закордонних вчених (Giuliano P., Ruiz-Arranz M., Taylor E., Catrinescu N., Leon-Ledesma M., Piracha M., Ali M., Baldé Y., Cooray A.) спрямовані на вивчення впливу грошових переказів на економічні змінні, такі як споживання, інвестиції та економічне зростання.

У науковому дискурсі спостерігаються дослідження міграційних ризиків збільшення грошових переказів, у т.ч. впливу на зменшення бідності, поглиблення фінансових дисбалансів, збільшення обсягів подальшої міграції та інституційний розвиток.

Попри достатньо глибокі та комплексні напрацювання у сфері управління міграційними потоками у проекції забезпечення економічного зростання, виникає гостра необхідність в обґрунтуванні нових, сучасних і прогресивних механізмів та інструментів розвитку ринку міграційного капіталу, здатних врегулювати масштаби, забезпечити ефективне використання міграційних трансфертів задля сталого розвитку національної економіки України.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження ролі міграційного капіталу в економічному розвитку України в умовах війни.

Досягнення мети дослідження передбачає постановку та розв'язання таких **завдань**:

- розкрити поняття, сутність та класифікацію грошових переказів мігрантів;
- вивчити економічний потенціал міграційного капіталу;
- визначити вплив грошових переказів мігрантів на економічний розвиток країни;
- оцінити структуру та динаміку розвитку капіталу мігрантів у світі;
- проаналізувати надходження грошових переказів трудових мігрантів в Україну в умовах війни;
- дослідити ефективність використання міграційного капіталу України;
- визначити вплив міграційного капіталу на основні показники економічного розвитку України;
- обґрунтувати проблеми та запропонувати механізми застосування потенціалу грошових переказів для розвитку та повоєнного відновлення України.

Об'єктом дослідження є міграційний капітал, який надходить до України від трудових мігрантів в умовах війни.

Предметом дослідження є вплив міграційного капіталу на економічний розвиток України в умовах війни.

Методологія дослідження. У процесі дослідження використано загальнонаукові методи аналізу і синтезу для узагальнення і систематизації ролі грошових переказів на різних рівнях; метод порівнянь – для виявлення міжрегіональних відмінностей та впливу фактору прикордонного розташування

регіону на обсяги переказів; статистичні методи – для збору та систематизації даних; абстрактно-логічний методи – для формулювання висновків.

Фактичний матеріал. Дослідження базується на даних Державної служби статистики України, зокрема статистиці ВВП, ВРП, кількості населення України за регіонами, на офіційній статистиці НБУ про обсяги приватних грошових переказів в Україну у розрізі формальних та неформальних каналів (макрорівень) і динаміці грошових переказів в Україну в 2008–2023рр. за офіційними каналами (мезорівень).

Інформацію про обсяги надходження грошових переказів до України отримано зі статистики зовнішнього сектору НБУ. Визначення ресурсного потенціалу вимушених та добровільних мігрантів для здійснення приватних трансфертів в Україну здійснено на основі результатів опитувань українців, які виїхали за кордон після повномасштабного вторгнення, а саме: Центру економічної стратегії (ЦЕС); Центру міграційних досліджень (Польща). Тематику грошових потоків, спрямованих з України за кордон, розкрито завдяки емпіричним даним, одержаним зі звіту Європейського регіонального бюро УВКБ ООН, та даних НБУ.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки кваліфікаційного дослідження висвітлено в наукових публікаціях:

Побоченко Л.М., Замула Ю.О. Вплив грошових переказів мігрантів на економічний розвиток країни // XV Міжнародна науково-практична конференція «Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі», 25 квітня 2024 р., НАУ, м. Київ. С. 127-129.

Замула Ю.О. Сучасні тенденції потоків грошових переказів трудових мігрантів у світі/ ПОЛІТ. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: Тези доповідей XXIV Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, Київ, 2024, Національний авіаційний університет. К.: НАУ, 2024. С.81–83.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку бібліографічних посилань використаних джерел. В роботі розміщено 6 таблиць та 20 рисунків. Список бібліографічних посилань використаних джерел включає 84 найменувань на восьми сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНОГО КАПІТАЛУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

1.1. Поняття, сутність та класифікація грошових переказів мігрантів

Внаслідок значної інтенсифікації міжнародних міграцій перекази, що відсилаються мігрантами своїм сім'ям на батьківщині, постійно зростають і перетворилися на один з найпотужніших міжнародних фінансових потоків. Вони відіграють помітну роль у скороченні бідності, підвищенні добробуту населення країн походження мігрантів, завдяки використанню значної частки на освіту та охорону здоров'я сприяють накопиченню людського капіталу. Валютні перекази мігрантів можуть позитивно впливати на розвиток економіки країни походження, стабілізацію її фінансів, збільшення інвестицій, створення нових робочих місць та розширення виробництва.

Однак, як свідчить світовий досвід, для використання потенціалу переказів необхідно створити сприятливі умови для розвитку бізнесу, спрямовувати їх офіційними каналами, засобами економічної політики заохочувати інвестиційне використання. Такі завдання, вочевидь, актуальні й для України, звідки численні громадяни виїжджають на роботу за кордон, натомість обсяги валютних надходжень від них стрімко зростають [59].

Міграція населення є результатом глобалізаційних процесів і має об'єктивний характер - більшість країн є або країнами-постачальниками мігрантів, або країнами, що приймають мігрантів, або транзитними. Важливість міграції пов'язана насамперед із формуванням контурів глобального світу - турбулентного та суперечливого у всіх своїх проявах: військово-політичному, соціокультурному, економічному, інформаційному. На сьогодні не існують способи призупинення активності міграційних процесів, принаймні демократично.

Економічні чинники є головною складовою міграцій у світі, оскільки мігрують люди з метою отримання більших заробітків. 82% населення світу живе в країнах, що розвиваються, і тільки 18% в економічно розвинених країнах. Отже, природньо, що відсоток мігрантів з країн, що розвиваються, в країнах Заходу буде підвищуватися.

Найважливішим фактором, що зумовлює сучасну глобальну міграцію, є диспропорції у демографічному розвитку. Ще один важливий компонент для оцінки значущості міграції стосовно конкретної країни — чи є вона політичним, економічним і культурним «центром тяжіння» для вихідців із сусідніх країн. Окрім того, достатньо масштабними є міграції, породжені війнами, збройними конфліктами, екологічними та техногенними катастрофами. І саме досвід пострадянських країн є найбільш показовим.

Міжнародна міграція охопила весь світ, перетворилася на невід'ємну складову сучасного економічного, соціального, політичного, культурного життя людства. Вона є вигідною і країнам призначення мігрантів, і країнам їх походження, є важливим чинником соціально-економічного розвитку. Один із найбільш наочних результатів міграції - невеликі за розміром, проте численні і систематичні грошові перекази мігрантів своїм родинам на батьківщину. Вони формують на сьогодні один з найпотужніших міжнародних фінансових потоків, порівнюваний за обсягами з міжнародною фінансовою допомогою та прямими іноземними інвестиціями, справляють очевидний вплив не лише на добробут домогосподарств отримувачів, а й на макроекономічні показники на рівні держав [20, с.138].

Проте вплив переказів на розвиток не є однозначним. За одних умов вони здатні його помітно прискорити, проте за інших — загальмувати. Вкрай важливою для використання їх позитивного потенціалу є державна політика, створення необхідного для цього середовища. У свою чергу, розробка такої політики потребує належного наукового забезпечення, ретельного вивчення обсягів, джерел та механізмів переказів, напрямів їх використання, наслідків надходження валютних коштів з-за кордону для соціально-економічного розвитку на мікро- і макро- рівнях.

Грошові перекази мігрантів (також відомі як ремітенси) - це грошові кошти, які заробітчани відправляють своїм родичам та близьким в країну походження. Такі перекази зазвичай здійснюються мігрантами, що працюють за кордоном, і можуть включати як формальні (через банки та інші фінансові установи), так і неформальні канали (через знайомих, родичів або інші неофіційні методи).

Грошові перекази мігрантів мають значний економічний і соціальний вплив:

1. Економічний вплив:

1.1. Підтримка домашніх господарств: Грошові перекази часто є важливим джерелом доходу для багатьох сімей у країнах, що розвиваються.

1.2. Збільшення купівельної спроможності: Отримані кошти дозволяють сім'ям покращувати свої житлові умови, харчування, освіти та охорону здоров'я.

1.3. Інвестиції в економіку: Частина переказаних коштів може використовуватись для інвестування у місцевий бізнес або нерухомість.

2. Соціальний вплив:

2.1. Покращення якості життя: Завдяки грошовим переказам родини мігрантів мають змогу підвищувати свій рівень життя.

2.2. Зменшення бідності: Ремітенси можуть допомагати знижувати рівень бідності в країнах з високим рівнем еміграції.

2.3. Соціальна стабільність: Регулярні грошові перекази можуть сприяти стабільності та зменшенню соціальної напруженості.

Грошові перекази мігрантів можна класифікувати за різними критеріями [39, с.430]:

1. За типом каналу передачі:

Формальні канали: Перекази через банки, фінансові установи, системи грошових переказів (наприклад, Western Union, MoneyGram), мобільні платіжні системи.

Неформальні канали: Перекази через знайомих, водіїв автобусів, кур'єрів, особисто під час поїздок на батьківщину.

2. За частотою та обсягом переказів:

Регулярні перекази: Щомісячні або щоквартальні платежі, що надходять на постійній основі.

Нерегулярні перекази: Одноразові або нерегулярні платежі, часто пов'язані з певними подіями або потребами.

3. За цільовим призначенням коштів:

Споживчі перекази: Гроші, які витрачаються на щоденні потреби (харчування, одяг, комунальні послуги).

Інвестиційні перекази: Кошти, що використовуються для інвестицій у бізнес, нерухомість, освіту чи інші довгострокові проекти.

4. За географічним напрямком:

Міжнародні перекази: Перекази між різними країнами, зокрема з країни працевлаштування до країни походження мігранта.

Внутрішні перекази: Перекази всередині однієї країни, коли мігранти переказують гроші з міста в село або навпаки.

5. За формою надходження:

Грошові перекази: Безпосередні перекази грошей.

Матеріальні перекази: Перекази у вигляді товарів або послуг, придбаних мігрантами для своїх родичів.

В статистиці платіжного балансу приватні грошові перекази входять до поточного рахунку та відображаються у двох статтях [20, с.140]:

1. Первинні доходи: оплата праці.

1.1. У платіжному балансі оплата праці відображається на валовій основі до вирахування витрат у країні перебування та сплачених податків.

1.2. У статистиці приватних переказів оплата праці відображається на чистій основі без урахування витрат у країні перебування та сплачених податків

2. Вторинні доходи: приватні трансферти.

Міжнародні приватні перекази, обумовлені передовсім тим, що в сучасному світі все більше людей живуть, працюють, навчаються за кордоном, тоді як їхні близькі та рідні залишаються в країнах походження.

Приватні грошові перекази за методологією платіжного балансу - це міжнародні перекази та потоки ресурсів до домогосподарств, що надходять з інших країн та головним чином пов'язані з тимчасовою або постійною міграцією населення (КПБ6, А5.1).

Перекази можуть здійснюватись як за **офіційними каналами** - через банки, міжнародні системи грошових переказів, поштові відділення, так і **неофіційними** - шляхом передачі наявних грошей та інших матеріальних цінностей від одного домогосподарства іншому [38].

У структурі платіжного балансу з приватними грошовими переказами в значній мірі пов'язані дві статті: «оплата праці робітників» і «приватні трансферти». Ці стандартні компоненти відображаються у рахунку поточних операцій.

Оплата праці представляє собою доходи сезонних та інших короткострокових працівників, які працюють за кордоном менше 1 року, а також заробітну плату українців, зайнятих у компаніях-нерезидентах. Чиста оплата праці дорівнює різниці між оплатою праці, що отримана робітником від тимчасового працевлаштування за кордоном, і його витратами в країні перебування та сплаченими податками [45].

Приватні трансферти охоплюють операції між домашніми господарствами-резидентами та домашніми господарствами-нерезидентами. Вони складаються з грошових переказів робітників, які працюють більше року, та інших приватних переказів між резидентами та нерезидентами [45].

Світовий Банк визначає грошові перекази мігрантів як суму особистих трансфертів і компенсації працівникам (заробітна плата в грошовій формі, заробітна плата в натуральній формі та соціальні внески роботодавців), які включають усі поточні перекази в грошовій або натуральній формі між фізичними особами-резидентами та нерезидентами, незалежно від джерела доходу відправника. Міжнародний Валютний Фонд ввів новий пункт – приватні перекази, у 6-му виданні Керівництва по платіжному балансу (КПБ-6), і 103 представив їх як більш широке визначення грошових переказів працівників порівняно з визначенням у 5-му виданні КПБ-5 [45].

Для посилення впливу кожного коридору грошових переказів на розвиток з точки зору: розташування, каналів передачі, профілів відправника та одержувача і використання одержувачами.

Слід також подумати про вплив: зменшення бідності; захист від ударів; збільшення можливостей інвестувати в людський і фізичний капітал.

Перш за все, необхідно підтримувати цілісне бачення, щоб забезпечити повне розуміння цього складного явища. Політичні заходи щодо посилення ролі грошових переказів у розвитку поки що здебільшого були зосереджені на зменшенні витрат на надсилання грошових переказів через офіційні канали, але загальний ландшафт відповідей все ще фрагментований, недостатньо розроблений і стикається зі значними проблемами [95].

Упродовж останніх 15–20 років вітчизняні науковці вивчали процеси трудової міграції за кордон, а також проблематику формування доходів мігрантів і використання грошових переказів, що надходять в країну з-за її меж. Зокрема, О.А. Малиновська зазначає, що масштаби та динаміка переказів мігрантів закономірно загострили увагу до їхнього впливу на соціально-економічний розвиток [34, с.6]. А.П. Гайдуцький пропонує розглядати грошові перекази крізь призму міграційного капіталу, який виконує пряму та мультиплікаційну капіталоутворювальну функцію, стимулює людський, соціальний та економічний розвиток домогосподарств, місцевих територій і країни-реципієнта загалом [23, с.84].

В.О. Онищук звертає увагу на стабілізаційний і компенсаційний характер переказів трудових мігрантів, які мінімізують ризики, пов'язані із фінансовою нестабільністю та рецесивними явищами в українській економіці [36, с. 83]. Р. Ластовецька доходить висновку, що «в довгостроковій перспективі перекази також стимулюють розвиток інфляційних процесів через зростання сукупного попиту населення» [24, с. 19–20].

У деяких вітчизняних публікаціях йдеться про приватні грошові (валютні) перекази як про фактор фінансової безпеки та стабільності держави-отримувача, адже вони сприяють зміцненню національної грошової одиниці, зменшенню

дефіциту торгового балансу країни, сприяють фіскальній консолідації. Також відмічений вплив переказів на розвиток ринку фінансових послуг та його інфраструктури [31, с.14].

До інших позитивних напрямів впливу на розвиток економіки країн походження мігрантів віднесено: зростання ВВП; інвестиційний ресурс, що діє через зростання попиту на товари; скорочення рівня бідності в регіонах, звідки походять мігранти; зміна структури витрат домогосподарств; зростання витрат на освіту; поліпшення умов проживання; позитивний вплив на рівень зайнятості та економічне зростання (у разі спрямування частини коштів на розвиток підприємництва).

Комплексний огляд загроз і викликів, що породжують перекази трудових мігрантів для країни реципієнта, охоплює: збільшення споживацьких настроїв, знецінення авторитету праці, орієнтування на подальшу міграцію молоді, дефіцит робочої сили в країні; якщо перекази створюють попит, що не задовольняється за рахунок зростання місцевого виробництва, то вони провокують інфляцію; за значних обсягів валютних надходжень відбувається завищення курсу національної валюти, що зменшує конкурентоспроможність власних товарів на міжнародному і внутрішньому ринках; перекази гальмують необхідні реформи і через зниження тиску на уряди, і через послаблення соціального напруження, запобігаючи суспільним кризам, які спричиняють зміни.

Узагальнення опрацьованих теоретичних підходів дає підстави до висновку, що в науковій літературі дискутуються три основні напрями впливу переказів:

- на добробут домогосподарств, рівень бідності і майнове розшарування;
- на зайнятість, виробництво та економічний розвиток;
- на скорочення дефіциту торговельного та платіжного балансу, на стан внутрішнього валютного ринку.

Тобто результати впливу переказів вивчаються на мікро- і макрорівні. Однак особливий наголос варто робити і на мезорівні їхнього впливу, оскільки на цьому рівні проявляються певні специфічні характеристики як міграційних потоків, так і потоків валютних переказів із-за кордону. Саме на регіональному рівні реалізовується державна політика регіонального розвитку та повинна

розбудовуватись система стимулювання інвестиційного спрямування мігрантських доходів.

Окрім обґрунтування соціально-економічної сутності та значення грошових переказів трудових мігрантів проблемним залишається питання їх достовірної кількісної оцінки. За інформацією НБУ, складання статистики приватних переказів – складніше завдання порівняно з іншими компонентами платіжного балансу, оскільки необхідно комбінувати різні джерела інформації (дані фінансового сектору, опитування трудових мігрантів, оцінки на підставі моделі даних, дзеркальна статистика країн, з яких надходять перекази), залежно від наявності тих чи інших даних. У багатьох випадках це призводить до недооцінювання обсягів та асиметрії в даних різних країн [32, с.75].

Іншим важливим аспектом у розумінні феномену грошових переказів, особливо з огляду на реалізацію цілеспрямованих ініціатив, орієнтованих на розвиток, є знання того, хто їх надсилає міжнародні перекази і чому. Профілі відправників переказів відрізняються за [58]:

- місцем походження;
- країною призначення;
- причинами міграції;
- причинами перерахування;
- демографічними та фінансовими характеристиками;
- індивідуальними рисами [95].

Тому, намагаючись отримати повне розуміння процесів, необхідно враховувати всі ці фактори.

Таким чином, значна частина літератури про профілі відправників міжнародних переказів розглядає **причини переказу**.

Діапазон виявлених **мотивів** включає:

- а) альтруїзм (для задоволення потреб сім'ї);
- б) обмін (для погашення кредитів або покриття певних послуг);
- в) особисте страхування (щоб забезпечити заощадження для захисту від потенційних потрясінь);

г) інвестиції та спадщину.

Вони не є взаємовиключними, і тому рішення про звільнення зазвичай впливають із комбінації таких мотивів.

Важливим є той факт, що під час кризових явищ в економіці грошові перекази мігрантів, які прямували у країни, що розвиваються, демонстрували більш стабільну динаміку у порівнянні з прямими іноземними інвестиціями.

Якщо говорити про процес грошового переказу, то його можна охарактеризувати як процес, який складається з виконання певної кількості фінансових операцій, певної послідовності дій споживача і надавача цієї послуги, а саме:

- подача доручення (заяви) клієнта на переказ коштів зі свого рахунку в цьому банку або за рахунок банківського кредиту в банк одержувача на його рахунок із зазначенням суми, призначення платежу тощо;
- перевірка банком заповнення реквізитів платіжного доручення (заяви):
- банківські реквізити платника і отримувача коштів, наявність відповідної суми на рахунку платника тощо;
- після отримання позитивного результату перевірки списання банком коштів з рахунку клієнта або їх блокування і надсилання електронного повідомлення до банку кредитора і, після отримання від останнього повідомлення про виконання переказу, списання банком коштів з рахунку клієнта;
- зарахування банком коштів на рахунок одержувача і повідомлення банку ініціатора платежу про виконання переказу.

Загалом цей процес можна визначити як: ініціювання, виконання та завершення виконання грошового переказу. Про те, що грошовий переказ є певним процесом, зазначає дослідниця грошових переказів емігрантів К.В. Шиманська, яка зазначає, що грошові перекази є процесом, який складається з послідовних етапів, на кожному із яких діють різні фактори інституційного середовища, які вимагають ідентифікації з метою формування інструментарію управління процесами грошових переказів.

Вчена також відмічає, що грошові перекази із-за кордону мають ряд економічних переваг, а саме: у соціально-економічній сфері вони дозволяють сім'ям мігрантів дозволити собі краще харчування, лікування, навчання, оплату обтяжливих житлово-комунальних послуг; у фінансовій сфері грошові перекази стають частиною капіталу, який потенційно може бути інвестований в економіку країни; у макроекономічній сфері валютні перекази збільшують пропозицію на грошовому ринку, стабілізуючи курс національної валюти; у фіскальній сфері – формують доходну частину державного та місцевих бюджетів тощо [10, С. 70–72].

Тобто, у данних випадках перекази коштів не мають ніякого відношення до платежів, як погашення грошових зобов'язань, а мають на меті інші цілі – головним чином, соціально-економічні, інвестиційні, благодійні тощо.

А дослідник теоретичної та методологічної бази грошових переказів на міжнародному фінансовому ринку, доктор економічних наук, професор, академік Національної аграрної академії, Директор Інституту стратегічних оцінок Президентського фонду Леоніда Кучми А.П. Гайдуцький відмічає, що для грошових переказів є характерною така ознака, як рух коштів, «... адже в самому ключовому слові «перекази» вже закладено поняття руху» [11, с. 14].

Отже, сутність грошового переказу як фінансової послуги полягає у тому, що в результаті діяльності, головним чином, фінансових установ в процесі якої досягається мета грошового переказу, він здатний слугувати засобом задоволення потреб суб'єктів правовідношень у переміщенні грошових коштів. Надавачі платіжних послуг чітко визначені у п. 1 ст. 10 Закону, які мають право надавати фінансові послуги на території України, провадять діяльність з надання посередницьких послуг включені до реєстру саморегулівних організацій що ведеться органами які здійснюють державне регулювання ринків фінансових послуг.

До надавачів платіжних послуг належать:

- банки;
- платіжні установи (у тому числі малі платіжні установи);
- філії іноземних платіжних установ;
- установи електронних грошей;

- фінансові установи, що мають право на надання платіжних послуг;
- оператори поштового зв'язку;
- надавачі нефінансових платіжних послуг;
- Національний банк України;
- органи державної влади, органи місцевого самоврядування.

Причому зазначені особи мають право на провадження діяльності з надання фінансових платіжних послуг лише після отримання ними ліцензії відповідно до цього Закону (крім банків) та за умови включення до Реєстру, крім банків, які надають платіжні послуги в порядку, передбаченому цим Законом та Законом України «Про банки і банківську діяльність».

Отже, надавачами платіжних послуг, до яких законодавець відніс і переказ коштів, у першу чергу, виступають фінансові посередники, які забезпечують переказ коштів. Це фінансові посередники до яких сучасна наука відносить: банківську систему (Національний банк і банки другого рівня) та небанківські фінансові інститути. Крім фінансових посередників платіжні послуги надають і оператори поштового зв'язку, які, відповідно до ст. 1 Закону України «Про поштовий зв'язок», є суб'єктами підприємницької діяльності і в установленому законодавством порядку надають послуги поштового зв'язку, у тому числі й переказ грошових коштів (поштовий переказ), який даним законом визначається як послуга поштового зв'язку щодо виконання доручення користувача на пересилання та виплату адресату зазначеної ним суми грошей [12].

Отже, обмеження визначення грошового переказу межами платіжної послуги не розкриває повністю сутності цього фінансово-правового явища, оскільки перекази коштів не тільки мають на меті погашення грошових зобов'язань як платежі, а й мають соціально-економічні, інвестиційні, благодійні та інші цілі.

Сутність грошового переказу полягає у тому, що в результаті діяльності, головним чином, фінансових установ, він здатний слугувати засобом задоволення потреб суб'єктів правовідношень у переміщенні грошових коштів з різною метою, а не тільки служити засобом виконання платіжних зобов'язань.

На нашу думку, грошовий переказ є фінансовою послугою, заснованою на договорі між отримувачем і надавачем фінансової послуги, і яка складається з фінансових операцій, здійснюваних визначених законом надавачем фінансових послуг по забезпеченню переміщення (руху) коштів між споживачем цієї послуги (ініціатором переказу) і отримувачем коштів (бенефіціаром) на користь якого зараховуються кошти або видаються йому у готівковій формі з метою забезпечення потреб (інтересів) суб'єктів цих правовідносин.

Таким чином, грошові перекази мігрантів є важливим елементом світової економіки та мають значний вплив на соціально-економічний розвиток країн, що розвиваються. Вони сприяють зменшенню бідності, покращенню якості життя, та можуть бути використані як для споживчих потреб, так і для інвестицій. Важливість і різноманітність грошових переказів підкреслюють необхідність розвитку ефективних та безпечних каналів передачі коштів для забезпечення максимального позитивного впливу на економіку і суспільство.

1.2. Економічний потенціал міграційного капіталу

Розвиток країн-донорів людських ресурсів, їх економічна стійкість та потенціал поступу корелює зі стабільними надходженнями та циклічним характером міграційних трансфертів, особливо в умовах економічних потрясінь.

Ринок міграційного капіталу в Україні знаходиться на стадії формування, темпи його розвитку залежать від ефективності імплементації спеціальних інструментів регулювання грошових переказів (моніторинг міграційних трансфертів, розвиток електронних роздрібних платіжних систем, зниження трансакційних витрат на здійснення грошових переказів, забезпечення широкого доступу мігрантів до фінансової системи, стимулювання ефективного використання міграційних трансфертів).

Теоретико-концептуальна модель розвитку ринку міграційного капіталу, включає такі основні вектори [68]:

– підвищення інвестиційної спроможності міграційного капіталу (забезпечення сприятливого бізнес-середовища, посилення і використання конкурентних переваг банківського сектора як фінансового посередника на ринку міграційного капіталу, спрямування частини міграційного капіталу у банківську систему);

– забезпечення цільової спрямованості міграційних трансфертів у розвиток сектора малого та середнього підприємництва (розвиток цифрової і інноваційної інфраструктури, стимулювання трансферу передових технологій та ресурсного забезпечення підприємницького сектора в Україні, конвергенція соціально-економічного середовища України та основних країн-реципієнтів міграційного капіталу);

– гарантування безпеки міграційних трансфертів (розвиток договірно-правової системи офіційного працевлаштування трудових мігрантів за кордоном, модернізація ринку міграційних послуг, забезпечення фінансового контролю за міграційними трансфертами);

– підвищення рівня фінансової інклюзії (підвищення фінансової грамотності трудових мігрантів і членів їхніх сімей, розвиток фінансової освіти).

Тісний зв'язок між економічним розвитком та міграцією був визнаний протягом певного часу. Проте останніми роками відбувся зсув у мисленні про взаємозв'язок між міграцією та розвитком. Традиційно міграція розглядалася як проблема з негативними наслідками для розвитку. Сьогодні все більше усвідомлюється, що міграція та мігранти можуть сприяти розвитку країни. Одним із факторів, що сприяли цій зміні мислення, є дедалі більше усвідомлення важливості грошових переказів [38].

Сьогодні не приділено досить уваги визначенню впливу грошових переказів на економіку країн. Окремі проблеми, зокрема залучення капіталу мігрантів як джерела інвестиційних ресурсів для фінансового ринку країни, стимулювання економічного зростання в Україні і набуття ним інноваційної природи як основи сталого економічного розвитку, ще певною мірою залишаються поза увагою вчених і практиків.

Важливим аспектом аналізу міжнародної трудової міграції є дослідження потоків грошових переказів, що виступають одним із важливих наслідків міграції. У світових масштабах грошові надходження від мігрантів постійно зростають.

Починаючи з 70-х років ХХ ст. проблема дослідження грошових переказів привертала увагу багатьох науковців. Глобальне зростання трансфертів спонукало дослідників шукати відповіді на запитання про те, які головні чинники детермінують процес переказу коштів та які наслідки ці кошти мають для економік країни-донора та країни-реципієнта.

Перекази мігрантів відіграють важливу роль у економічному розвитку країн-донорів та країн-реципієнтів, засвідчуючи цим вагомість міжнародної міграції.

Згідно з Керівництвом з платіжного балансу (КПБ-6) Міжнародного валютного фонду, приватні грошові перекази (англ. remittances) визначаються як «міжнародні перекази та потоки ресурсів домогосподарств (у грошовій та натуральній формі), що надходять з інших країн та головним чином пов'язані з тимчасовою або постійною міграцією населення».

Д. Массей вважає кошти, які мігранти переказують або привозять додому, найочевиднішим вкладом мігрантів у економіку країни походження. Українські дослідники, зокрема А. П. Гайдуцький, вказують на появу «міграційного капіталу», який формується за допомогою переказів мігрантів і становить окрему складову міжнародного ринку капіталу та вагому частину внутрішнього ринку капіталу України [68].

І. Елбадаві та Р. Роша виділяють два підходи до вивчення грошових переказів мігрантів: **ендогенний та портфельний**. Згідно з першим підходом перекази виступають **ендогенною змінною** в прийнятті рішення про міграцію.

Основою цього підходу є сім'я, а головною мотивацією для переказу коштів - альтруїзм. Важливими чинниками, що визначають грошові перекази відповідно до цього підходу, є економічний та демографічний.

Економічний чинник відображає добробут мігранта і членів його сім'ї, а демографічний дає змогу зробити висновки про характер сімейних стосунків. До прикладу, тривала міграція зазвичай послаблює бажання мігранта пересилати

кошти, оскільки він створює сім'ю в країні перебування за яку відчуває вже більшу відповідальність.

Портфельний підхід своєю чергою ізолює процес міграції від процесу прийняття рішення про переказ коштів, уникаючи таким чином поняття «сім'я». Відповідно до цього підходу грошові перекази вважаються трансфером заощаджень між країнами. Тому грошові перекази лише відображають його бажання інвестувати кошти в країні походження. Чинником, що визначає процес переказу коштів мігрантами, є різниця між рівнями процентних ставок між країнами. Сюди можна віднести процентні ставки за строковими депозитами, рівень інфляції, а також різницю в цінах на нерухомість. На переказ грошових коштів впливає також рівень політичної стабільності в державі [68].

Слід зазначити, що більшість дослідників все ж схиляються до першого підходу і доходять висновку, що саме сімейні зв'язки, побудовані на альтруїзмі, є головним стимулом для переказу коштів. У цьому контексті альтруїзм виражає піклування мігрантів про рівень доходу та споживання своїх сімей.

На відміну від ендогенного підходу, в межах портфельного підходу переказ коштів ґрунтується на корисливих та егоїстичних мотивах мігранта. В літературі портфельний підхід часто характеризують як чистий егоїзм. У межах концепції чистого егоїзму Р. Лукас і О. Старк виділяють три головні причини переказу коштів:

1. Бажання отримати спадщину. Обсяги грошових переказів збільшуватимуться, якщо зростатиме потенційна ймовірність успадкувати майно. На відміну від концепції чистого альтруїзму, перекази зростатимуть зі збільшенням доходу сім'ї мігранта, що залишилась в країні виїзду.

2. Інвестиції в країні походження. У цьому випадку член сім'ї мігранта виступає довіреною особою, яка контролює процес інвестицій від імені мігранта. Обсяги інвестиційних потоків прямо залежать від ефективності фінансового ринку та економічного розвитку країни походження, адже інфляційні очікування, високі ставки на кредити, імпортозалежність і низький рівень зайнятості не привернуть увагу інвесторів, у нашому випадку мігрантів. Альтруїзм стимулює процес переказу коштів для інвестиції, оскільки підсилює рівень довіри мігранта до членів сім'ї.

3. Перспектива повернення додому. Мігрант, що планує в майбутньому повертатись у країну походження, переказує кошти, інвестуючи в капітал (земля, худоба, нерухомість), інфраструктурні об'єкти й так звані соціальні активи (поліпшує стосунки з сім'єю та друзями).

Із огляду на обсяги та різну спрямованість грошових потоків стає зрозумілим, що ні альтруїзм, ні егоїзм у чистому вигляді не можуть пояснити весь спектр чинників, які мотивують мігрантів переказувати кошти. Тому в літературі щодо питань міграції та переказів почали розрізняти два види теоретичних моделей: індивідуальні та договірні («сімейні»). На індивідуальному рівні до чинників, що визначають процес переказу коштів, відносять розглянуті вище моделі альтруїзму та егоїзму. Договірна концепція розглядає перекази як довготерміновий взаємовигідний контракт між мігрантом та членами його сім'ї. Передбачається, що такий контракт є добровільним, а отже, і самовідтворюваним, а взаємний альтруїзм у межах сім'ї лише посилює дію такого договору. Ось чому Р. Лукас і О. Старк для характеристики договірної концепції вводять поняття «стриманого альтруїзму».

Нова економічна теорія міграції передувала виникненню договірної теорії грошових переказів, адже стверджує, що прийняття рішення про виїзд за кордон приймається колективно, в межах сім'ї, заради максимізації доходів. Сімейний контекст є визначальним у договірній концепції, оскільки вона ґрунтується на взаємозалежності, це кооперативна гра, де кожна із сторін (мігрант та члени сім'ї) намагається отримати якнайбільшу користь. Грошові перекази виступають підтвердженням існування неявних домовленостей між мігрантом та його сім'єю. Останнім часом ця теорія набуває щораз більшої популярності в наукових колах дослідників міграційних процесів [17].

Н. Глицос і Л. Кацелі розробили міжчасову модель обміну чинниками, яка полягає в перетворенні надлишкової некваліфікованої робочої сили на дефіцитний капітал. Адже виїхавши за кордон, мігрант надсилає капітал у формі переказів, а після повернення, отримавши певний обсяг знань і навичок, сам стає людським капіталом. Чинники ризику Н. Глицос і Л. Кацелі згенерували як різницю процентних ставок між країнами та волатильність валютного курсу. Тестуючи

модель на прикладі Греції, дослідники дійшли висновку, що обсяги переказів на душу населення позитивно корелюють зі середніми доходами на душу населення та рівнем процентних ставок у країні в'їзду і негативно корелюють з показниками інфляції в країні виїзду.

Економічна політика в країнах походження мігрантів має важливий вплив на обсяги грошових переказів. Певні політичні ініціативи не можуть замінити стабільної макроекономічної політики. Так, Дж. Дюранд, М. Сана та Д. Массей на основі припущень нової економічної теорії включають чинник економічної активності громади до основних детермінантів переказів. Результати дослідження підтвердили зростання обсягів переказів до громад із розвиненими бізнесможливостями та високим рівнем зайнятості.

Серед демографічних чинників, що мають вплив на обсяг грошових переказів, виділяють вік, стать, сімейний стан і освітній рівень мігранта, а також тривалість перебування за кордоном. У контексті альтруїстичного підходу позитивний вплив на обсяг грошових переказів мають сімейний статус мігранта та більша частка жінок-мігрантів. Потоки переказів зростають і в тому випадку, якщо в країні походження залишились неповнолітні або ж неповносправні члени родини. Згідно з альтруїстичним підходом вік працівників негативно впливатиме на обсяг переказів, тоді як договірна теорія стверджує протилежне. Якщо мігранти літнього віку планують повертатись у країну походження, перекази додому зростатимуть як інвестиції в нерухомість та інфраструктуру.

Існує припущення, що поведінка мігрантів стосовно грошових переказів залежить від постійного чи тимчасового характеру міграції. Очевидно, що людина, яка не планує залишатись у країні перебування на довгий термін, більш схильна надсилати грошові перекази, аніж та, що облаштовує своє життя за кордоном.

Р. Агарвал та А. Горовіц підтвердили негативну залежність між кількістю мігрантів з однієї сім'ї та обсягом переказів. Однак якщо мотивом для переказу коштів є бажання отримати спадщину, то перекази зростатимуть зі збільшенням кількості мігрантів із однієї сім'ї.

У низці емпіричних досліджень розглядається зв'язок між рівнем освіти мігранта та сумою переказаних коштів. Безумовно, що освітній рівень мігранта позитивно впливає на динаміку переказів. Зокрема, Дж. Дюранд виявив, що перекази мігрантів (міградолари) до Мексики зростали на 4,3 % зі збільшенням кількості років навчання.

Як бачимо, вплив демографічних чинників і змінної доходу підтверджується майже у всіх емпіричних дослідженнях, тоді як не завжди вдається підтвердити припущення портфельного підходу. За винятком досліджень Н. Глицос і Л. Кацелі [75], доволі важко підтвердити вплив диференційованих процентних ставок між країнами на рівень грошових переказів, що може бути наслідком кореляції процентних ставок з іншими показниками. Для прикладу, високі процентні ставки на валютні депозити можуть свідчити про ризик неповернення вкладів, а високі відсотки за депозитами у національній валюті - про високі темпи інфляції. Таким чином, страх мігранта перед ризиками і невизначеністю пересилують імовірність вищих доходів завдяки різниці процентних ставок.

У 2005 р. Р. Чамі, К. Фуленкамп і С. Джаях дослідили природу грошових переказів, зокрема, подібні вони до інших потоків капіталу чи виступають альтруїстичними трансфертами. Результати дослідження показали, що грошові перекази зростають еквівалентно до заробітної плати реципієнта [75].

Таким чином, зі збільшенням переказів активність реципієнта на ринку праці падатиме, бо грошові перекази мігрантів виступатимуть заміниками заробітної плати. В такому випадку може виникнути ризик безвідповідальності, коли реципієнт через асиметричність інформації експлуатує працю мігранта, знижуючи при цьому свою ділову активність. Р. Чамі, К. Фуленкамп і С. Джаях дійшли висновку, що мігрант висилає кошти для того, щоб уберегти реципієнта від неочікуваного зниження доходу. Тобто грошові перекази є компенсаційними, альтруїстично вмотивованими трансфертами, що виступають неринковими заміниками заробітної плати реципієнта. Проте, переказуючи кошти, мігрант не має на меті знизити активність реципієнта на ринку праці, він лише страхує його у випадку економічних

потрясінь. Однак реципієнт, знаючи, що мігрант поводитиметься як альтруїст, все ж знижує свою ділову активність, і ризику безвідповідальності уникнути не вдається.

Отже, Р. Чамі, К. Фуленкамп і С. Джаях виявили, що компенсація є головною функцією грошових переказів, які зростають завдяки альтруїзму і зменшуються в разі збільшення заробітних плат у країні походження [75]. Це свідчить про те, що перекази мігрантів мають інший вплив на економіку, ніж інвестиційні потоки капіталу. Думки з цього приводу різняться серед економістів. Якщо ж грошові перекази за своєю природою ідентичні до потоків капіталу, то спостерігатиметься їх позитивна кореляція зі зростанням економіки країни-реципієнта.

Незважаючи на агреговані показники, грошові перекази мігрантів є сукупністю індивідуальних, приватних і неринкових трансфертів. Тому, для простоти моделювання, за базову одиницю аналізу візьмемо сім'ю. Важливо й те, що мігранта і реципієнта грошових коштів відділяють значні відстані. Отже, робимо висновок, що грошові перекази мігрантів відбуваються в умовах асиметричності інформації.

Дослідження головних мотивів переказу коштів мігрантами є дуже актуальними, але через низку методологічних проблем існує багато контroversійних результатів. Більшість теоретичних концепцій, що пояснюють переказ коштів мігрантами, ґрунтується на емпіричних дослідженнях на мікрорівні або ж на аналізі макроекономічних статистичних даних. Оскільки перші доволі обмежені контекстуально, а другі враховують лише офіційні методи переказу, дуже важко дійти загальних висновків, що вагомі і для відправників, і для отримувачів переказів.

Б. Пойрін концентрує увагу на проблемі, що може виникнути при проведенні досліджень мікрорівня, які зазвичай ґрунтуються на результатах опитування [81]. Адже керуючись нормами та принципами моралі, мало хто з мігрантів може визнати, що головним мотивом для переказу коштів є власна користь та егоїзм, а не альтруїстичні переконання. Інколи важко з'ясувати чи мігрант, переказуючи кошти, керується альтруїзмом чи егоїстичним бажанням виглядати альтруїстом. Тому,

головна причина непереконаливих емпіричних досліджень полягає у відсутності точної й адекватної інформації стосовно обсягів грошових переказів.

Таким чином, незважаючи на важливу роль, яку відіграють перекази мігрантів для економіки країн в'їзду та виїзду, не існує систематизованого теоретичного підходу до пояснення причин появи цих грошових потоків. Існуючі гіпотези стосовно мотивацій для переказу коштів лежать у межах концепцій чистого альтруїзму та егоїзму. Очевидно, що найбільш зрозумілим і природним мотивом для переказу коштів є альтруїзм - турбота мігранта про тих, хто залишився вдома, проте відносини в межах сімей можуть бути набагато складнішими, ніж їх пояснює альтруїзм.

Останнім часом щораз більшої популярності серед науковців набуває договірна теорія переказів. Однак важливо розуміти всю складність процесу міграції. Чинники міграції, так само як і чинники, що мотивують людей переказувати кошти, можуть бути різними. Проте не варто концентрувати увагу на окремих теоретичних підходах, адже в кожному випадку визначати поведінку мігранта синхронно можуть декілька детермінантних чинників, тому вивчати їх потрібно за допомогою комплексного підходу.

1.3. Вплив грошових переказів трудових мігрантів на економічний розвиток країни

В умовах сьогодення зростає усвідомлення того, що міграція та мігранти можуть сприяти економічному розвитку країни. Одним із факторів, що цьому сприяє є зростаюче усвідомлення важливості грошових переказів трудових мігрантів [39, с.428].

Понад століття люди переїжджали з сільської місцевості в місто та перетинали національні кордони в пошуках кращих можливостей. З 250 мільйонів міжнародних мігрантів приблизно 200 мільйонів залишають домівку, щоб працювати та надсилати грошові перекази додому своїм родинам [51].

Допомога цим сім'ям максимально використати власні ресурси є життєво необхідною для досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР) до 2030 року. Міжнародне співтовариство тепер може визнати трудових мігрантів та їхні сім'ї агентами змін і ключовими партнерами в цих зусиллях.

Потенціал очевидний: між 2022 і 2030 роками, за оцінками, 5,4 трлн. дол. США будуть відправлені трудовими мігрантами назад до їхніх громад походження в країнах, що розвиваються. Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (IFAD), спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй виступає за використання впливу цих потоків на трансформацію сільської місцевості та сталий розвиток [51].

Офіційно зареєстровані потоки грошових переказів до країн із низьким і середнім рівнем доходу (LMIC) становили 647 мільярдів доларів США у 2022 році та, за оцінками, зростуть на 1,4 відсотка до 656 мільярдів доларів США у 2023 році. 75 % потоків грошових переказів спрямовуються на нагальні потреби, але інші 25 % – понад 100 мільярдів доларів США на рік – доступні для інших цілей [45].

Сума, яка має найбільше значення, вимірюється 200 або 300 доларами США, які регулярно надсилаються додому. Ця сума становить 60 % загального доходу домогосподарства, і, якщо її використати, вона може найефективніше покращити рівень життя мігрантів та їхніх громад на батьківщині.

Маючи ці невеликі кошти, більшість сімей, які отримують грошові перекази, зобов'язуються досягти «власних цілей розвитку» – зменшення бідності, покращення здоров'я та харчування, освіти, покращення житла та санітарії, підприємництва, фінансової доступності та зменшення нерівності, а також здатності справлятися з невизначеності у своєму житті, збільшуючи свої заощадження та накопичуючи активи, щоб забезпечити більш стабільне майбутнє [45].

Цілі розвитку надають унікальну можливість створити конвергенцію між цілями сімей, які отримують грошові перекази, цілями розвитку уряду, стратегіями приватного сектору для виходу на недостатньо забезпечені ринки та традиційною роллю громадянського суспільства у просуванні позитивних змін. Зокрема [51]:

1. Фінансова інтеграція та грамотність для сімей одержувачів грошових переказів можуть збільшити можливості для формальних заощаджень та інвестицій. У свою чергу, ці механізми можуть створити людський капітал сімей, які передають грошові кошти, і покращити їхній рівень життя завдяки кращій освіті, охороні здоров'я та житлу.

2. Інвестиції мігрантів, окрім грошових переказів, можуть змінити ландшафт розвитку місцевих громад, якщо надати відповідні варіанти.

3. Поліпшення ринків грошових переказів завдяки адаптованій законодавчій та нормативній базі, більшій прозорості та конкуренції можуть знизити витрати та надати більше ресурсів сім'ям, які отримують грошові перекази.

Починаючи з 2006 року IFAD через свій багатодонорський механізм фінансування грошових переказів (FFR) працює над посиленням впливу грошових переказів на розвиток шляхом посилення конкуренції, охоплення сільських районів, розширення можливостей мігрантів та їхніх сімей через фінансову освіту та залучення, а також заохочення мігрантів інвестиції та підприємництво.

Щороку 16 червня світова спільнота відзначає Міжнародний день сімейних грошових переказів (IDFR), щоб привернути увагу до важкої праці та самопожертви мільйонів мігрантів, які підтримують членів своїх сімей та рідні громади грошима, які вони надсилають додому.

За даними IFAD є 13 причин чому грошові перекази трудових мігрантів продовжують мати більше значення [51]:

1. Приголомшливий мільярд людей у всьому світі – приблизно кожен восьмий – залежить від грошових переказів. Щороку 200 мільйонів трудових мігрантів надсилають гроші додому, і 800 мільйонів людей отримують від них вигоду.

2. Навіть через пандемію та політичну нестабільність потоки грошових переказів продовжували зростати.

3. Трудові мігранти надсилають додому в середньому від 200 до 300 доларів США кожні один-два місяці. Це становить лише 15 % від того, що вони заробляють, а решта залишається в приймаючих країнах. Але те, що вони

надсилають, може становити до 60 % загального доходу домогосподарства – це рятівний круг для мільйонів сімей.

4. За останні 20 років вартість грошових переказів зросла в п'ять разів, незважаючи на безліч несприятливих подій, які відбулися по всьому світу.

5. Сума грошей, надісланих через мобільний переказ, зросла на 65 % протягом 2020 року до 12,7 мільярда доларів США та знову зросла до 16 мільярдів доларів США у 2021 році.

6. Понад 50 % грошових переказів надсилається в сільську місцевість, де проживає 75 відсотків бідних людей у світі та людей із нестачею їжі. Очікується, що протягом наступних п'яти років накопичені потоки в сільські райони досягнуть приблизно 3 трильйонів доларів США.

7. Близько 75 % грошових переказів використовуються для того, щоб подати їжу та покрити медичні витрати, плату за навчання або житло. Під час кризи трудові мігранти надсилатимуть більше грошей додому, щоб покрити втрати врожаю або надзвичайні ситуації в сім'ї. Решту 25 % грошових переказів, що становить понад 150 млрд. дол. США на рік, можна заощадити або інвестувати в створення активів або діяльність, яка приносить дохід і робочі місця.

8. Понад 70 країн залежать від грошових переказів, щонайменше 4 % їх ВВП. Як показують ці країни, грошові перекази є двигуном соціально-економічного зростання та трансформації, особливо для сільської місцевості.

9. Надсилання грошових переказів може бути дорогим, і технічні інновації, такі як блокчейн і мобільні гроші, можуть бути рішенням для зниження витрат. Наразі конвертація валюти та комісії займають близько 6 відсотків від загальної суми відправлення – це вдвічі більше, ніж цільовий показник у 3 %, встановлений Цілями сталого розвитку (ЦСР). У зв'язку з цим існує величезний потенціал для інноваційних цифрових фінансових послуг.

10. У період з 2022 по 2030 рік – цільовий рік ЦУР – приблизно 5,4 трильйона доларів США будуть відправлені трудовими мігрантами назад до їхніх громад походження. З цієї суми близько 1,5 трильйона доларів США буде заощаджено або інвестовано.

11. Трудові мігранти роблять неоціненний внесок у досягнення ЦСР через грошові перекази та інвестиції. Зокрема, вони сприяють викоріненню бідності та голоду; сприяння міцному здоров'ю, якісній освіті, чистій воді та санітарії, гідній праці та економічному зростанню; і зменшення нерівностей.

12. Стратегічне партнерство та прогрес у сфері грошових переказів разом. Партнерство між зацікавленими сторонами державного та приватного секторів проклало шлях до зниження вартості грошових переказів і надання фінансових послуг для мігрантів та їхніх сімей.

13. Цифрові грошові перекази можуть допомогти трансформувати сільську економіку, а також зменшити витрати для відправників і дозволити бенефіціарам у сільській місцевості швидко відстежувати кошти та отримувати доступ до них без необхідності подорожувати на великі відстані.

Оскільки відомо, що Україна посідає чільне місце у світовій міграційній системі, насамперед як країна походження величезної кількості мігрантів, а отже отримує значні обсяги приватних переказів з-за кордону (за даними Світового банку, у 2022 році це була найбільший одержувач грошових переказів у регіоні Європи та Центральної Азії), це завдання дослідження видається надзвичайно актуальним. Грошові перекази від мігрантів стали дуже важливими для української економіки [39, с.429].

Одним із найсильніших ударів по економічній ситуації України стала масова міграція громадян під час повномасштабного вторгнення росії. Відповідно, українські біженці та трудові мігранти можуть допомогти у відновленні економіки України. Фактор українських мігрантів позитивно впливає на економіки приймаючих країн. За оцінками експертів, перебування українців у цих країнах у довгостроковій перспективі позитивно вплине на їхні економіки, оскільки українці витрачають гроші та активно інтегруються в європейський ринок праці [51].

На сьогодні першочергове завдання Уряду України – створення стимулів для повернення громадян додому. У цьому контексті важливе швидке відновлення країни.

Грошові перекази трудових мігрантів (ремітенси) відіграють важливу роль в економіці багатьох країн, особливо тих, що розвиваються. Вони можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на економічний розвиток країни.

Позитивний вплив грошових переказів мігрантів.

1. **Збільшення доходів домогосподарств:** Грошові перекази підвищують доходи родин мігрантів, дозволяючи їм витратити більше на харчування, освіту, охорону здоров'я та житло. Це покращує їх життєвий рівень та сприяє зниженню рівня бідності.

2. **Зростання споживчого попиту:** Збільшення доходів призводить до зростання споживання товарів та послуг, що стимулює внутрішній попит. Це може сприяти розвитку місцевих підприємств і створенню робочих місць.

3. **Інвестиції у людський капітал:** Кошти, отримані від мігрантів, часто витрачаються на освіту та охорону здоров'я. Це сприяє підвищенню рівня освіти та покращенню здоров'я населення, що в довгостроковій перспективі може підвищити продуктивність праці та економічний розвиток.

4. **Фінансова стабільність та розвиток фінансового сектора:** Грошові перекази можуть сприяти розвитку фінансового сектора, оскільки вони проходять через банки та інші фінансові установи. Це сприяє фінансовій інклюзії та збільшенню доступу до фінансових послуг.

5. **Макроекономічна стабільність:** Ремітенси можуть бути стабільним джерелом іноземної валюти, що сприяє стабілізації валютного курсу та платіжного балансу країни. Вони можуть стати важливим джерелом фінансування дефіциту торгового балансу.

Негативний вплив:

1. **Залежність від зовнішніх доходів:** Надмірна залежність від грошових переказів може зробити економіку країни вразливою до зовнішніх шоків, таких як економічні кризи в країнах, де працюють мігранти.

2. **Знецінення національної валюти:** Значний приплив іноземної валюти може призвести до знецінення національної валюти, що робить експорт менш конкурентоспроможним.

3. **Інфляційний тиск:** Збільшення споживчого попиту за рахунок грошових переказів може призвести до інфляційного тиску, особливо в економіках з обмеженими виробничими можливостями.

4. **Соціальні та культурні наслідки:** Еміграція працездатного населення може призвести до демографічних змін та соціальних проблем, таких як розрив сімейних зв'язків, зміни в соціальній структурі та культури.

Приклади впливу:

1. **Філіппіни:** Філіппіни є одним з найбільших отримувачів грошових переказів у світі. Ремітенси складають значну частину ВВП країни та відіграють важливу роль у підтримці економічного зростання, зменшенні бідності та розвитку фінансового сектора.

2. **Мексика:** У Мексиці грошові перекази є важливим джерелом доходу для багатьох домогосподарств. Вони сприяють економічному розвитку на місцевому рівні, особливо у сільських районах, де можливості для отримання доходів обмежені.

3. **Україна:** Для України грошові перекази від мігрантів також мають значний вплив на економіку. Вони сприяють підтримці платіжного балансу, стабілізації національної валюти та підвищенню добробуту багатьох родин.

Грошові перекази трудових мігрантів мають значний вплив на економічний розвиток країн, що розвиваються. Вони сприяють зростанню доходів домогосподарств, підвищенню споживчого попиту, інвестиціям у людський капітал та фінансову стабільність. Однак надмірна залежність від зовнішніх доходів може створити певні ризики для макроекономічної стабільності та соціальної структури країни. Тому важливо розвивати диверсифіковану та стійку економіку, яка не буде залежати виключно від грошових переказів мігрантів.

Таким чином, за останні роки грошові перекази мігрантів стали відносно стабільним джерелом фінансування, особливо для економік країн, що розвиваються. Глобальна статистика свідчить, що грошові надходження від мігрантів постійно зростають у світових масштабах, змінюючи рівень життя населення країн-реципієнтів і впливаючи на соціально-економічну ситуацію.

Висновки до розділу 1

Таким чином, за останні роки грошові перекази мігрантів стали відносно стабільним джерелом фінансування, особливо для економік країн, що розвиваються. Глобальна статистика свідчить, що грошові надходження від мігрантів постійно зростають у світових масштабах, змінюючи рівень життя населення країн-реципієнтів і впливаючи на соціально-економічну ситуацію.

Внаслідок значної інтенсифікації міжнародних міграцій перекази, що відсилаються мігрантами своїм сім'ям на батьківщині, постійно зростають і перетворилися на один з найпотужніших міжнародних фінансових потоків. Вони відіграють помітну роль у скороченні бідності, підвищенні добробуту населення країн походження мігрантів, завдяки використанню значної частки на освіту та охорону здоров'я сприяють накопиченню людського капіталу.

Валютні перекази мігрантів можуть позитивно впливати на розвиток економіки країни походження, стабілізацію її фінансів, збільшення інвестицій, створення нових робочих місць та розширення виробництва.

Однак, як свідчить світовий досвід, для використання потенціалу переказів необхідно створити сприятливі умови для розвитку бізнесу, спрямовувати їх офіційними каналами, засобами економічної політики заохочувати інвестиційне використання. Такі завдання, вочевидь, актуальні й для України, звідки численні громадяни виїжджають на роботу за кордон, натомість обсяги валютних надходжень від них стрімко зростають.

Теоретичні та емпіричні оцінки значення переказів неоднозначні. Проте, є підстави для висновку про позитивний, хоча й доволі помірний, вплив на довготривале макроекономічне зростання. Другий вкрай важливий висновок полягає у тому, що позитивний потенціал переказів може бути використаний лише за наявності необхідних умов, для створення яких потрібна ефективна державна політика.

РОЗДІЛ 2

ВПЛИВ ПОТОКІВ КАПІТАЛУ МІЖНАРОДНИХ МІГРАНТІВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Структура та динаміка міжнародного міграційного капіталу в світі

Коли мігранти відправляють додому частину своїх заробітків у формі готівки або товарів для підтримки своїх сімей, ці перекази відомі як грошові перекази працівників або мігрантів. Протягом останніх кількох років вони швидко зростали і зараз є найбільшим джерелом іноземного доходу для багатьох країн, що розвиваються. Грошові перекази доповнюють державні грошові перекази та є важливими для домогосподарств під час кризи. Світовий банк веде аналітичну та оперативну роботу щодо глобальної міграції, щоб полегшити потоки грошових переказів і зменшити витрати. Через пандемію перекази стали фінансовим порятунком у багатьох економіках і стануть ще більшими в майбутньому [18, с.139].

За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ) Звіту про світову міграцію за 2024 рік, який показує значні зміни у глобальних моделях міграції, включаючи рекордну кількість переміщених осіб та значне збільшення міжнародних грошових переказів [41].

Міжнародні грошові перекази зросли на 650 відсотків, зі 128 мільярдів доларів США до 860 мільярда доларів США між 2000 і 2023 роками. Грошові перекази мігрантів перевищують прямі іноземні інвестиції у збільшенні ВВП країн, що розвиваються. 281 мільйон міжнародних мігрантів у всьому світі; кількість переміщених осіб досягла рекордного рівня до кінця 2022 року – 117 мільйонів [41].

Після досягнення рекордних показників за останні два роки грошові перекази у 2023 році зростали повільніше. В останньому звіті про міграцію та розвиток повідомляється, що грошові перекази в країни з низьким і середнім рівнем доходу (LMIC) уповільнилися до 3,8% у 2023 році після середнього рівня близько 9% у 2021 та 2022 роках. Незважаючи на те, що потоки, за оцінками, сягнули 669

мільярдів дол. США 2023 року, ризик зниження реального доходу мігрантів залишається проблемою в умовах глобальної інфляції та низьких перспектив зростання.

За даними звіту Світового банку (СБ) *Remittance Flows Continue to Grow in 2023 Albeit at Slower Pace 2023* (Потоки грошових переказів продовжуватимуть зростати у 2023 році, хоча й повільніше), який описує ключові зміни в потоках грошових переказів, в період після COVID-19 грошові перекази набули ще більшого значення як джерело зовнішнього фінансування, бо вони виявилися стійкими [61].

В 2023 році зареєстровані потоки грошових переказів в світі зросли до 860 млрд. дол. США, оскільки стійкі ринки праці в розвинених економіках і країнах Ради співробітництва Перської затоки продовжують підтримувати здатність мігрантів надсилати гроші додому [61], (рис. 2.1.):

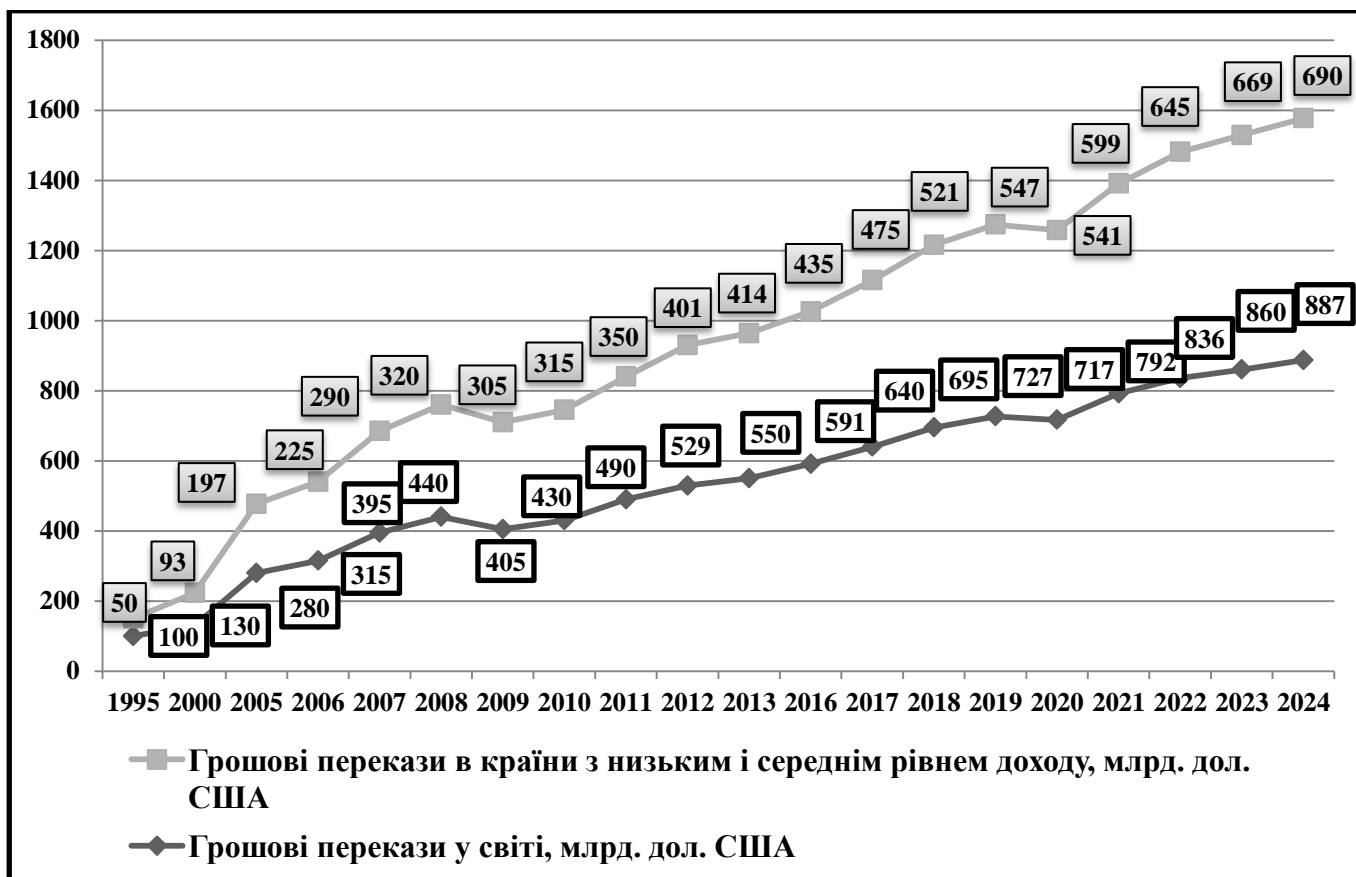

Рис. 2.1. Динаміка потоків грошових переказів у світі та до країн із низьким і середнім рівнем доходу в 1995–2023рр. та прогноз 2024 рік, (млрд. дол. США).

Примітка. Побудовано автором за даними Світового банку (СБ).

Варто зазначити, що міжнародні грошові перекази зросли зі 100 млрд. дол. США в 1995 році до 860 млрд. дол. США в 2023 році, що підкреслює важливість міжнародної міграції як рушія розвитку. Незважаючи на прогнозоване падіння на 20% міжнародних грошових переказів у 2020 році, відбулося лише їх незначне падіння на 1,4% до 717 млрд. дол. США в порівнянні з 727 млрд. дол. США в 2019 році. А в 2021 році цей показник збільшився на 10,6% до 792 млрд. дол. США або більше на аж 75 млрд. дол. США в порівнянні з попереднім періодом [61].

Також, до 2020 року, три роки поспіль, відмічалось зростання міжнародних грошових переказів в 2016-2019рр. і глобальні (вхідні) потоки грошових переказів збільшилися в середньому на 8,4%, з 591 у 2016 році до 640 млрд. дол. США у 2017 році, а також на 8,6% з 2017 до 695 млрд. дол. США в 2018 році та з 695 до 727 млрд. дол. США з 2018-2019рр. відповідно [61], (рис. 2.2.):

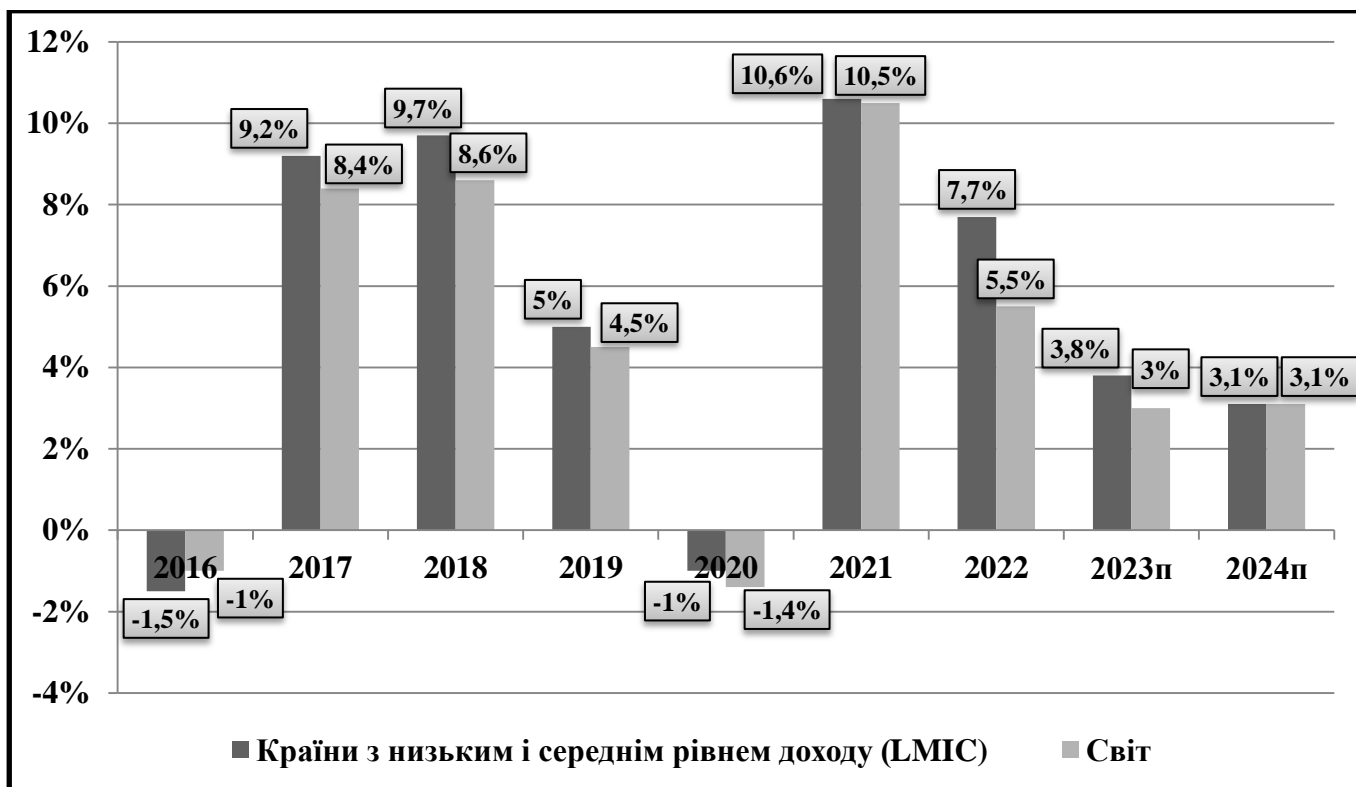

Рис. 2.2. Динаміка приросту (падіння) потоків грошових переказів у світі та до країн із низьким і середнім рівнем доходу (LMIC) в 2016-2023рр. та прогноз 2024 рк, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Світового банку (СБ).

Очікується, що в 2024 році потоки грошових переказів до країн із низьким і середнім рівнем доходів сповільняться до 3,1%, головним чином відображаючи уповільнення економічного зростання в кількох країнах з високим рівнем доходу. Ризики для цього прогнозу схилені в бік зниження, враховуючи потенціал подальшого погіршення війни в Україні та конфлікту на Близькому Сході, збільшення волатильності цін на нафту та обмінних курсів валют, а також глибший, ніж очікувалося, економічний спад в основних країнах з високим рівнем доходу [64].

За регіонами надходження грошові перекази в 2023 році зросли до Латинської Америки та Карибського басейну (8%), Південної Азії (7,2%), Східної Азії та Тихого океану (3%) та Африки на південь від Сахари (1,9%). Потоки на Близький Схід і в Північну Африку зменшились на 5,3% через різке падіння потоків до Єгипту. Грошові перекази до Європи та Центральної Азії також впали на 1,4% після зростання понад 18% у 2022 році [61], (табл. 2.1):

Таблиця 2.1

Регіональна структура потоків грошових переказів
у 2016-2023рр. та прогноз на 2024 рік

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023п	2024п
Країни з низьким і середнім рівнем доходу	435	475	521	547	541	599	645	669	690
Східна Азія та Тихий океан	122	129	138	143	132	128	129	133	136
без Китаю	61	65	70	74	72	75	78	83	87
Європа та Центральна Азія	43	52	59	62	58	66	79	78	77
Латинська Америка та Карибський басейн	73	81	89	96	103	130	144	156	163
Близький Схід і Північна Африка	48	54	55	57	60	67	64	61	62
Південна Азія	111	117	132	140	147	157	176	189	198
Африка на південь від Сахари	39	42	49	49	43	50	53	54	55
Світ	591	640	695	727	717	792	836	860	887

Примітка. Складено автором за даними Світового банку (СБ).

Викликає занепокоєння ризик зниження реального доходу мігрантів у 2024 році в умовах глобальної інфляції та низьких перспектив зростання, згідно з останнім звітом Світового банку з питань міграції та розвитку [45].

Варто зазначити, що особливо швидко зростають перекази до країн, що розвиваються для яких вони є вагомим джерелом валютних надходжень. Країни, які за класифікацією ООН мають середній та низький дохід, отримали в 2023 році 669 млрд. дол. США від приватних осіб з-за кордону, тобто понад 78% усіх переказів у світі [61], (табл. 2.2):

Таблиця 2.2

Темпи приросту (падіння) потоків грошових переказів за регіонами світу в 2016-2023рр. та прогноз на 2024 рік, (%)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023п	2024п
Країни з низьким і середнім рівнем доходу	-1,5	9,2	9,7	5	-1	10,6	8	3,8	3,1
Східна Азія та Тихий океан	-0,9	5,3	7	4	-8	-2,5	0,3	3	2,4
без Китаю	3,1	5,8	8,4	6,4	-3,4	4,4	3,2	7	5
Європа та Центральна Азія	2,2	21,1	12,9	4,7	-6,9	15,5	18,5	-1,4	-1,2
Латинська Америка та Карибський басейн	7,2	11	9,9	8,3	7	26,4	11,2	8	4,4
Близький Схід і Північна Африка	-1,2	13,4	1,8	3,9	4,1	12,8	-4,5	-5,3	2,1
Південна Азія	-5,9	6	12,3	6,1	5,2	6,7	12,2	7,2	4,9
Африка на південь від Сахари	-8,6	9,6	16,9	0,0	-12,9	17,1	5	1,9	2,5
Світ	-1	8,4	8,6	4,5	-1,4	10,5	5,5	3	3,1

Примітка. Складено автором за даними Світового банку (СБ).

Зростання грошових переказів у 2023 році було особливо високим у Латинській Америці та Карибському басейні (8%) через історично низький рівень безробіття в Сполучених Штатах, а також у Південній Азії (7,2%), головним чином через постійне збільшення грошових переказів до Індія. Зростання грошових переказів у 2023 році було більш помірним у Східній Азії та Тихоокеанському

регіоні (3%), хоча без урахування Китаю зростання становило 7%, а в Африці на південь від Сахари (1,9%), такий самий темп зростання, як у Нігерії, найбільшому одержувачі в регіоні грошових переказів. Після величезних, ймовірно, одноразових грошових переказів з росії до Європи та Центральної Азії у 2022 році, грошові перекази до цього регіону скоротилися на 1,4% у 2023 році; на потоки в регіоні вплинули зміни цін на нафту і, зокрема, ослаблення рубля по відношенню до долара США. Грошові перекази впали на 5,3% на Близькому Сході та в Північній Африці, частково через те, що великі відмінності між офіційним і паралельним обмінним курсом у деяких країнах сприяли перенаправленню потоків у неофіційні канали.

За оцінками, приплив грошових переказів до країн Східної Азії та Тихоокеанського регіону зріс у 2023 році на 3% до 133 млрд доларів США. Як показують оцінки, без урахування Китаю, обсяг переказів, що надійшли в цей регіон, зріс у 2023 році на 7% до 83 млрд доларів США, чому сприяло стійке зростання припливу грошових переказів на Філіппіни, чії мігранти працюють у різних країнах світу. У другому кварталі 2023 року середня вартість відправки 200 доларів США до цього регіону склала 5,9%. Як очікується, у 2024 році зростання грошових переказів у цей регіон складе 2,4% [61], (рис. 2.3.):

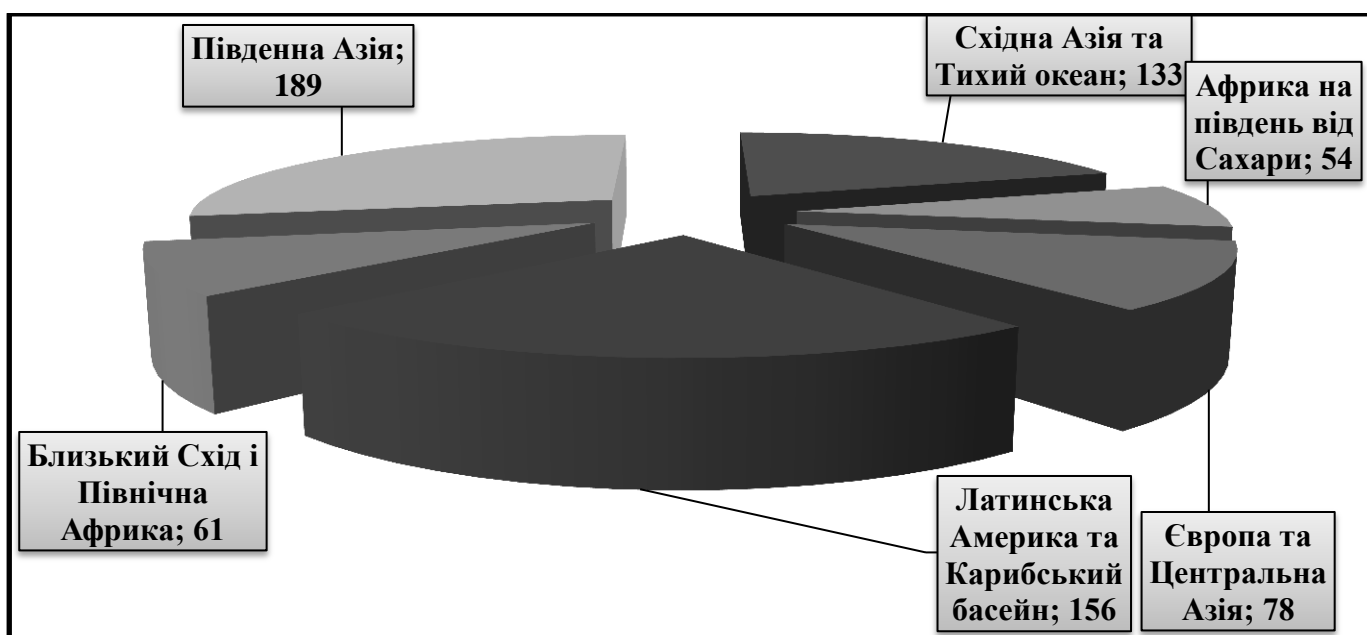

Рис. 2.3. Регіональний розподіл потоків грошових переказів у світі в 2023 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Світового банку (СБ).

Приплив грошових переказів до країн Європи та Центральної Азії у 2023 році скоротився, згідно з оцінками, на 1,4% до 78 млрд. дол. США. Потоки до Узбекистану, найбільшого реципієнта грошових переказів у регіоні, за оцінками, зменшаться з 16,7 мільярда доларів (приблизно 21% ВВП) у 2022 році до 16,1 мільярда доларів (приблизно 18% ВВП) у 2023 році. Зменшення грошових переказів можна пояснити уповільненням грошових переказів з росії через зменшення кількості узбецьких працівників у росії, вищу інфляцію в росії та підвищення курсу узбецького сома щодо російського рубля [64], (рис. 2.4.):

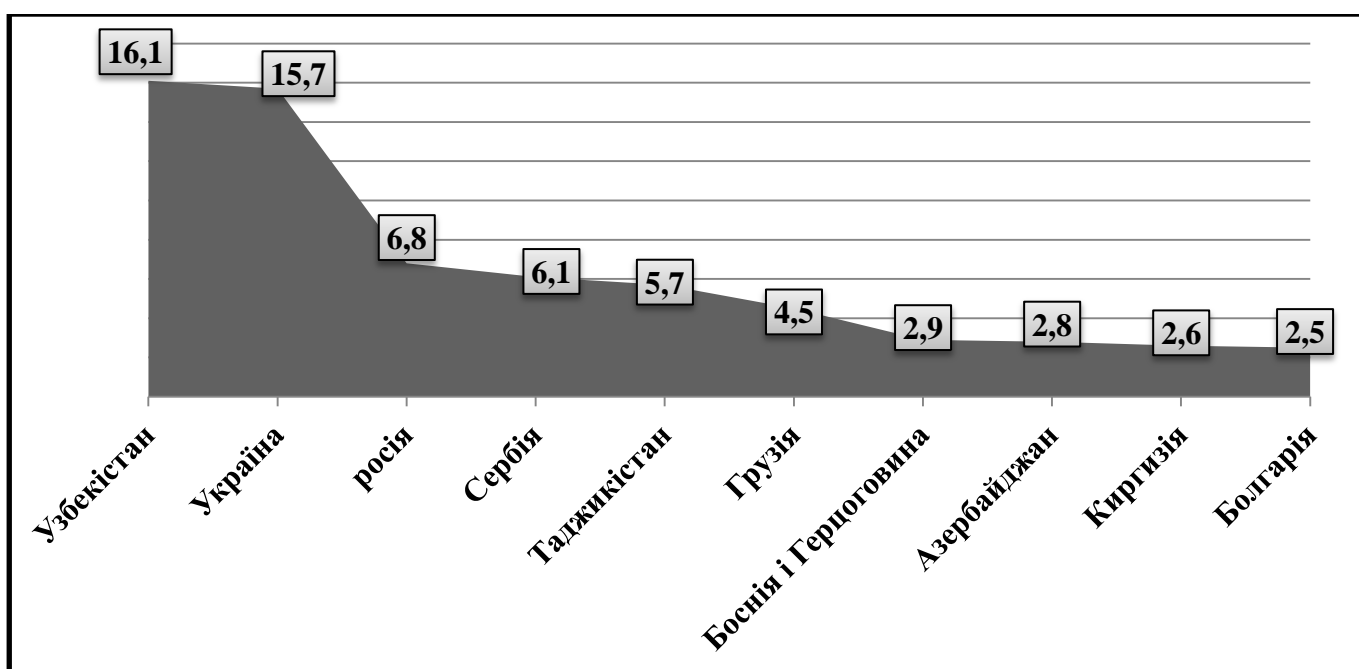

Рис. 2.4. ТОП-10 найбільших одержувачів грошових переказів у Європі та Центральній Азії в 2023 році, (млрд. дол. США).

Примітка. Побудовано автором за даними Світового банку (СБ).

Мляве зростання 2023 року в основному пояснюється надзвичайно високим базовим рівнем 2022 року, пов'язаним з величезним обсягом грошових переказів із росії, та збереженням незначного обсягу надходжень до росії та України. Послаблення російського рубля щодо долара США також призвело до скорочення сум грошових переказів із росії. У другому кварталі 2023 року середня вартість відправки 200 доларів США до цього регіону склала 6,9% (без урахування росії).

Згідно з прогнозами, 2024 року обсяг грошових переказів у цей регіон скоротиться на 1,2%. З огляду на це, грошові перекази Узбекистану в 2023 році все ще набагато вищі, ніж довоєнний рівень у 2020–2021 роках. Росія залишається найбільшим джерелом грошових переказів в Узбекистані, на яку припадає близько 80% загальних потоків до країни у 2019–2021 роках російські грошові перекази становили лише близько половини загальної суми в країні.

Уповільнення грошових переказів із росії у 2023 році також призвело до скорочення грошових переказів до Азербайджану та Киргизької Республіки, які сильно залежать від російських переказів. Грошові перекази зі Сполучених Штатів до цих країн також значно скоротилися, що сприяло подальшому зниженню загального обсягу грошових переказів.

Щодо частки ВВП, надходження грошових переказів у Таджикистані та Киргизькій Республіці лідирують серед регіональних економік – 48% і 21% відповідно, оскільки грошові перекази залишаються, безперечно, найбільшим джерелом надходжень у твердій валюті для цих країн [64], (рис. 2.5.):

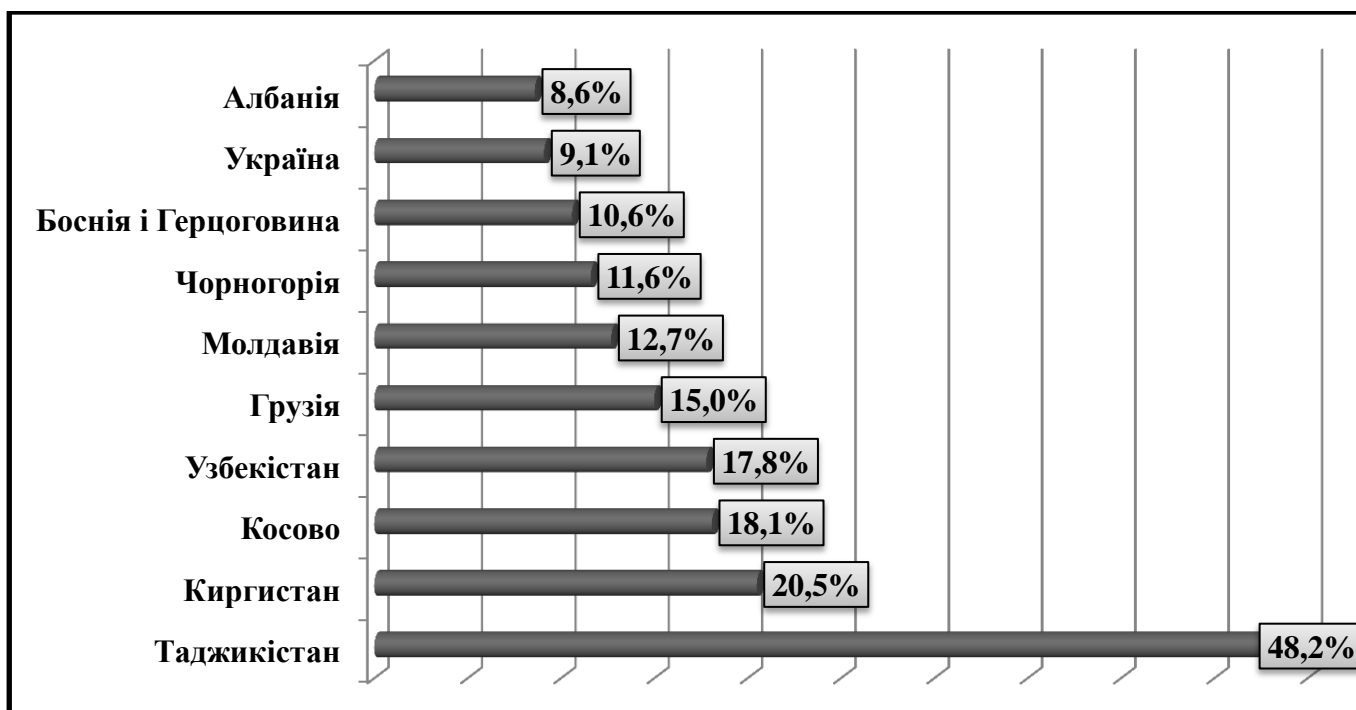

Рис. 2.5. Найбільші одержувачі грошових переказів у Європі та Центральній Азії в 2023 році, (% ВВП).

Примітка. Побудовано автором за даними Світового банку (СБ)

Зважаючи на послаблення глобальної економічної активності у 2024 році очікується подальше зниження темпів зростання грошових переказів, що надходять до СНР, до 3,1%. Основними чинниками такого стриманого прогнозу є уповільнення економічного зростання та перспективи погіршення кон'юнктури на ринках праці у низці країн з високим рівнем доходу. До додаткових знижувальних ризиків відносяться волатильність цін на нафту та обмінних курсів, а також глибший, ніж очікувалося, економічний спад у країнах з високим рівнем доходу.

До воєнного вторгнення росії Україна посідала перше місце в Європі та Центральній Азії за обсягом приватних грошових переказів. За даними Світового банку, у 2021 році в Україну надійшли рекордні 14,1 млрд. дол. США. Однак у 2022 році Національний банк України (НБУ) зафіксував скорочення обсягів таких переказів на 17% до 12,5 млрд. дол. США, у порівнянні з показником 2021 року. Головною причиною стало масове переміщення мешканців України, включно з тими, що рятувалися від війни за кордон і об'єдналися з членами родин, які вже мешкали за межами країни. В 2023 році цей показник становив 15,7 млрд. дол. США [64].

Як очікується, 2023 року приплив грошових переказів до країн Латинської Америки та Карибського басейну зросте на 8% до 156 млрд доларів США. Сильний ринок праці США позитивно вплинув на обсяг грошових переказів. Згідно з прогнозами, приплив грошових переказів до Мексики – найбільший отримувач у цьому регіоні – зросте на 9,7%. Очікуване зростання грошових переказів становить 45% для Нікарагуа, 9% для Гватемали та 7,5% для Колумбії. У другому кварталі 2023 року середня вартість відправки 200 доларів США до цього регіону склала 6,1%. Згідно з прогнозами, 2024 року темпи зростання грошових переказів у цей регіон знизяться до 4,4%.

У країнах Близького Сходу та Північної Африки у 2023 році очікується чергове скорочення припливу грошових переказів – приблизно на 5,3% до 61 млрд доларів США, що насамперед обумовлено різким падінням обсягу переказів, які надходять до Єгипту. Щодо Єгипту, то велика різниця між офіційним обмінним курсом і курсом паралельного ринку, швидше за все, призвела до того, що значна

частина грошових переказів залишилася неврахованою. Поряд із цим, збільшився обсяг грошових переказів, що надійшли до країн Магриба, що частково компенсувало скорочення загального обсягу надходжень. У другому кварталі 2023 року середня вартість відправки 200 доларів США до цього регіону склала 5,9%. Згідно з прогнозами, 2024 року темпи зростання грошових переказів у цей регіон знову збільшаться на 2,1% за рахунок очікуваного відновлення зростання припливу переказів до Єгипту [64].

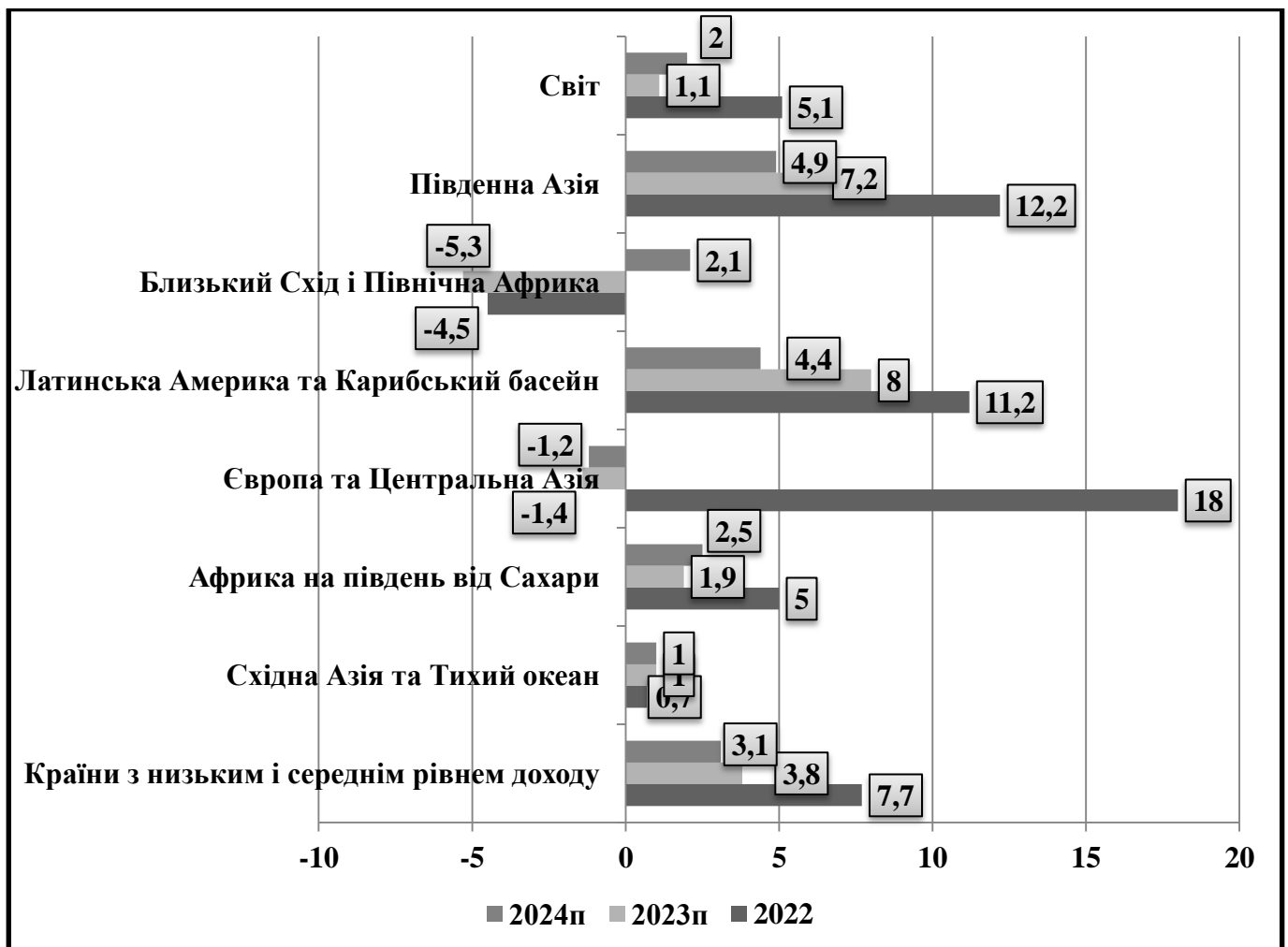

Рис. 2.6. Темпи зростання (спадання) потоків грошових переказів за регіонами світу в 2022-2023рр. та прогноз на 2024 рік, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Світового банку (СБ).

Згідно з оцінками, приплив грошових переказів до країн Південної Азії зріс у 2023 році на 7,2% до 189 млрд доларів США, що є уповільненням порівняно з 2022

роком, коли приріст склав понад 12%. Збільшення обсягу грошових переказів обумовлено виключно зростанням надходжень до Індії, які, як очікується, перевищать попередні прогнозні показники на 14 млрд. доларів США і досягнуть у 2023 році 125 млрд. доларів США.

Ключовими факторами зростання обсягу грошових переказів у 2023 році є рекордно високий попит на робочу силу на ринку праці в США, стрімке зростання зайнятості в Європі завдяки активній реалізації програм утримання працівників, а також уповільнення інфляції у країнах із високим рівнем доходу.

У другому кварталі 2023 року середня вартість відправки 200 доларів США до цього регіону склала 4,3%. У 2024 році в цьому регіоні очікується падіння темпів зростання припливу грошових переказів до 5% внаслідок прогнозованого уповільнення економічного зростання в США, країнах євросони та РСАДПЗ, які є основними країнами, що приймають, для трудових мігрантів з цього регіону [64].

Як очікується, у 2023 році обсяг грошових переказів, що надійшли до країн Африки на південь від Сахари, зросте приблизно на 1,9% до 54 млрд дол. США, що зумовлено значним зростанням надходжень до Мозамбіку (на 48,5%), Руанду (на 16,8%) та Ефіопію (на 16%).

Обсяг грошових переказів до Нігерії, на частку якої припадає 38% всього припливу грошових переказів у цей регіон, зріс приблизно на 2%, а приплив грошових переказів до Гани та Кенії – два інших найбільших отримувача – збільшився, відповідно, на 5,6% та 3,8%. Фіксовані валютні курси та контроль за рухом капіталу змушують мігрантів перемикатися з офіційних на неофіційні канали здійснення грошових переказів.

Згідно з прогнозами, у 2024 році приплив переказів у цей регіон зросте на 2,5%. У другому кварталі 2023 року середня вартість відправки 200 доларів США до цього регіону склала 7,9% [64].

Традиційно найбільшими отримувачами переказів є країни з великим населенням, які є постачальниками численних мігрантів, а саме, Індія, Китай, Філіппіни та Мексика, куди в 2019-2023рр. приватними особами було надіслано найбільші грошові перекази.

До ТОП-5 у 2023 році найбільших одержувачів грошових переказів входять: Індія (125 млрд. дол. США), Мексика (67 млрд. дол. США), Китай (50 млрд. дол. США), Філіппіни (40 млрд. дол. США) та Єгипет (24 млрд. дол. США), [61], (рис. 2.7.):

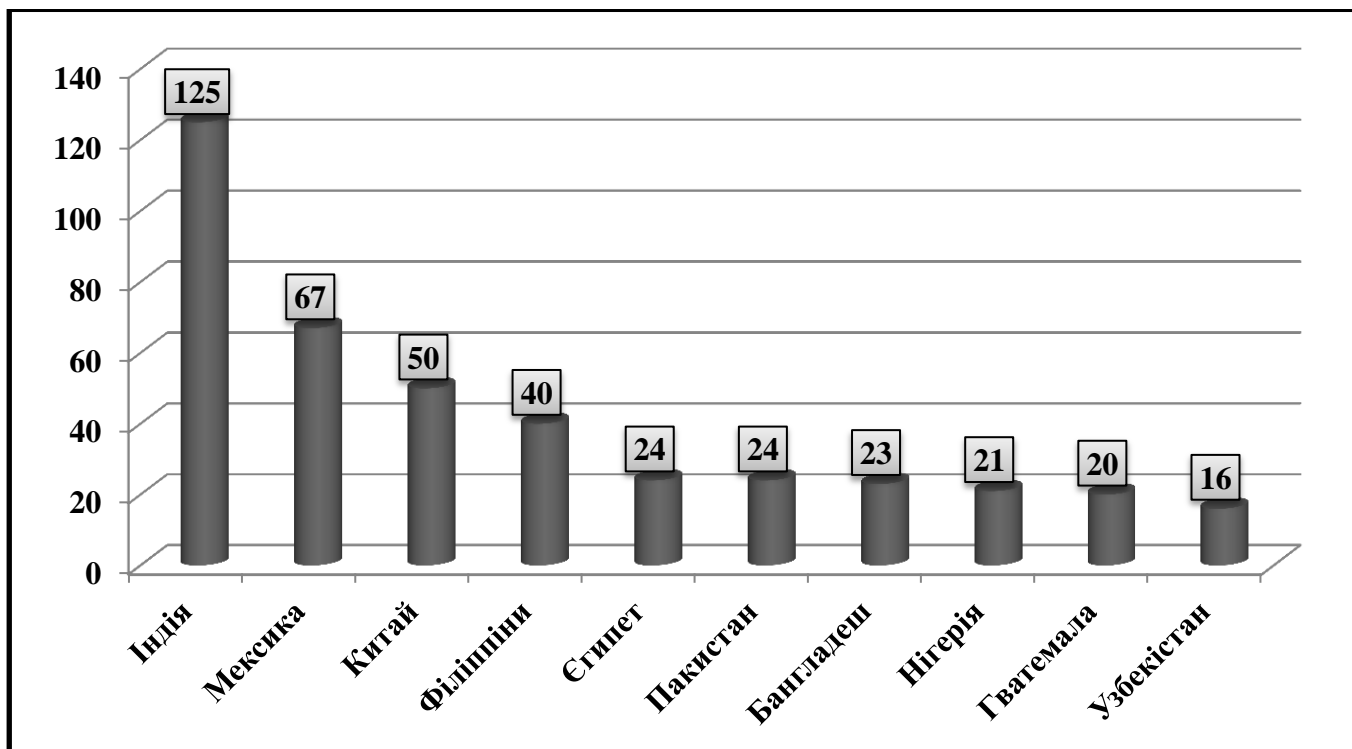

Рис. 2.7. Найбільші одержувачі грошових переказів серед країн із низьким і середнім рівнем доходу в 2023 році, (млрд. дол. США).

Примітка. Побудовано автором за даними Світового банку (СБ).

Найбільшим джерелом грошових переказів залишалися Сполучені Штати Америки.

До держав, де приплив грошових переказів становить значну частину валового внутрішнього продукту (ВВП) – що підкреслює важливість грошових переказів для фінансування дефіцитів рахунку поточних операцій та бюджету, – належать Таджикистан (48%), Тонга (41%), Самоа (32%), Ліван (28%) та Нікарагуа (27%), [61], (рис. 2.8.):

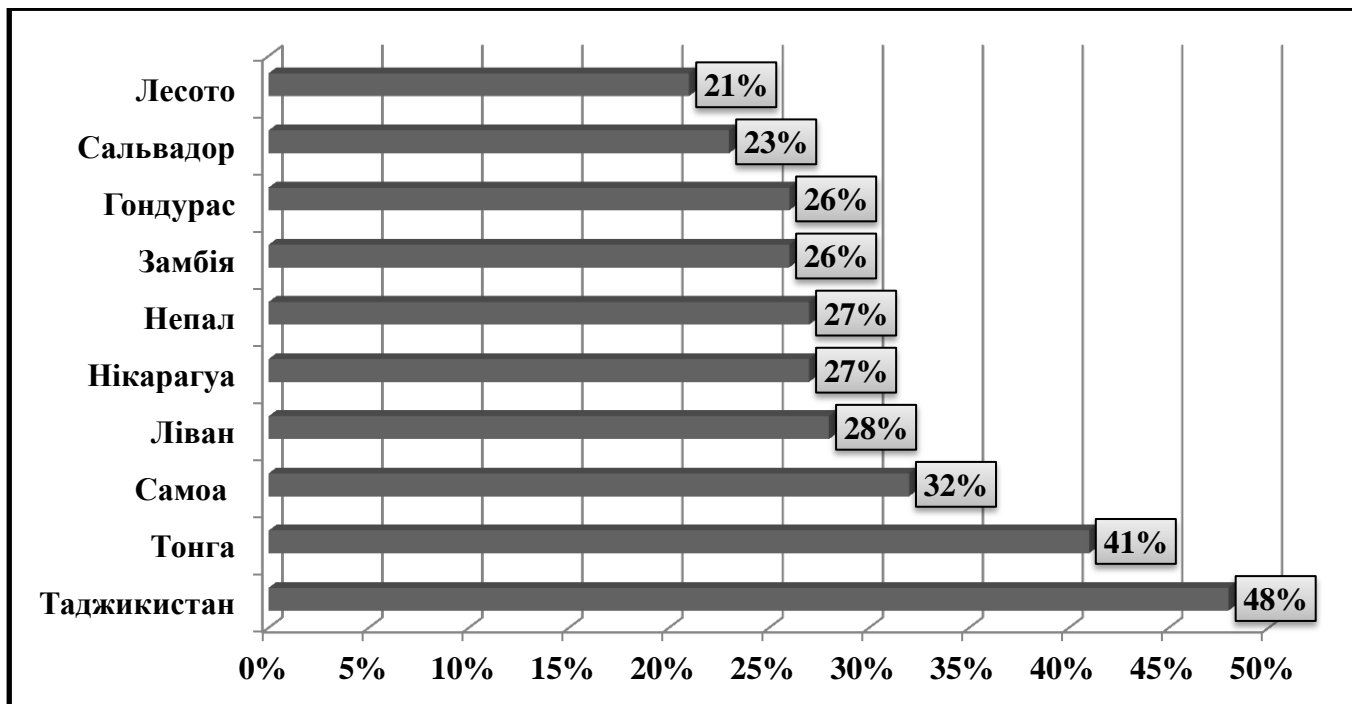

Рис. 2.8. Найбільші одержувачі грошових переказів серед країн із низьким і середнім рівнем доходу в 2022 році, (% ВВП).

Примітка. Побудовано автором за даними Світового банку (СБ).

Як частка ВВП, надходження грошових переказів у Таджикистані та Тога є лідируючими серед регіональних економік, на рівні 48% та 41% відповідно; грошові перекази залишаються найбільшим джерелом надходжень у твердій валюті для цих країн. Для Таджикистану, першого за величиною одержувача, грошові перекази зросли на 80% у 2023 році, а грошові перекази з росії зросли майже втричі порівняно з попереднім роком [64].

Витрати на грошові перекази залишалися високими у другому кварталі 2023 року, більш ніж удвічі перевищуючи цільовий показник Цілі сталого розвитку (ЦСР) у 3% до 2030 року. Згідно з базою даних Всесвітніх цін на грошові перекази Світового банку (RPW), глобальна середня вартість надсилання 200 доларів США становило 6,2% у 2 кварталі 2023 року, дещо більше порівняно з 6% роком раніше. Середня світова вартість цифрових грошових переказів, на які припадає 30% усіх транзакцій, зібраних у базі даних RPW, становила 4,6% у 2 кварталі 2023 року, тоді як вартість нецифрових грошових переказів становила 6,9%. Ця тенденція свідчить про те, що витрати на грошові перекази, як правило, нижчі, коли грошові

перекази надсилаються через цифрові канали або через грошові перекази, які пропонують послуги «готівка до готівки», ніж через банки.

Вартість пересилання грошей із країн G20 (Групи двадцяти), які є значним джерелом грошових переказів у всьому світі, дещо зросла до 6,3% у 2023 кварталі 2023 року порівняно з 6,1% роком раніше. Це вище, ніж середня світова вартість і більше, ніж ціль G20 у 5%. Існують суттєві відмінності у вартості переказів з країн G20. Південна Африка (13,9%) є найдорожчим джерелом, за нею йде Бразилія (9,4%). Вартість є найнижчою в Республіці Корея (3,6%), а Саудівська Аравія (4,7%) є єдиною іншою країною G20, яка відповідає цільовому показнику витрат G20 у 5% [61], (рис. 2.9.):

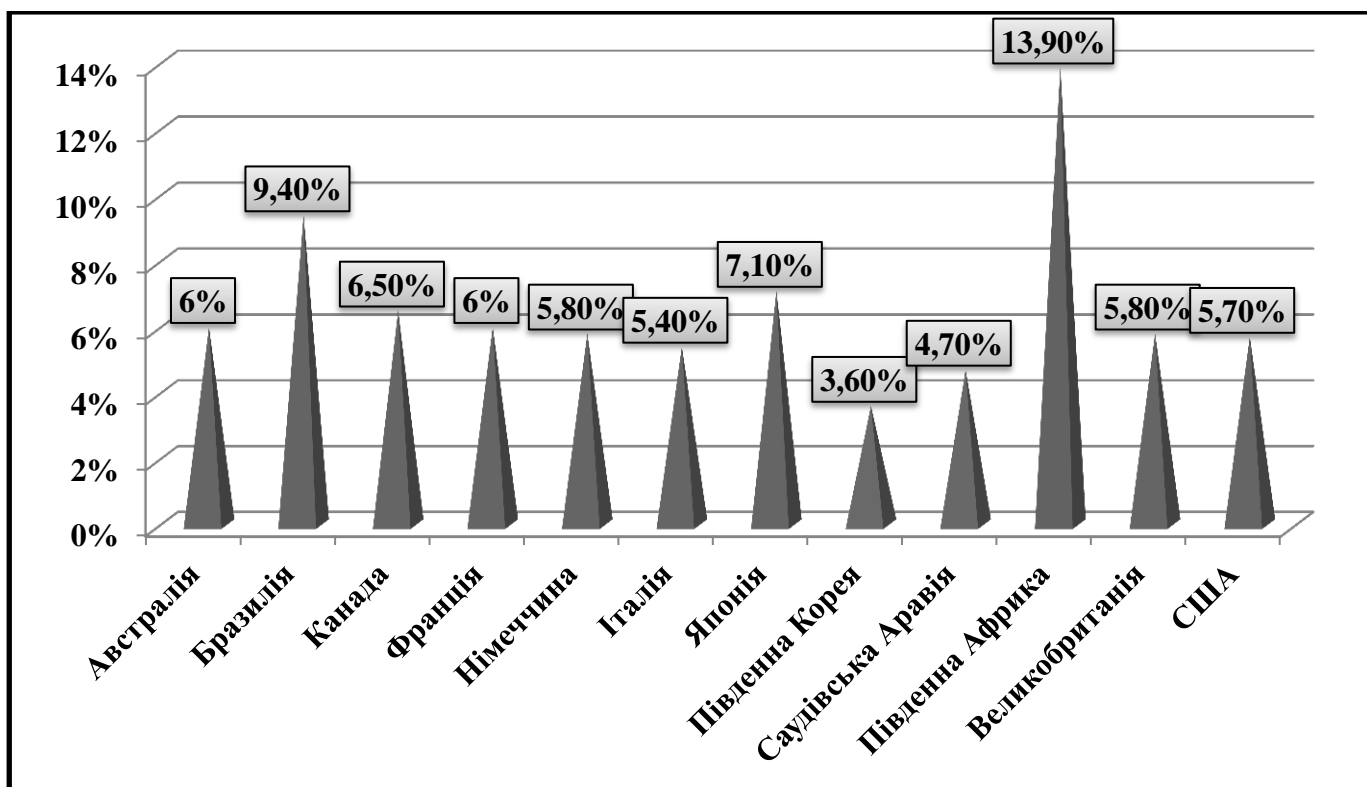

Рис. 2.9. Середня вартість надсилання грошових переказів із країн G20 в 2 кварталі 2023 року, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Світового банку (СБ).

Згідно зі світовою базою даних банківських цін на грошові перекази, витрати на грошові перекази залишаються стабільно високими, у середньому 6,2% для надсилання 200 доларів США станом на другий квартал 2023 року. Порівняно з

роком тому надсилання грошей у всі регіони було дорожчим, зокрема на Близький Схід, і Північна Африка є винятком. Банки залишаються найдорожчим каналом для відправлення грошових переказів (із середньою вартістю 12,1%), за ними йдуть поштові відділення (7%), оператори грошових переказів (5,3%) і мобільні оператори (4,1%).

Незважаючи на кризи та невизначеність, грошові перекази стали основним джерелом фінансування для СНСД, перевищивши більш нестабільні потоки прямих іноземних інвестицій у 2023 році більш ніж на 250 мільярдів доларів. Спеціальний розділ у брифі присвячений опису того, як фінанси діаспори можуть бути мобілізовані для розвитку та зміцнення боргової позиції країни. Облігації діаспори можна структурувати так, щоб безпосередньо використовувати заощадження діаспори, які зберігаються в інших країнах. Багато країн передбачають депозити нерезидентів для залучення заощаджень діаспори, номінованих в іноземній валюті. Такі поклади можуть бути великими. Наприклад, Індія мала депозитну програму для нерезидентів протягом останніх кількох десятиліть, загальна сума депозитів у вересні 2023 року становила 143 мільярди доларів США.

Майбутні надходження грошових переказів можна використовувати як заставу для зниження вартості міжнародних запозичень для національних банків у країнах, що розвиваються. Грошові перекази також можуть відігравати важливу роль у покращенні спроможності країни погасити борг через їх великий розмір порівняно з іншими джерелами іноземної валюти, антициклічний характер та непрямий внесок у державні фінанси (наприклад, за рахунок збільшення надходжень від податків на споживання, а також доходів від сеньйоражу, оскільки грошові перекази надходять у банківську систему). Внесок грошових переказів у стійкість боргу в країнах з низьким рівнем доходу було визнано в переглянутій структурі аналізу боргу Міжнародного валютного фонду/Світового банку 2017 року. Ця зміна була пов'язана зі значним покращенням оцінки стійкості боргу в деяких країнах із великим надходженням грошових переказів. Подібним чином, економетричні результати показують, що включення грошових переказів до знаменника співвідношення боргу до експорту в країнах із середнім рівнем доходу та великими

надходженнями грошових переказів підвищить суверенний рейтинг на одну сходинку.

Зважаючи на послаблення глобальної економічної активності у 2024 році очікується подальше зниження темпів зростання грошових переказів, що надходять до СНР, до 3,1%. Основними чинниками такого стриманого прогнозу є уповільнення економічного зростання та перспективи погіршення кон'юнктури на ринках праці у низці країн з високим рівнем доходу. До додаткових знижувальних ризиків відносяться волатильність цін на нафту та обмінних курсів, а також глибший, ніж очіувалося, економічний спад у країнах з високим рівнем доходу.

Таким чином, грошові перекази є одним із небагатьох джерел приватного зовнішнього фінансування, яке, як очікується, продовжить зростати в наступне десятиліття. Їх необхідно використовувати для мобілізації приватного капіталу для підтримки фінансування розвитку, особливо через облігації діаспори.

У 2023 році грошові перекази зросли приблизно на 3,8%, сягнувши загальної суми в 669 мільярдів доларів США в країнах із низьким і середнім рівнем доходів. Зростання на 7,2% у Південній Азії з помітним внеском Індії. Зниження 2-й рік поспіль на Близькому Сході та в Північній Африці, спричинене різким падінням потоків до Єгипту. Зниження на 1,4% після значного зростання у 2022 році в Європі та Центральній Азії.

Індія залишилася найбільшим одержувачем з оцінками 125 мільярдів доларів США у 2023 році. До 5 найбільших країн-одержувачів грошових переказів входять Індія, Мексика, Китай, Філіппіни та Єгипет.

Стійкі ринки праці в розвинутих економіках і країнах Ради співробітництва Перської затоки (GCC) підтримали здатність мігрантів надсилати гроші додому. Існує потенційний ризик зниження реальних доходів мігрантів у 2024 році через глобальну інфляцію та низькі перспективи зростання. Банки залишаються найдорожчим каналом для надсилання грошових переказів із середньою вартістю 12,1%. Рекомендація – використовувати грошові перекази для фінансування розвитку, зокрема через облігації діаспори, щоб залучити заощадження діаспори, які зберігаються в інших країнах.

2.2. Аналіз надходження грошових переказів трудових мігрантів в Україну в умовах війни

В умовах активізації трансформаційних та інтеграційних процесів Україна стоїть перед необхідністю глибокого коригування методологічних підходів до аналізу стратегії розвитку національної економіки та механізмів її фінансового забезпечення. Нині багато учених вважає, що в умовах глобалізації економіки дедалі більше важливим чинником розвитку з-поміж багатьох інших стає міжнародна трудова міграція, яка сприймається як невід'ємна складова поступу, подолання бідності та відсталості в країнах, що здійснюють сучасні трансформаційні процеси структурної перебудови соціально-економічних відносин у суспільстві. З огляду на це, мігранти є важливим джерелом надходження грошових переказів та інших трансферів, і реалізація їхнього фінансового потенціалу розширює можливості країни для розвитку національної економіки, зокрема фінансового ринку, торгівлі, туризму, навчання дітей і молоді тощо.

Тематика грошових переказів була актуальною для України впродовж десятків років, проте після початку повномасштабної війни вона набула нового трагічного забарвлення. Протягом попереднього періоду приватні трансферти з-за кордону надходили передусім від трудових мігрантів. Нині доба добровільних міждержавних міграцій відійшла в історію і перебіг міграційних потоків відбувається за принципово новими правилами.

На початку повномасштабної війни дослідження зовнішніх міграцій відбувалося переважно крізь призму соціального захисту, трохи пізніше науковці почали спрямовувати свої розвідки на аспекти соціальної адаптації та інтеграції українців за кордоном. Нині практично кожне опитування вимушених мігрантів за кордоном включає завдання щодо вивчення їх намірів на повернення. Такий фокус уваги є частиною ресурсної парадигми досліджень. Ще А. Сміт говорив про людину як вищу цінність в економіці. Люди відіграють вирішальну роль у соціально-економічному розвитку країни, від їх умінь, знань, навичок, компетенції залежить вирішення всіх соціально-економічних проблем [57]. Це стосується й підтримання

соціально-економічної системи під час війни та повоєнного відродження. Ресурсна парадигма додатково охоплює вивчення грошових потоків, спрямованих до України, і у протилежному напрямку.

Проблематика міжнародних міграцій українців після повномасштабного вторгнення стала вкрай актуальною в нашій країні і за кордоном, передусім у тих країнах, куди прибуло найбільше вимушених мігрантів. Фахівці Управління Верховного комісара ООН у справах біженців створили окрему вебсторінку з даними про загальну чисельність отримувачів статусу тимчасового захисту з України, їх розподілом за країнами ЄС та іншою тематичною інформацією [57]. Державна прикордонна служба України майже з найперших днів повномасштабної війни оприлюднює на своєму сайті інформацію про щоденну чисельність перетинів західної ділянки державного кордону.

Приватні перекази з-за кордону сприяють підтримці платоспроможності держави, компенсації дефіциту торговельного балансу. Їх значення зростає в кризових умовах, оскільки обсяги переказів, попри погіршення ситуації в країні, залишаються відносно стабільними. Навіть у воєнному 2022 році, за даними НБУ, порівняно з 2021 роком сума грошових переказів скоротилася лише на 10 %, проте залишилася більшою, ніж у 2020 році.

За даними Національного банку України (НБУ) обсяг приватних грошових переказів в Україну з-за кордону за 2023 рік склав 11,368 млрд. дол. США, що на 7,8% менше, ніж в 2022 році (12,499 млрд. дол. США), [49], (див. Рис. 2.10.).

Протягом січня-березня 2024 року приватні грошові перекази в Україну становили 2,63 млрд. дол. США. Зазначений обсяг на 250 млн. дол. США або на 8,7% менший від аналогічного періоду 2023 року. Для порівняння: у січні-березні 2023 року приватні грошові перекази в Україну склали 2,88 млрд. дол. США. Зокрема, обсяг грошових переказів в Україну за місяцями I кварталу 2024 року виглядав наступним чином [49]:

– січень 2024 року – 889 млн. дол. США. Це на 2,1% менше від січня 2023 року. Для порівняння: у січні 2023 року це було 908 млн дол. США;

- лютий 2024 року – 868 млн. дол. США. Це на 6,4% менше від лютого 2023 року. Для порівняння: у лютому 2023 року це було 927 млн дол. США;
- березень 2024 року – 873 млн. дол. США. Це на 16,5% менше від березня 2023 року. Для порівняння: у березні 2023 року це було близько 1,05 млрд. дол. США.

Рис. 2.10. Динаміка обсягів приватних грошових переказів в Україну в період 2000-2023рр. та прогноз на 2024-2025рр., (млн дол. США).

Примітка. Побудовано автором за даними Національного банку України (НБУ).

У I кварталі 2024 року як оплата праці з-за кордону надійшло близько 1,62 млрд дол. США (за вирахуванням витрат та податків мігрантів у країні перебування). Це на 20,3% менше від аналогічного періоду 2023 року. Для порівняння: у I кварталі 2023 році це було 2,03 млрд. дол. США [49].

При цьому інші приватні перекази в Україну (приватні трансферти) у I кварталі 2024 року склали понад 1,01 млрд. дол. США. Це на 19,2% більше від

аналогічного періоду 2023 року. Для порівняння: у I кварталі 2023 року приватні трансферти в Україну становили 850 млн. дол. США.

Варто зазначити, що у загальній сумі приватних грошових переказів через офіційні канали в Україну надійшло понад 1,4 млрд. дол. США (53,3%), а через неформальні канали – близько 1,23 млрд. дол. США (46,7%). Для порівняння: у I кварталі 2023 року це було понад 1,42 млрд. дол. США (49,4%) та близько 1,46 млрд. дол. США (50,6%) відповідно [49].

У 2023 році в Україну надійшло близько 11,368 млрд. дол. США приватних грошових переказів. Нагадаємо, що у 2023 році із використанням платіжних систем переказу коштів в Україну переказано 2,6 млрд дол. США. Кількість грошових переказів в Україну з-за кордону протягом 2014-2021 років постійно збільшувалася. У 2014 році надійшло 6,489 млрд. дол. США, наступного року ця сума зросла на 7,2%, а у 2016 році вона становила 7,535 млрд дол. США (+8,3%).

Найбільше зростання сум переказів було у 2017 році, коли в Україну надійшло 9,287 млрд. дол. США, що майже на чверть більше, ніж у 2016 році. У 2018 році грошові перекази становили 11,111 млрд дол. США (+19,6%), у 2019 році збільшилися до 11,921 млрд. дол. США [69].

В Україні, за даними Національного банку України (НБУ), у 2020 році обсяг грошових переказів трудових мігрантів збільшився на 0,5% або 59 млн. дол. США до 11,98 млрд. дол. США проти 11,921 млрд. дол. США у 2019 році (як офіційними так і неформальними каналами). Протягом 2021 року в Україну переказали 14,019 млн. дол. США, що на 17% або на 2,039 млрд. дол. США більше, ніж протягом минулого року (11,98 млрд. дол. США), [49; 50], (див. Рис. 2.11.).

В 2023 році падіння обсягів приватних грошових переказів в Україну становило 7,8% (867 млн. дол. США) від попереднього періоду. Незважаючи на певне скорочення обсягу переказів у 2023 році, мігранти з України залишаються одними з лідерів по забезпеченню припливу валюти до України. Проте у 2023 році спостерігалось зростання витрат у країнах перебування українських мігрантів - додатково 8,5%. Так само збільшилися обсяги сплачених податків у країнах перебування українців - на 16,1%. Тож, як засвідчують експерти, за рахунок цих

тенденцій країни, які приймають українських біженців, мають змогу перекривати видатки на їх утримання [62].

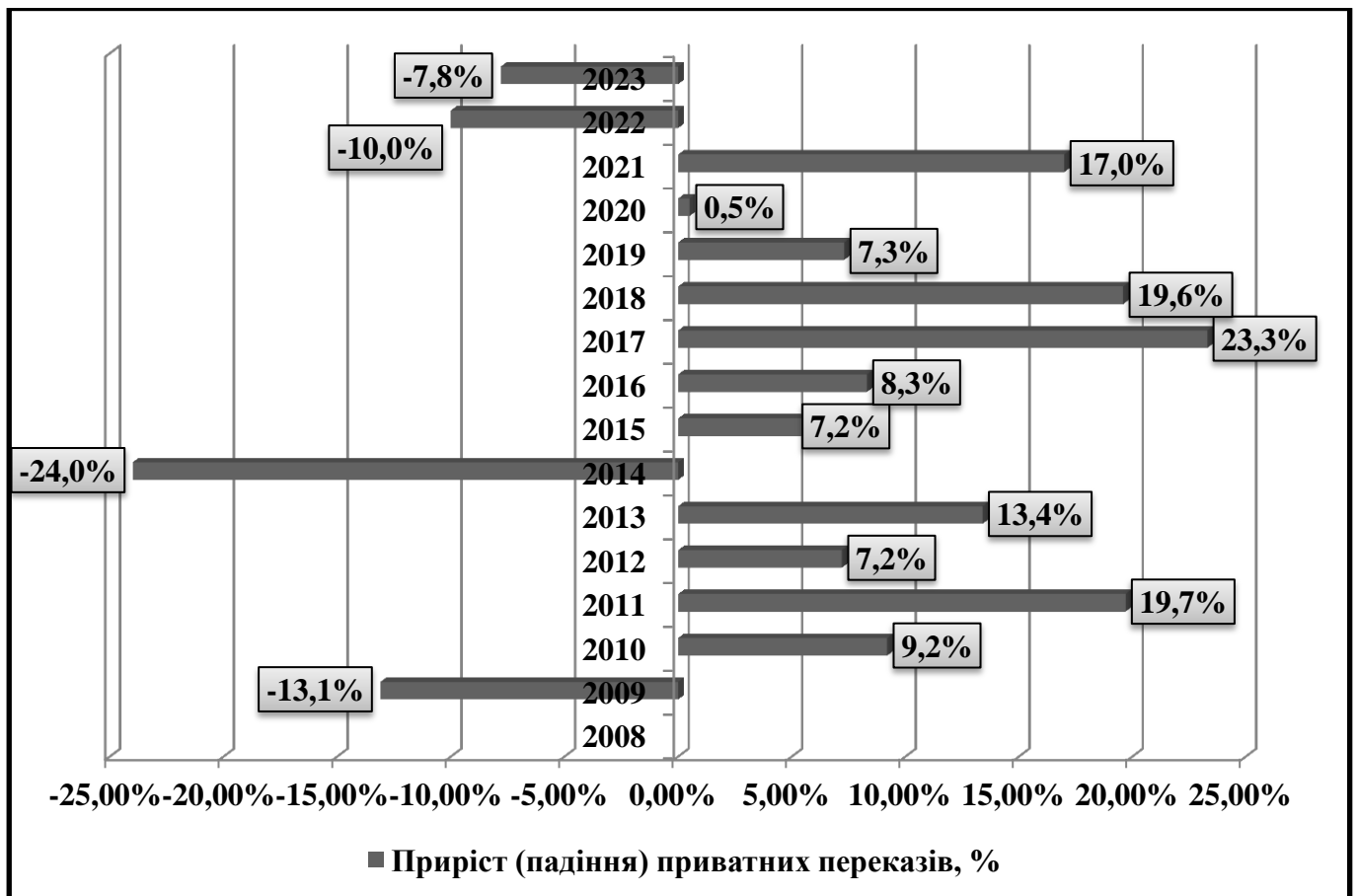

Рис. 2.11. Динаміка приросту (падіння) обсягів приватних грошових переказів в Україну в період 2008-2023рр. (млн дол. США).

Примітка. Побудовано автором за даними Національного банку України (НБУ) та Міністерства фінансів України.

Варто зазначити, що саме у роки кризи стається різкий стрибок у зростанні грошових переказів, особливо, 2008 та 2014 року, які стали визначними для економіки України. На відміну від 2008-2009рр., коли одразу після ривка відбувся спад, після Революції Гідності 2014 року спад наступив лише у 2019 році й лише через зростання загального розміру ВВП від якого рахується відсоток, адже у реальних значеннях це становило 11 111 млн. дол. США та 11 921 млн. дол. США відповідно для 2018 і 2019 років. Відбулося подвоєння відсотку грошових переказів

від ВВП у 2015 році порівняно з більш-менш стабільною динамікою попередніх років.

Через пандемію коронавірусу і закриті кордони, у 2020 року НБУ прогнозувалося скорочення ВВП на рівні 6%, але спостерігаємо значне зростання в отриманих переказах з-за кордону (11 888 млн. дол. США). Позитивною ознакою є показник 2019-2021рр. Хоча кількість отриманих грошових переказів мігрантів продовжила зростати, відсоток від ВВП знизився у порівнянні з 2018 роком на 0,8% та 0,9% в 2019-2020рр. відповідно та на 1,5% в 2021 році [49], (рис. 2.12.):

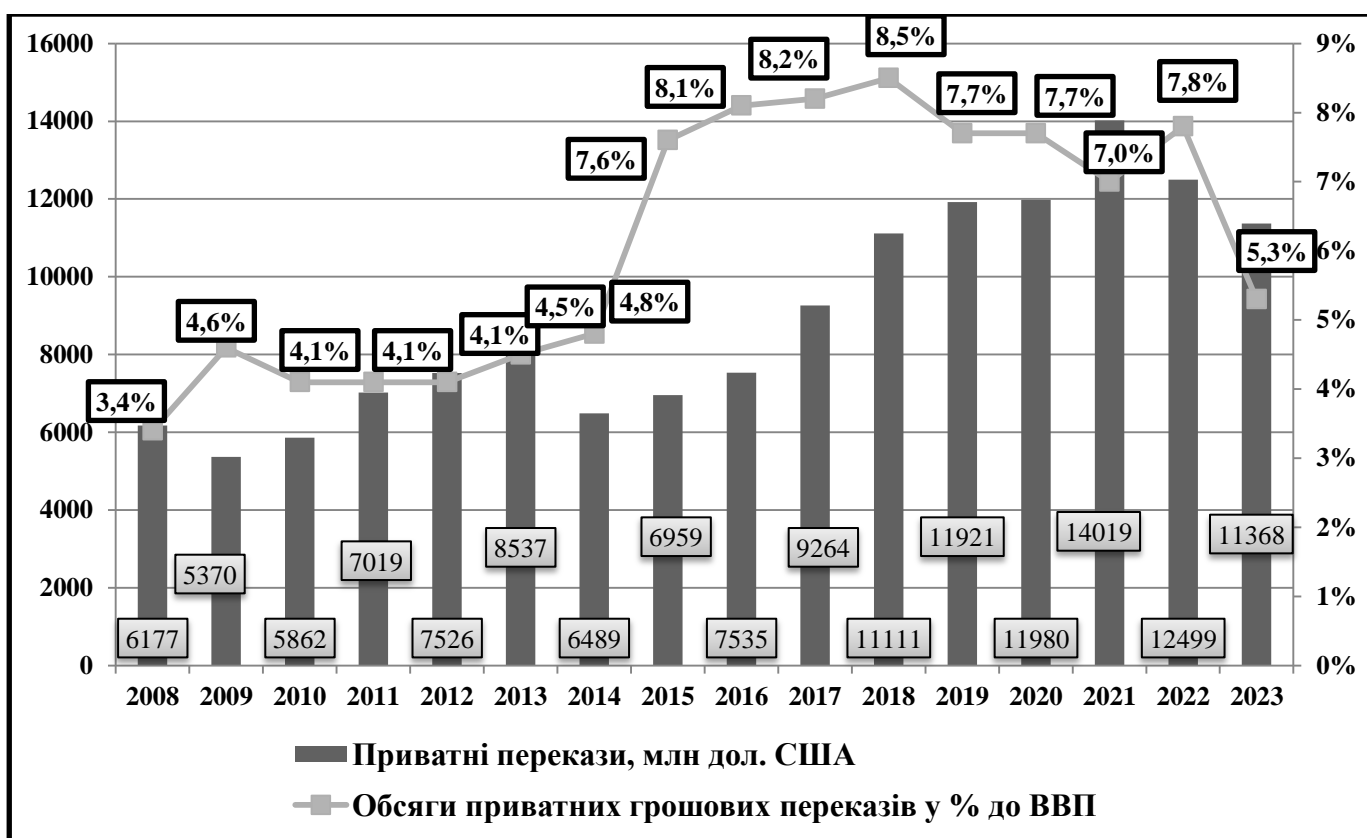

Рис. 2.12. Обсяги приватних грошових переказів в Україну та їх частка у ВВП в 2008-2022рр., (млн. дол. США; %).

Примітка. Побудовано автором за даними Національного банку України (НБУ).

Грошові перекази українських заробітчанин або закордонних родичів в Україну є однією з найбільших статей надходження валюти в економіку нашої країни, а частка цих надходжень у ВВП є значною. Так, в 2008 році вона становила лише 3,4%, то в 2019 році вже 8,5%, що в 2,5 разів більше. Під впливом пандемії коронавірусу

частка переказів трудових мігрантів зменшилася та у 2019-2020рр. становила по 7,7% у ВВП України. Протягом 2021 року через коронавірус грошові потоки дещо змінилися та склали 7% у ВВП країни, а в 2022 році частка грошових переказів у ВВП України знову зростає до 7,8%. Але, варто зазначити, що в 2023 році частка приватних грошових переказів у ВВП України скоротилася до 5,3% [49], (рис. 2.13.):

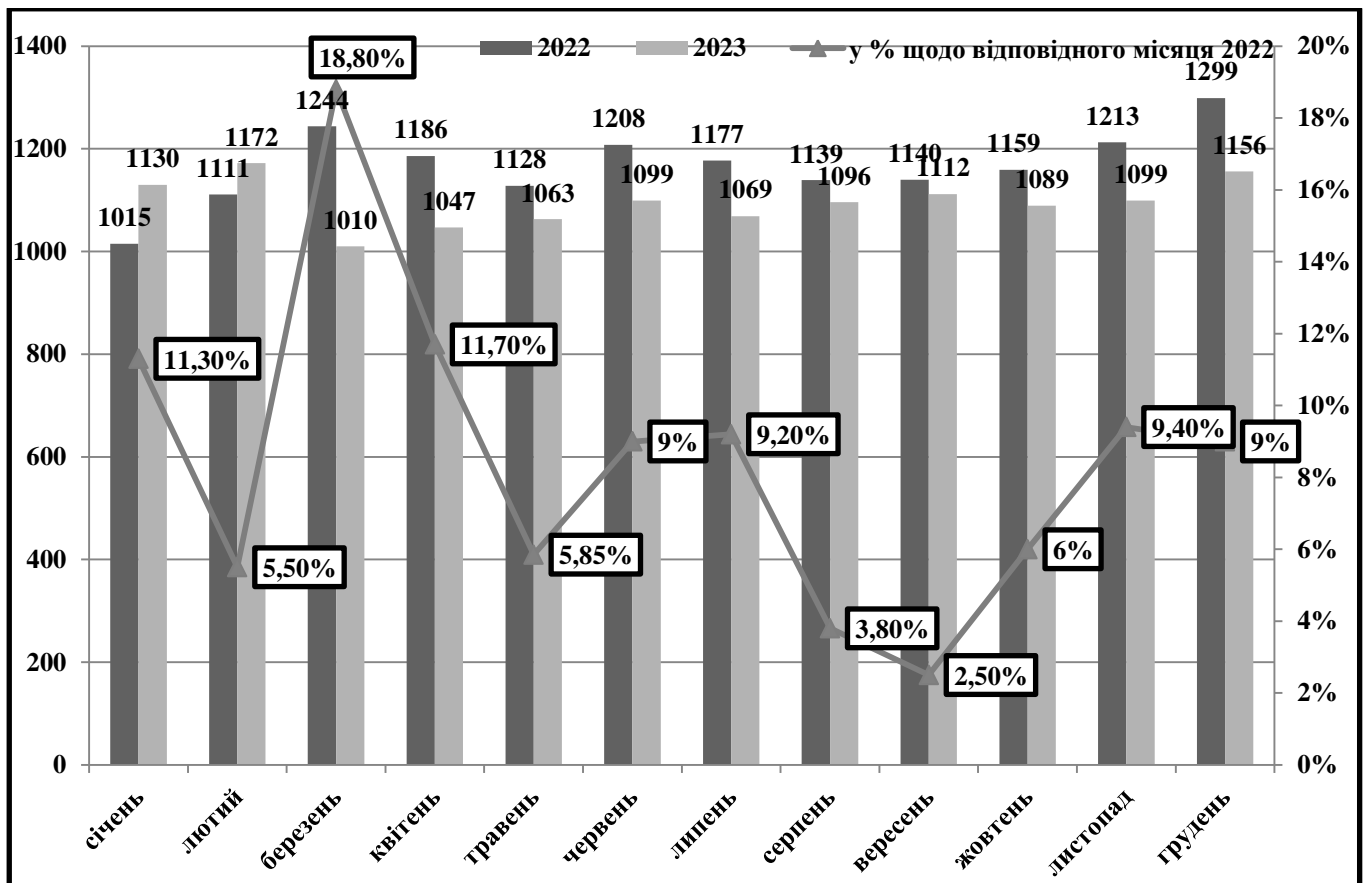

Рис. 2.13. Помісячна динаміка обсягів приватних грошових переказів мігрантів в Україну та їх витрати за кордоном в 2022-2023рр., (млн. дол. США; %).

Примітка. Побудовано автором за даними Національного банку України (НБУ).

Українці стали перераховувати менше грошей з-за кордону та більше витратити там. Через повномасштабну російську агресію за кордон змушені були виїхати більше 11 млн українців. Така хвиля міграції суттєво вплинула на економіку України. Ймовірно, вперше у 2022 році громадяни витратили більше грошей за кордоном, аніж перевели в Україну. Розглянемо, як в 2023 році у порівнянні з 2022

роком змінилися обсяги переказу коштів з-за кордону та витрати українців в інших країнах [49], (див. Рис. 2.13.).

Протягом 2022 року заробітчани перевели в Україну понад 12,499 млрд. дол. США, у середньому щомісяця надходило близько 1,2 млрд. дол. США.

У січні-лютому 2023 року обсяг переказів зріс на 11,3% та 5,5% відповідно. Потім обсяг переведених з-за кордону в Україну коштів став падати порівняно з 2022 роком, найбільшим падінням було в березні – мінус 18,8%. У квітні українці перевели на батьківщину на 11,7% менше коштів, у травні – на 5,8% менше, у червні – на 9%, у липні – на 9,2%, у серпні – 3,8%, у вересні – на 2,5%, у жовтні – на 6%, у листопаді – на 9,4% менше. Таким чином, у січні-листопаді українці перевели з-за кордону майже 12 млрд дол. США на 5,8% менше у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року, [65], (рис. 2.14.):

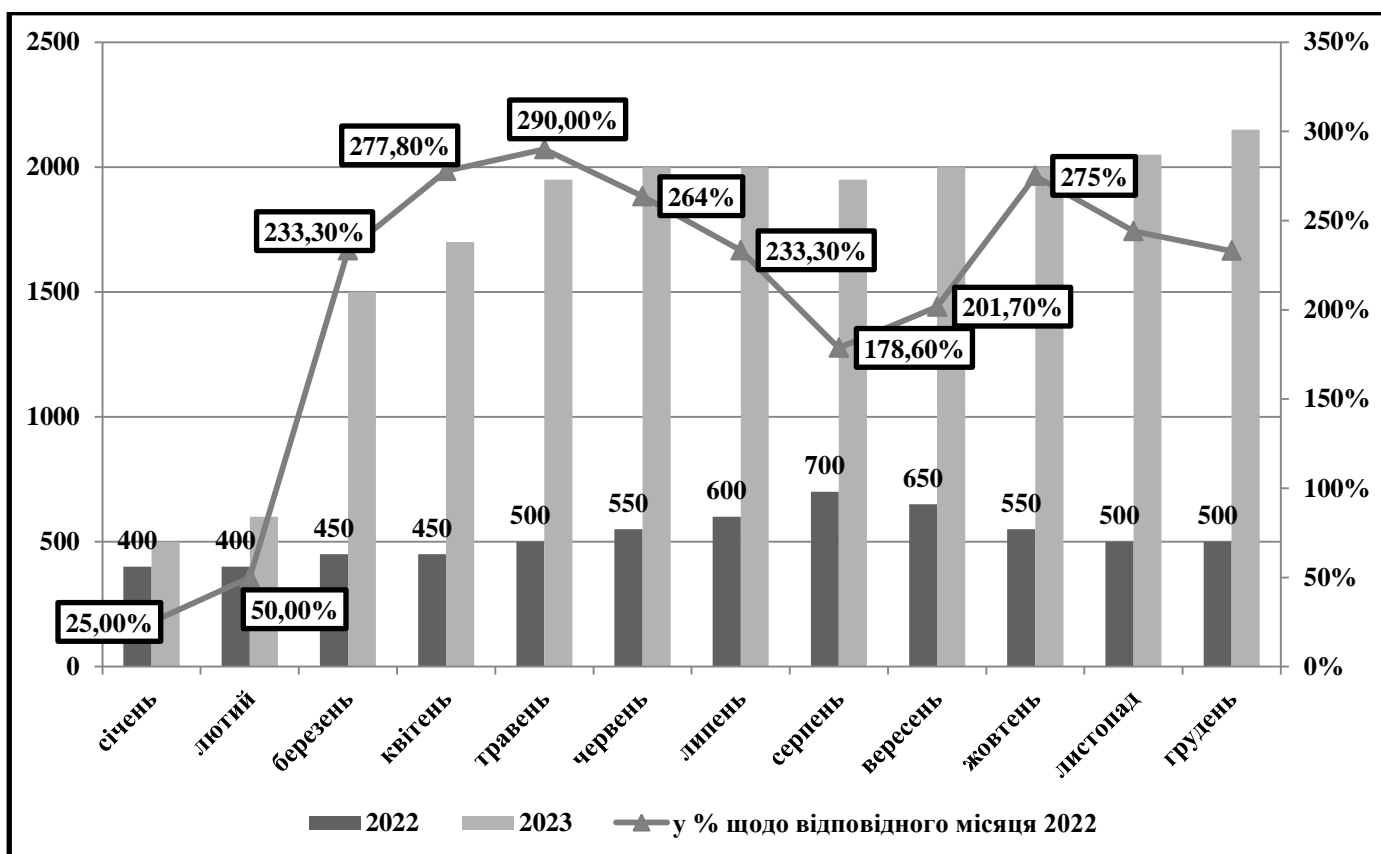

Рис. 2.14. Помісячна динаміка витрат приватних грошових переказів мігрантів за кордоном в 2022-2023рр., (млн. дол. США; %).

Примітка. Побудовано автором за даними Національного банку України (НБУ).

Загалом у 2023 році, за попередніми даними, в Україну з усього світу було перераховано близько 11,37 млрд. дол. США в еквіваленті, включаючи перекази через офіційні канали: банки, міжнародні системи грошових переказів, поштові відділення та неофіційні - шляхом передавання грошей із рук у руки.

У 2023 році платіжні системи активно використовувалися як для переказів коштів у межах України, так і для отримання грошових переказів із-за кордону. Діяльність на території України у 2023 році здійснювали 35 платіжних систем "переказу коштів", із яких 26 - створені резидентами та дев'ять - нерезидентами (чотири системи зі США, три - з Великої Британії, по одній - із Грузії та Канади).

Торік обсяг внутрішньодержавних переказів, здійснених через платіжні системи "переказу коштів", становив 728 мільярдів гривень (19,9 млрд. дол. США в еквіваленті). Це вдвічі більше, ніж за довоєнний 2021 рік. Середня сума одного переказу в межах України становила 862 гривні.

Лідерами за сумою переказів в Україну були такі платіжні системи "переказу коштів":

- Western Union (платіжна організація – резидент США) - 43,2% усіх переказів;
- MoneyGram (платіжна організація – резидент США) – 21,7% усіх переказів;
- PrivatMoney (платіжна організація - АТ КБ "ПриватБанк") - 17,9% усіх переказів [69], (див. Рис. 2.15.).

Лідером за сумою переказів у межах України була платіжна система "NovaPay" (32% усіх внутрішньодержавних переказів).

В Україну за 2023 рік із використанням платіжних систем "переказу коштів" (створених як резидентами, так і нерезидентами) було переказано 2,6 млрд. дол. США в еквіваленті. Це на 17% менше, ніж за довоєнний 2021 рік. Середня сума одного такого транскордонного переказу в Україну становила 255 дол. США. Через платіжні системи "переказу коштів" найбільші обсяги коштів в Україну торік надходили із США (18%), Ізраїлю (17%), Італії (15%), Німеччини (9%) та Ірландії (5%).

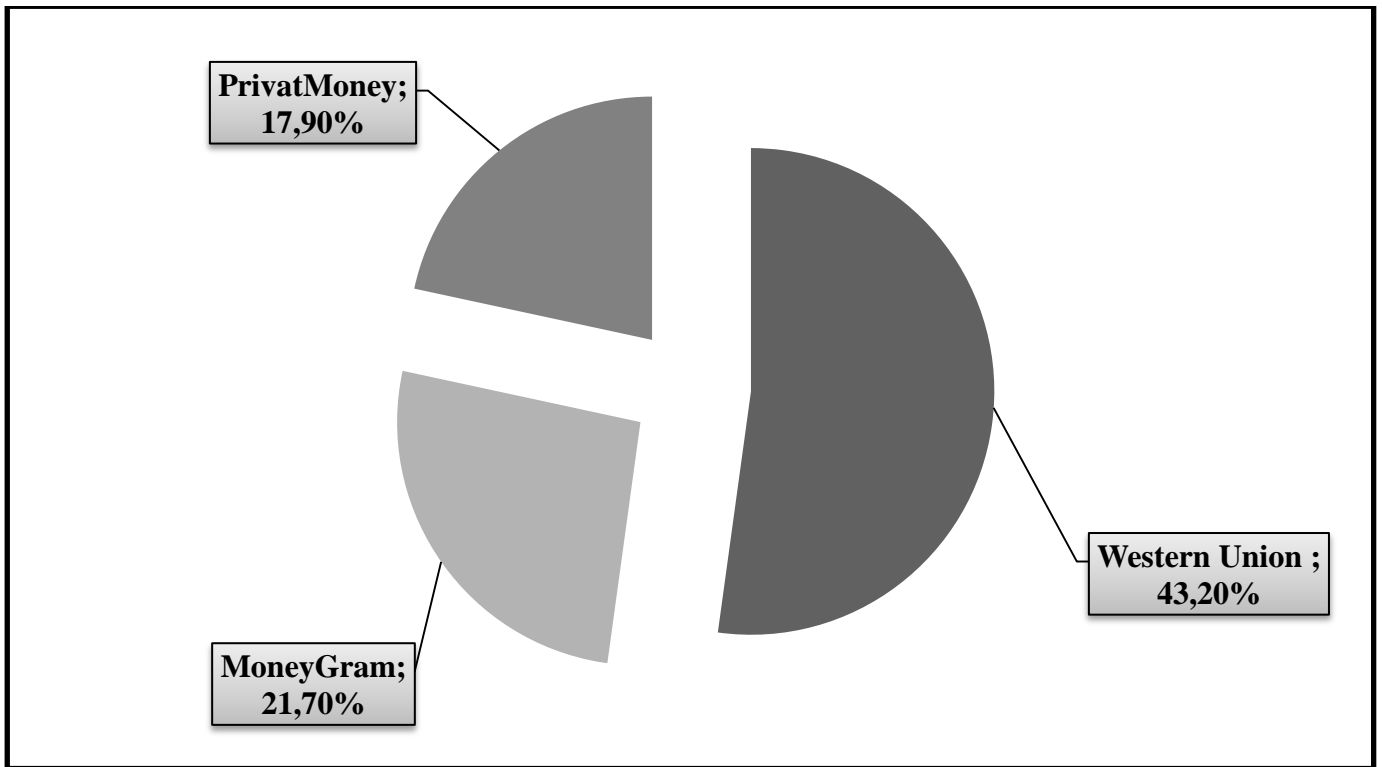

Рис. 2.15. Лідери за сумою переказів у Україну грошових переказів у 2023 році, (%).
Примітка. Побудовано автором за даними Національного банку України (НБУ).

Таким чином, за даними НБУ за весь 2023 рік в Україну трудові мігранти перевели 11,368 млрд. дол. США, що на 7,8% менше, ніж 2022 року. За підсумками січня 2023 року обсяг приватних переказів в Україну з-за кордону становив 967 млн. дол. США. Це на 4,7% менше, ніж роком раніше (1015 млн. дол. США). Щодо прогнозів на 2024 рік, то в НБУ вважають, що ситуація з переказом коштів погіршуватиметься. Перекази українських мігрантів усе ще залишаються важливим джерелом притоку валюти. До воєнного вторгнення росії Україна посідала перше місце в Європі та Центральній Азії за обсягом приватних грошових переказів.

Головною причиною стало масове переміщення мешканців України, включно з тими, що рятувалися від війни за кордон і об'єдналися з членами родин, які вже мешкали за межами країни. Після початку війни спостерігається суттєве скорочення обсягів приватних грошових переказів, надісланих в Україну українськими мігрантами. Це пов'язано з тим, що для цих домогосподарств простішим варіантом було допомогти родині переїхати і залишатися поряд з ними.

2.3. Дослідження ефективності використання міжнародного міграційного капіталу України

Міграційна криза, яка виникла з початку повномасштабної війни РФ проти України, а також інтенсивні за обсягами міграційні процеси до 2022 р. детермінували необхідність трансформації сучасної моделі розвитку ринку міграційного капіталу. Донині міграційні трансферти розглядалися через призму забезпечення фінансового добробуту домогосподарств, а не інструменту нарощення ресурсного забезпечення економічного розвитку регіонів чи збільшення їх інвестиційного потенціалу, особливо у прикордонних територіях. Систематичні грошові перекази мігрантів формують сьогодні один із найпотужніших ресурсів забезпечення економічної стійкості територій, а також інвестиційно-фінансових засобів подальшого економічного відновлення територій [57].

За обсягами міграційний капітал прирівнюють до міжнародної фінансової допомоги, прямих іноземних інвестицій, які мають очевидний сприятливий вплив не лише на добробут домогосподарств, а і на макроекономічні і регіональні показники економічного розвитку. За оцінками експертів, близько 50 % міграційних трансфертів відправляються неформальними шляхами, серед яких власноручне перевезення грошей, передача через кур'єрів, відправлення через етнічні мережі [58].

Економічний ефект міграційних трансфертів на індивідуальному рівні (мігранта, домогосподарства) проявляється у можливостях ефективного регулювання фінансового стану, зменшення рівня неплатоспроможності та соціальної вразливості, а також формування фінансового потенціалу для розвитку сфери малого бізнесу. Відтак цільова реалізація міграційних трансфертів дозволяє забезпечити стабільний розвиток регіональних економік, стійкість економічної системи та значний інноваційно-інвестиційний потенціал території.

Одним із викликів для розвитку ринку міграційного капіталу є відсутність інформаційно-аналітичної системи формування і реалізації

моніторингу міграційних трансфертів. Процес оцінювання кількісних і якісних характеристик міграційних трансфертів в Україні, особливо у регіональному розрізі, є неповним і має прогалини щодо об'єктивного визначення реальних масштабів, у т.ч. за каналами надходження та географічною спрямованістю. Зокрема, показник міграційних трансфертів може бути інструментом для статистичної маніпуляції, оскільки НБУ визначає лише ті трансакції, які здійснюються через формальні канали (міжнародні платіжні системи, банківські установи).

НБУ визначає, що здійснення переказів мігрантів може бути як офіційним (міжнародні системи грошових переказів, банки, пошта), так і неофіційними шляхами (передача з рук в руки між домогосподарствами). Якщо аналізувати способи грошових переказів мігрантів в 2023 році, то через офіційні канали (зарплатня, одержана з-за кордону, коррахунки банків, міжнародні платіжні системи) надійшло 53% усіх коштів, а через неофіційні канали (як вказує НБУ, це "передача грошей з рук у руки") – 47% переказів [69], (рис. 2.16.):

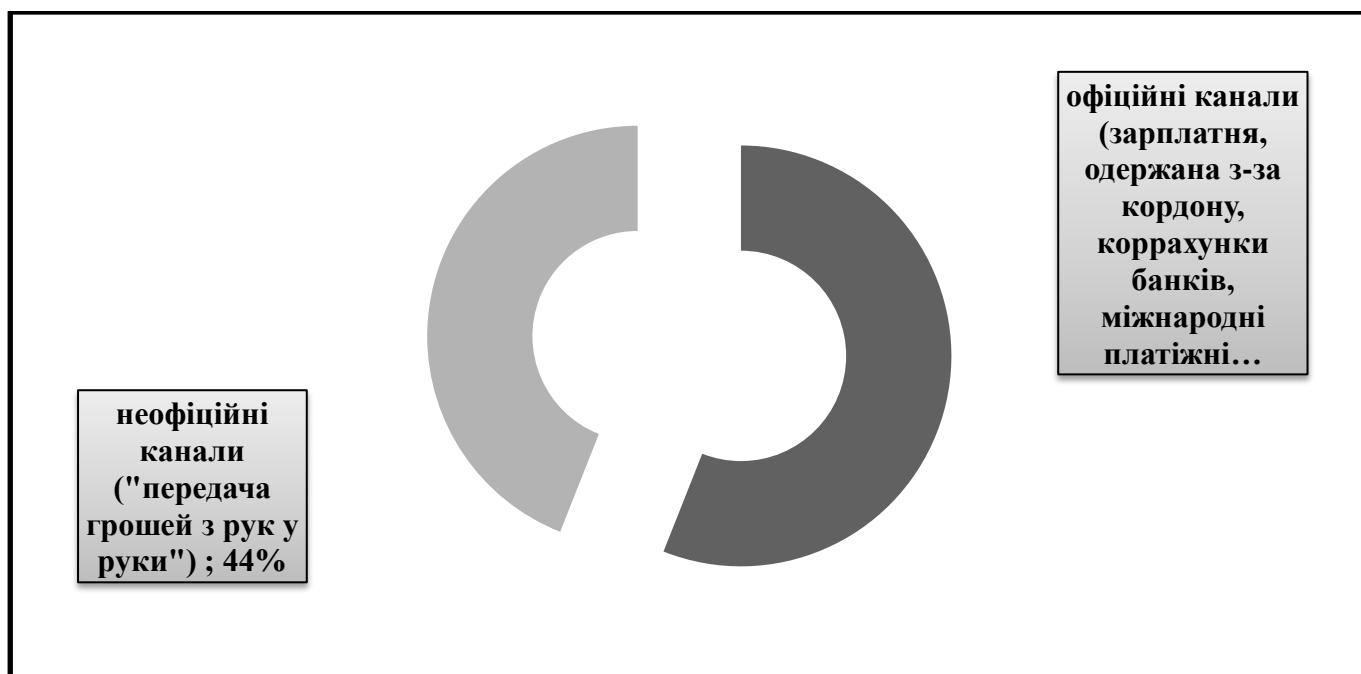

Рис. 2.16. Структура каналів надходження приватних грошових переказів мігрантів в Україну в 2023 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Національного банку України (НБУ).

Згідно з Правилами організації статистичної звітності, що подається до НБУ в умовах особливого періоду, затвердженими постановою Правління НБУ від 18 грудня 2018 року №140, інформація про транскордонні перекази, що отримані в Україні з використанням міжнародних систем переказу коштів, у лютому-квітні 2022 року не збиралася. Оцінка приватних грошових переказів в Україну за 2023 рік та за I та II квартали 2024 року здійснена на підставі наявної інформації.

За оцінками Національного банку України (НБУ), обсяг приватних грошових переказів в Україну в 2023 році становили 11,368 млрд. дол. США що на 7,8% менше, ніж в 2022 році. В 2022 році цей обсяг складав 12,499 млрд. дол. США. В 2021 році їх сума становила 14,019 млрд. дол. США (за 2020 рік - 11,98 млрд. дол. США). При цьому офіційними каналами були здійснені приватні перекази на 6,073 млрд. дол. США (у 2022 році - 7,092, у 2021 році - 8,134, а в 2020 році - 7,409 млрд. дол. США), а неформальними – 5,730 млрд. дол. США (в 2022 році - 5,451 у 2021 році - 5,885, а у 2020 році - 4,571 млрд. дол. США), [69], (рис. 2.17.):

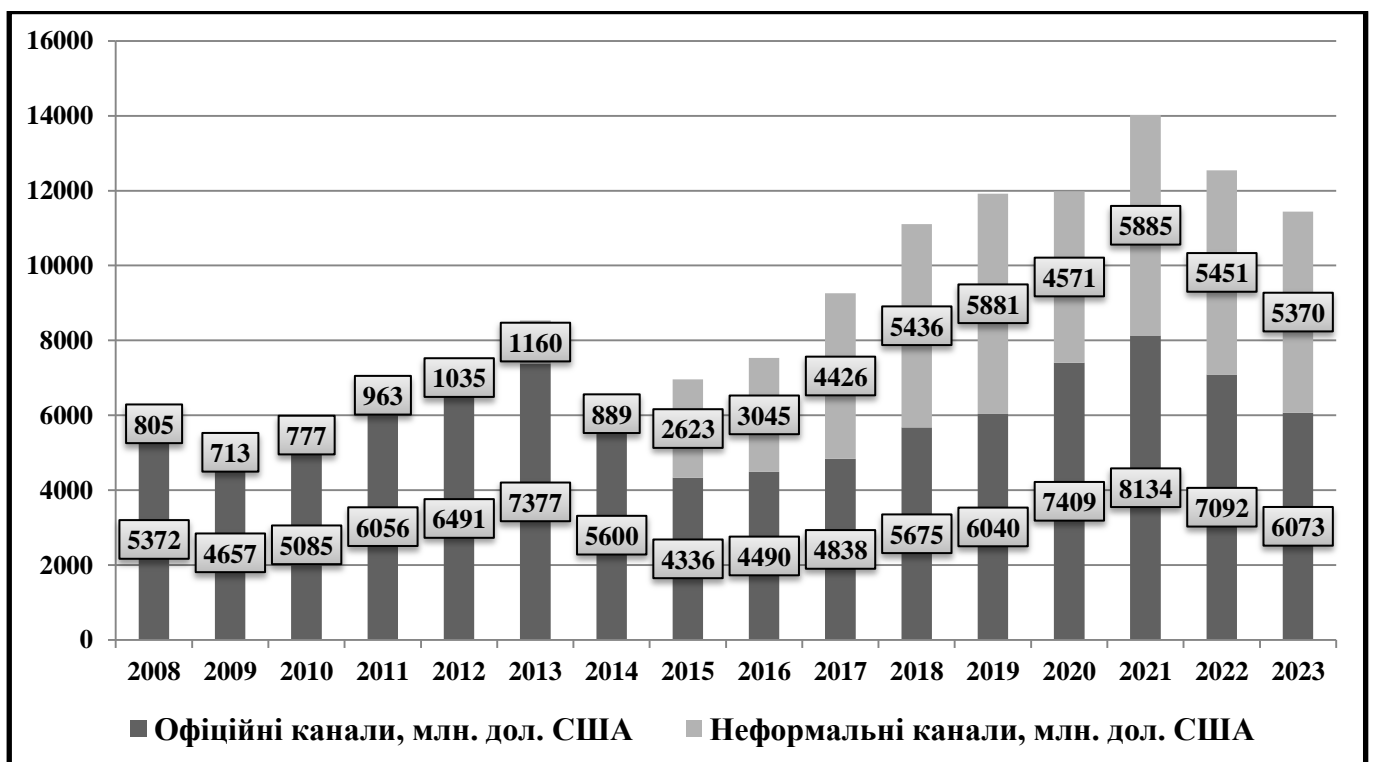

Рис. 2.17. Динаміка обсягів приватних грошових переказів в Україну за каналами надходження у 2008-2023рр., (млн. дол. США).

Примітка. Побудовано автором за даними Національного банку України (НБУ).

Щодо даних за 1 квартал 2024 року, то скорочення рік до року відбулося за всіма каналами переказів. На 14,5% зменшились приватні трансферти. На 10,4% скоротилися перекази у вигляді чистої оплати праці. Це доходи сезонних та інших працівників, які працюють за кордоном менше 1 року, та заробітна плата українців, зайнятих у компаніях-нерезидентах, за вирахуванням витрат мігрантів у країні перебування та сплачених ними податків.

Надходження через офіційні канали в 1 кварталі 2023 року впали на 18%, через неформальні – на 3,5% в порівнянні з 1 кварталом 2024 року. Тобто українці більше вважають за краще передавати валюту в "конвертах", ніж користуватися системами грошових переказів. Наприклад, скорочення операцій через міжнародні платіжні системи у січні-березні 2024 року досягло майже 24%, [69], (табл. 2.3):

Таблиця 2.3

Грошові перекази в Україну в 2023 році за шляхами перерахування щоквартально

(млн. дол. США)

2023	I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал	За рік
Надходження (усього)	2880	2817	2805	2866	11368
Офіційні канали	1422	1475	1487	1614	5998
заробітна плата, отримана з-за кордону	704	766	748	770	2988
через коррахунки банків	135	141	140	143	559
через міжнародні платіжні системи	583	568	599	701	2451
Неформальні канали	1458	1342	1318	1252	5370

без урахування переказів, що виконуються на користь нерезидентів

Примітка. Складено автором за даними Міністерство фінансів України.

Надходження через офіційні канали в 2 кварталі 2023 року впали на 20,2%, а через неформальні зросли на 0,4% в порівнянні з 2 кварталом 2024 року. Тобто українці більше вважають за краще передавати валюту в "конвертах", ніж

користуватися системами грошових переказів. Наприклад, скорочення операцій через міжнародні платіжні системи у 2 кварталі 2023 року досягло майже 20%, [69], (табл. 2.4):

Таблиця 2.4

Грошові перекази в Україну в 2023 році за головними категоріями щоквартально
(млн. дол. США)

2023	I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал	За рік
Надходження (усього)	2880	2817	2805	2866	11368
Оплата праці	2030	1895	1815	1804	7544
Приватні трансферти	850	922	990	1062	3824
від тих, що працюють за кордоном більше року	364	457	488	474	1783
інші приватні трансферти	486	465	502	588	2041
Надходження (усього)	2880	2817	2805	2866	11368

Примітка. Складено автором за даними Міністерство фінансів України.

Обсяги переказів в Україну в 2023 році через банківську систему знизилися на 31,5%, а обсяги надходження коштів із-за кордону, здійснені з використанням систем переказу коштів зросли на 7 %. Обсяги коштів, що надійшли в країну неформальними каналами (шляхом передавання готівки або матеріальних цінностей від одного домогосподарства до іншого), за оцінками Національного банку України, у 2023 році становили понад 5370 млн дол. США, що пов'язано з воєнним вторгненням росії на територію України.

Серед мігрантів банківські перекази та перекази через МПС є другим та третіми за популярністю варіантами переказу коштів (після перевезення готівки, у тому числі в натуральній формі та неофіційними каналами). Такі канали переказів є безпечними, проте існує ймовірність допущення помилки при введенні номера банківського рахунку [69], (табл. 2.5):

Таблиця 2.5

Грошові перекази в Україну в 2024 році за головними категоріями щомісячно
(млн. дол. США)

2024	січ	лют	бер	кві	тра	чер	лип	сер	вер	жов	лис	гру	За рік
Надходження (усього)	889	868	873	865									3495
Оплата праці	543	532	542	539									2156
Приватні трансферти	346	336	331	326									1339
від тих, що працюють за кордоном більше року	158	153	155	154									620
інші приватні трансферти	188	183	176	172									719

Примітка. Складено автором за даними Міністерство фінансів України.

Щодо перевезення готівки, є високий рівень ризику, жодних гарантій і можливостей відстеження. Проте, майже половина від загального обсягу грошових переказів до України здійснюється шляхом перевезення готівки (у тому числі в натуральній формі та неофіційними каналами). Кожен канал переказу має власний механізм та специфічні особливості [93].

Відзначимо, що не всі грошові перекази роблять українці, що працюють за кордоном, частина валюти надходить в Україну через приватні трансферти. Якщо порівняти дані за 2022 рік, то у 2023 році надходження зменшилися на 117 млн. дол. США (з 3,941 млрд. дол. США до 3,824 млрд дол. США), [69], (див. Рис. 2.18.).

Із загальної суми переказів оплата праці за кордоном (без податків та витрат мігрантів у країні перебування) знизилася - з 8,907 в 2019 році до 8,505 млрд дол. США в 2020 році, що на 402 млн. дол. США більше. В 2021 році чиста оплата праці становила 9,95 млрд дол. США, а в 2022 році склала 8,602 млрд дол. США, що на 14,5% менше в порівнянні з попереднім періодом.

За останні десять років питання міграції привертає все більше уваги та набуває дедалі вагомішого значення для України.

За рейтингом Світового банку, Україна є п'ятим за розміром постачальником трудових мігрантів у світі та першим - серед країн Центральної та Східної Європи. Загалом Україна вважається найбільшим постачальником трудових мігрантів у Європі. Майже 25% економічно активного населення країни тимчасово чи постійно працює за кордоном. А після початку війни в Україні ця цифра зростає [80].

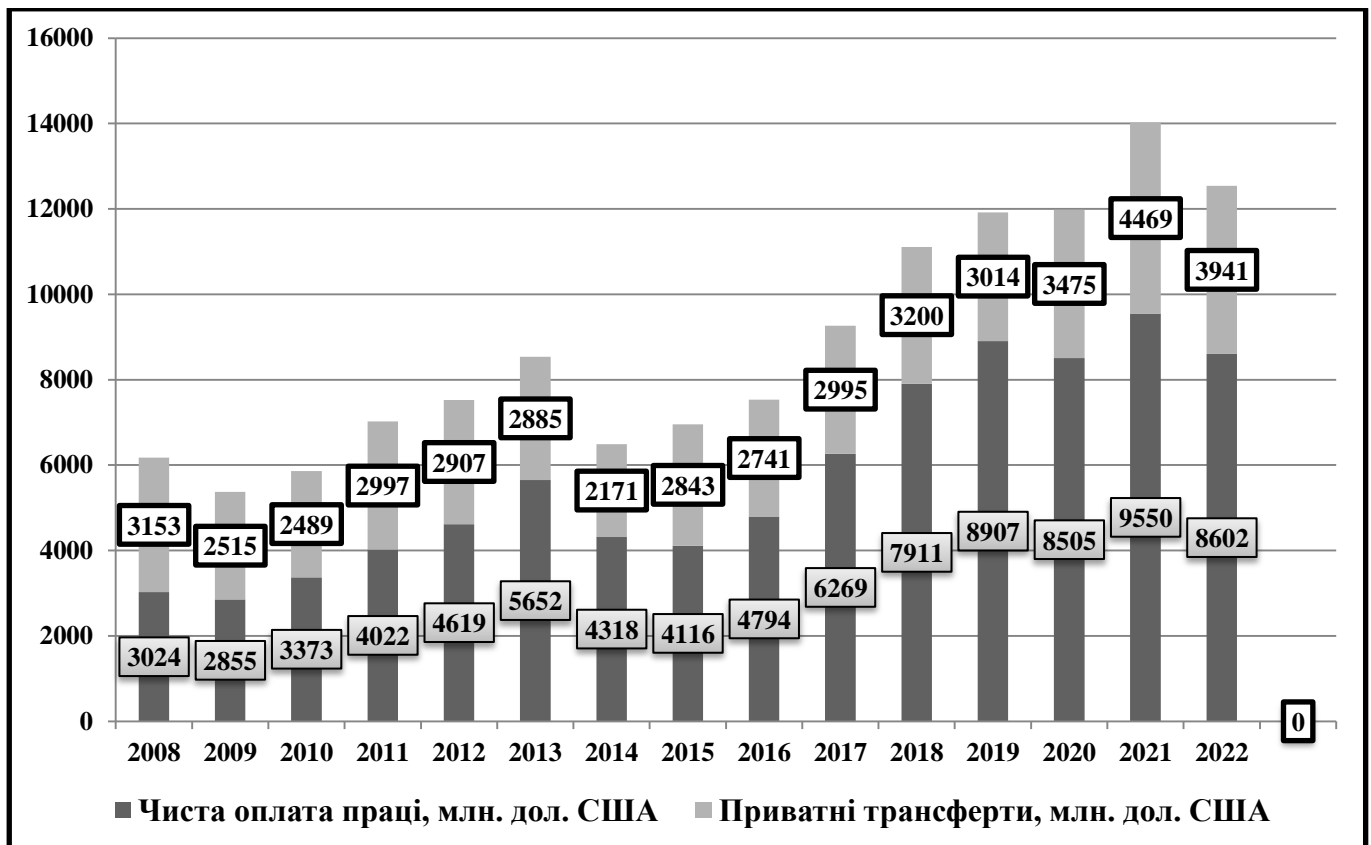

Рис. 2.18. Динаміка обсягів грошових переказів в Україну за головними категоріями у 2008-2023рр., (млн. дол. США).

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України та Національного банку України.

Найбільші обсяги грошових переказів в Україну в 2023 році надходили із ТОП-10 країн світу: Польщі, США, Чехії, Німеччини, Сполученого Королівства, Італії, Ізраїлю, Кіпра, Нідерландів та Греції (у 2022 році частка цих країн становила 70,5% або 9,878 млрд. дол. США). З країн ЄС у 2022 році надійшло 8,602 млрд. дол. США, що на 30% більше, ніж у попередньому році (61,4% від загального обсягу грошових переказів в Україну), (див. Табл. 2.8), [64]. Трьома найпопулярнішими

країнами призначення переказів для трудових мігрантів з України є Польща, США та Чехія.

Зазначимо, що простежується поступове перенаправлення українських мігрантів зі сходу на захід. Наприклад, спадна динаміка для росії з 26% у 2015 і до 5,5% в 2021 році. Причиною цього стали не тільки обмеження в'їзду до країни, але й падіння курсу рубля, через що заробітна плата не стала настільки конкурентною як була до цього (зменшення в 2 рази), [64].

Таблиця 2.6

Розподіл обсягів приватних грошових переказів в Україну за основними країнами за офіційними та неофіційними каналами надходження в 2018-2023рр.,

(млн. дол. США)

№	Країна	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1.	Польща	3649	3558	3300	4647	1976	4239
2.	США	870	984	1220	1491	682	1221
3.	Чеська Республіка	846	1113	834	877	633	982
4.	Німеччина	426	462	513	608	389	728
5.	Сполучене Королівство	394	601	1013	988	457	806
6.	Італія	492	498	475	490	397	315
7.	Ізраїль	337	351	361	422	302	492
8.	Кіпр	341	391	414	440	146	304
9.	Нідерланди	123	127	192	203	66	138
10.	Греція	191	195	195	207	56	116
Всього		11111	11921	11980	14019	12621	11443

Примітка. Складено автором за даними Національного банку України.

Примітка 1: дані розраховано на підставі банківської звітності про фінансові операції з нерезидентами України та про перекази, що здійснено з використанням міжнародних систем переказу коштів, та враховують обсяги коштів, які надійшли в Україну неформальними каналами;

Примітка 2: Дані за країнами ЄС з 2015 року наведені без врахування Великої Британії

Польща вже восьмий рік поспіль займає лідируючу позицію щодо обсягів приватних грошових переказів в Україну за офіційними та неофіційними каналами надходження. Її частка в 2021 році становить 33,1% або третину всіх переказів в Україну, а 2022 році та в 2023 році 36,7% та 37,3% відповідно.

На другому місці в 2023 році грошових переказів в Україну знаходяться США з часткою в 10,7%, а в 2021 році та 2022 року 11,2% та 10,5% відповідно.

Третю позицію за офіційними та неофіційними каналами надходження грошових переказів в Україну посідає Чехія з часткою в 8,6% від загальної суми надходжень та майже 1 млрд. дол. США в 2021 році, а в 2022 року та в 2023 року 10,3% та 9,5% відповідно.

Четверте місце займає Німеччина. Великобританія посіла п'яту сходинку рейтингу за основними країнами щодо обсягів надходження приватних грошових переказів в Україну в 2022-2023рр.

На рисунку 2.19. можна побачити географічну структуру грошових переказів, які надходять в Україну в 2023 році за основними країнами офіційними та неофіційними каналами надходження:

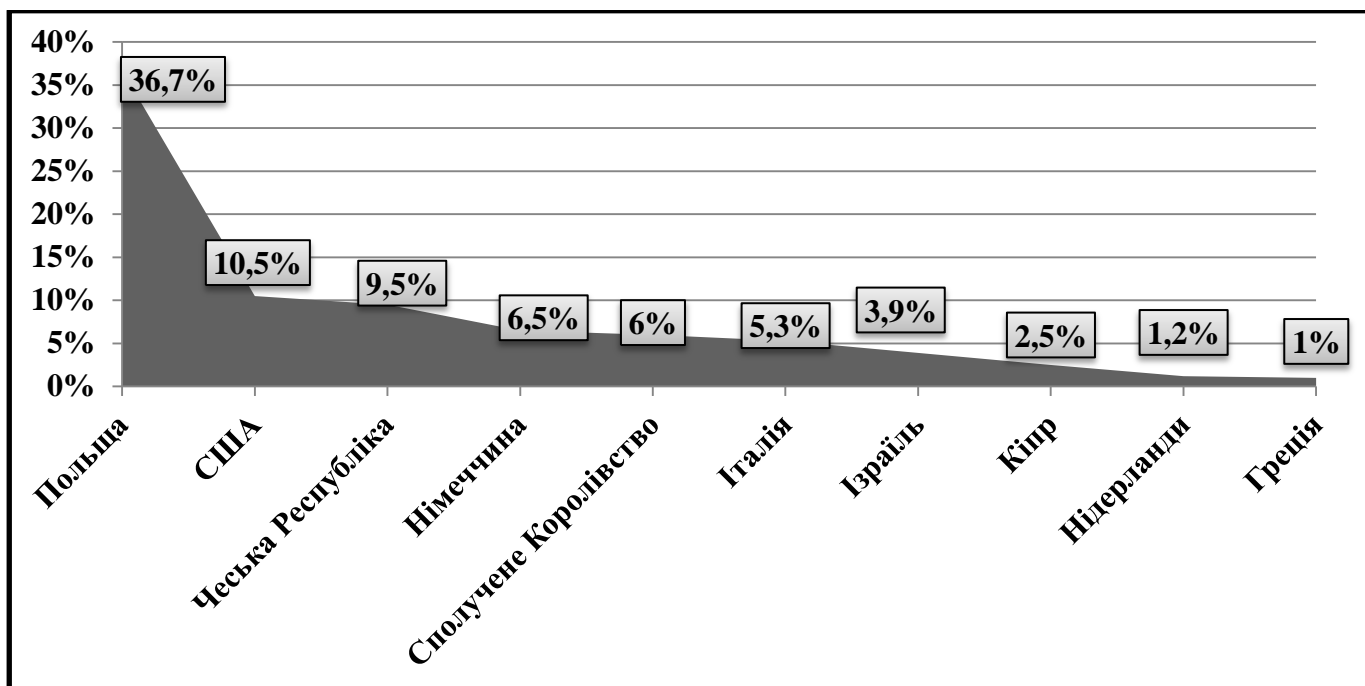

Рис. 2.19. Географічна структура приватних грошових переказів в Україну офіційними та неофіційними каналами в 2023 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Національного банку України.

В країнах з обґрунтованою економічною політикою, грошові перекази часто використовуються як інвестиції. Зміцнюючи інфраструктуру фінансового сектору та

сприяючи міжнародним подорожам, країни можуть збільшити потоки грошових переказів, залучаючи кошти через офіційні канали. Велика кількість тіньових трансфертів пов'язана з тим, що транзакційні витрати на перекази коштів часто перевищують 20 % від їхньої суми, зменшення їх навіть на 5 відсоткових пунктів у світовому еквіваленті може призвести до економії в 3,5 мільярди дол. США для робітників, які пересилають гроші додому.

Таблиця 2.7

Грошові перекази в Україну в 2023 році за найвагомішими країнами щоквартально

(млн. дол. США)

Країна	I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал	За рік	Частка, %
Надходження (усього)	2880	2817	2805	2866	11368	
Канада	20	21	19	20	80	0,7%
Кіпр	67	77	79	81	304	2,7%
Чеська Республіка	323	231	227	201	982	8,6%
Німеччина	186	193	180	169	728	6,4%
Греція	27	30	29	30	116	1,0%
Ізраїль	122	105	101	164	492	4,3%
Італія	76	80	79	80	315	2,8%
Литва	46	71	74	72	263	2,3%
Нідерланди	33	36	34	35	138	1,2%
Норвегія	5	5	6	5	21	0,2%
Польща	1080	1065	1060	1034	4239	37,3%
Португалія	10	12	11	11	44	0,4%
Сінгапур	20	22	25	25	92	0,8%
Іспанія	18	20	18	19	75	0,7%
Швейцарія	16	18	17	18	69	0,6%
Туреччина	19	17	17	16	69	0,6%
Об'єднані Арабські Емірати	19	22	21	23	85	0,7%
Об'єднане Королівство	172	181	200	253	806	7,1%
Сполучені Штати	300	315	295	311	1221	10,7%
Британські Віргінські острови	1	1	1	2	5	0,0%
{інші країни}	320	295	312	317	1244	10

Примітка. Складено автором за даними Національного банку України.

Щодо розподілу обсягів приватних грошових переказів в Україну за основними країнами та офіційними каналами надходження в 2023 році, то тут в п'ятірку лідерів входять: Польща, США, Чехія, Німеччина, Сполучене Королівство (див. Табл. 2.7).

Країни, що розвиваються, хвилюються з приводу "відтоку мізків", хоча будь-які втрати на виробництві від еміграції кваліфікованих працівників можуть бути більш ніж компенсовані грошовими переказами та позитивними наслідками мережі на торгівлю та інвестиції. Один позитивний, хоча дещо обмежений, крок у напрямку більшої міжнародної мобільності робочої сили - це так звана пропозиція Mode-4 щодо надання послуг, що розглядаються в поточному раунді Генеральної угоди про торгівлю послугами [85].

Грошові перекази від мігрантів є значним джерелом валютних надходжень в Україну. На відміну від інших потоків капіталу грошові перекази є більш стійким джерелом валютних надходжень, на які фінансово-економічні кризи впливають значно менше. Зростання грошових переказів забезпечено збільшенням надходжень з оплати праці через постійне нарощування кількості українських трудових мігрантів та зростання їх доходів на тлі постійного підвищення кваліфікації.

Після 2014 року суттєво змінилася географічна структура країн призначення українських працівників: зменшилася частка росії та зросла країн ЄС. У результаті істотно збільшилася частка неформальних каналів як джерела надходжень переказів. За допомогою використання дзеркальної статистики дані щодо переказів було уточнено в бік підвищення [84].

Таким чином, грошові перекази - це грошові перекази або перекази в натуральній формі, які здійснюють мігранти безпосередньо сім'ям або громадам у їхніх країнах походження. Грошові перекази є стійким джерелом валютних надходжень в Україну. За відносним рівнем переказів Україна є серед лідерів у світі.

Національний банк враховував як офіційні, так і неофіційні канали надходження грошей в Україну. За допомогою неформальних каналів протягом 2022 року в Україну переказали 12,543 млрд. дол. США, що на 1,486 млрд. дол. США менше, ніж протягом минулого року (14,019 млрд. дол. США). Навіть в

умовах війни перекази з-за кордону знизилися лише на 10 % у 2022 році, та були більше, ніж в 2020-2021рр. та створили нові стимули для підтримки ситуації. У розрізі країн найбільше транскордонних переказів в Україну надходить з Польщі, США, Чехії, Німеччини та Великобританії.

Висновки до розділу 2

Таким чином, грошові перекази є одним із небагатьох джерел приватного зовнішнього фінансування, яке, як очікується, продовжить зростати в наступне десятиліття. Їх необхідно використовувати для мобілізації приватного капіталу для підтримки фінансування розвитку, особливо через облігації діаспори.

У 2023 році грошові перекази зросли приблизно на 3,8%, сягнувши загальної суми в 669 мільярдів доларів США в країнах із низьким і середнім рівнем доходів. Зростання на 7,2% у Південній Азії з помітним внеском Індії. Зниження 2- й рік поспіль на Близькому Сході та в Північній Африці, спричинене різким падінням потоків до Єгипту. Зниження на 1,4% після значного зростання у 2022 році в Європі та Центральній Азії. Індія залишилася найбільшим одержувачем з оцінками 125 мільярдів доларів США у 2023 році. До 5 найбільших країн-одержувачів грошових переказів входять Індія, Мексика, Китай, Філіппіни та Єгипет.

За даними НБУ за весь 2023 рік в Україну трудові мігранти перевели 11,368 млрд. дол. США, що на 7,8% менше, ніж 2022 року. За підсумками січня 2023 року обсяг приватних переказів в Україну з-за кордону становив 967 млн. дол. США. Це на 4,7% менше, ніж роком раніше (1015 млн. дол. США). Щодо прогнозів на 2024 рік, то в НБУ вважають, що ситуація з переказом коштів погіршуватиметься.

Перекази українських мігрантів усе ще залишаються важливим джерелом притоку валюти. До воєнного вторгнення росії Україна посідала перше місце в Європі та Центральній Азії за обсягом приватних грошових переказів. Головною причиною стало масове переміщення мешканців України, включно з тими, що рятувалися від війни за кордон і об'єдналися з членами родин, які вже мешкали за межами країни.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

3.1. Вплив міграційного капіталу на основні показники економічного розвитку України

До повномасштабної війни надходження в Україну коштів від трудових мігрантів складали на піку (у 2021 році) більше 14 млрд дол. США. Для порівняння, експорт товарів склав тоді більше 68 млрд дол. США, а його найбільша стаття - продукція рослинництва – 15,5 млрд дол. США. Здавалося б, хороше джерело доходів. Але цей внесок в економіку можна умовно порівняти зі внеском, який могла б зробити відповідна кількість працівників, самозайнятих та ФОП, якби вони працювали в Україні і виробляли середній по країні обсяг доданої цінності кожен. Цей обсяг станом на 2021 рік становив приблизно 12,8 тис. дол. США на одного зайнятого – більш ніж вдвічі вищий за середню зарплату [45].

Тобто, надходження від мігрантів могли б перевищувати їхній потенційний економічний внесок на батьківщині, якщо б таких мігрантів було 1,1 мільйони чи менше – а їх за усіма оцінками було у кілька разів більше. Тому економіка України виграла би (могла би бути на 10-15% більшою), якби у країні були створені сприятливіші умови для виробництва доданої цінності, насамперед через кращий підприємницький клімат, а також через виплати вищих зарплат.

В іншому разі, щоправда, зайві громадяни економічно активного віку могли би поповнити лави безробітних, утриманців, а то і злочинців; або, принаймні, створювали б замало доданої цінності, ймовірно менше, ніж становлять надходження від них.

Отже, кінцевий результат граничним чином залежить від економічної політики – так само, як і кількість мігрантів, що потенційно можуть повернутися, та їхній склад з точки зору економічного внеску до загального добробуту. Саме

проблемі економічної політики, найбільш сприятливої для повернення економічно продуктивних мігрантів, було насамперед присвячено дослідження, проведене на замовлення Української ради бізнесу в рамках спільного проекту з Help – Hilfe zur Selbsthilfe за підтримки МЗС Німеччини [64].

Гострота проблеми збільшилася у кілька разів через повномасштабне вторгнення росії. Станом на лютий 2024 року, за оцінками УВКБ ООН, загальна кількість зареєстрованих українських воєнних мігрантів з різним статусом захисту, які перебувають за кордоном, склала 6,48 млн осіб, з яких 5,23 млн осіб – у країнах, відмінних від рф та білорусі. Проте, за даними Державної прикордонної служби, які збігаються з даними прикордонних служб країн Європи, різниця кількості виїздів і в'їздів з початку повномасштабного вторгнення становила 2,81 млн осіб [48].

Отже, ймовірно, тимчасовий прихисток чи аналогічний статус отримала значна частина українців, які виїхали до лютого 2024 року з інших, переважно економічних причин, та/або частина мігрантів зареєструвалися більше ніж один раз. З тих наших співгромадян, що перебували за кордоном, на початку повномасштабної війни повернулися близько 400 тис. (з яких близько 300 тис. - чоловіки, які, переважно, бажали боронити Батьківщину). Таким чином, власне воєнних мігрантів – ймовірно, трохи більше 3 млн. А ще більше 2 млн осіб ймовірно складають економічні мігранти. Останні навряд чи повернуться в Україну.

Найявні академічні дані свідчать про те, що зворотна міграція є поширеною: понад 50% мігрантів, як правило, повертаються до своїх країн походження протягом 15 років. Насамперед, більшість саме воєнних мігрантів, яким довелося покинути батьківщину недобровільно, через загрози безпеки, хочуть повернутися додому по усуненню таких загроз. За даними опитувань, зараз таких 65%, хоча ще рік тому було 77% [60].

Ще одним сильним фактором, який спонукатиме багатьох повернутися, є обмежений у часі правовий статус. У нашому випадку близько 8% від усіх мігрантів залежать від допомоги настільки, що готові повернутися у разі її скасування, 18% вимушені проживати у колективному житлі, і стільки ж (ймовірно – здебільшого ті

ж самі) відповідають, що їхні доходи зменшилися в результаті міграції – це загалом біля мільйона осіб [61].

Отже, можна обережно прогнозувати, що у разі хоч якогось перемир'я додому може повернутися до одного мільйона мігрантів – це ті, що найгірше влаштовані за кордоном. А у разі повної перемоги – близько двох мільйонів.

Далі ситуація може розвиватися по-різному, і напрямок міграції буде залежати від порівняння економічних та інших умов в Україні та в країнах прихистка, а також від перспектив подальшої безпеки. За даними КМІС (на замовлення CASE - Україна) в травні 2022 року лише 54,7% опитаних відповіли, що у разі збереження небезпеки військових дій планують майбутнє (своє та своїх дітей) в Україні. Решта воліла б емігрувати [60].

Повернення певної кількості людей не означає автоматичне збільшення економіки України. Багато залежить від того, хто саме повертатиметься. Чи сприяє повернення мігрантів економічному розвитку – насправді дискусійне питання. З одного боку, є докази, що повернення мігрантів до Боснії і Герцеговини (БіГ) позитивно вплинуло на конкурентоздатність експорту - зокрема тому, що мігранти привезли на батьківщину нові вміння та знання, які вони здобули, працюючи у більш розвинених країнах. Утім, як стверджують інші джерела, це напевне стосується трудових мігрантів, але не обов'язково тих, хто змушений був емігрувати через війну. Трудові мігранти – це, в середньому, більш активна частина робочої сили, і якщо вдається бодай частково повернути їх на батьківщину, то це йде на користь економіці.

Водночас, мігранти від війни – це або цілком населення певних місцевостей (чи, як у колишній Югославії – етнічних меншин), або, принаймні, відносно більш активні його представники. Але далі відсів відбувається вже у країні прихистку: більш активні і підготовлені знаходять роботу, в той час як решта при звичається до соціальної допомоги, а, отже, паразитизму. Саме друга частина є першими кандидатами на повернення по закінченні дії програм допомоги, надто зважаючи на інтереси країн прихистку, що зацікавлені у кваліфікованій робочій силі, і тому не виштовхують тих мігрантів, що знайшли роботу і пристосувалися у місцевому

суспільстві. І, зрозуміло, що такі більш активні люди з меншою ймовірністю повертатимуться на батьківщину, якщо там на них не чекають якісь кращі можливості (наприклад, робота за фахом). З цих причин, післявоєнні мігранти, що повертаються, можуть складати і гіршу за якістю робочу силу, а також містити значну частину неактивних (наприклад, через вік чи хвороби) та патерналістськи налаштованих людей.

Таким чином, не лише кількість тих, хто повернеться, але і "якість" залежить від того, чи побачать активні люди на своїй батьківщині більше можливостей для самореалізації, насамперед у бізнесі, ніж вони їх мають зараз у країнах перебування. Тобто, умови в Україні мають бути не "європейськими", а кращими за "європейські". І це при тому, що навряд чи найближчим часом вдасться наздогнати країни ЄС за "європейськими принципами", такими як верховенство права та "людськість" держави, а також обсягом публічних благ, не кажучи вже про зовнішню безпеку. Тому спочатку мають бути в Україні європейські принципи та якість інституцій, а лише потім (і мінімально, тільки там, де цього прямо вимагають Директиви ЄС) – обмежувальні та обтяжливі "європейські" норми. При цьому ліберальні норми можна і треба впроваджувати якомога скоріше [60].

Відповідно до аналізу світового досвіду та з урахуванням специфіки України Уряду та Верховній Раді дослідження пропонує реалізувати наступні заходи.

Перш за все потрібно забезпечити внутрішню та зовнішню безпеку, зокрема через реформу правоохоронних органів із значним підвищенням їхньої ефективності (бо ж по закінченні війни можна очікувати сплеск злочинності), і, водночас, убезпечення законослухняних громадян та бізнесу від сваволі правоохоронних та контролюючих органів. Загалом йдеться про комплекс реформ, спрямованих на встановлення дієвого верховенства права. Це буде, серед іншого, мати також суттєві економічні наслідки, оскільки верховенство права є на даний момент найслабшою ланкою серед державних інститутів України.

Продовжити та розширити програму "Є-відновлення", забезпечити відшкодування збитків за втрачене майно не лише громадянам, а й підприємцям малого та мікробізнесу, а згодом - і решті бізнесу.

Розпочати державні програми щодо безкоштовної перекваліфікації громадян для отримання ними професій, які на цей час є потрібними в Україні.

Зберегти та сприяти фінансовим зв'язкам мігрантів з їх рідною країною. Можливими заходами можуть стати перемовини про усунення подвійного оподаткування (гостра проблема на прикладі Польщі), сприяння інвестиційним потокам, зниження вартості грошових переказів [60].

Передбачити державну підтримку тимчасових мігрантів, які планують повернутись в Україну і потребують допомоги. Зокрема, варто передбачити допомогу із пошуком роботи, за необхідності безкоштовне житло на певний термін. Ті саме заходи необхідно впроваджувати для ВПО, які потенційно можуть стати мігрантами.

Стимулювати громадян, які повертаються в Україну, та ВПО розпочинати власну справу - розширити програму "Є-робота", спростити умови отримання грантів на початок власної справи, розширити можливості цільового призначення грантів.

Варто зберігати та удосконалювати систему спрощеного оподаткування (ССО) для мікробізнесу в Україні, забезпечуючи більш привабливі умови для мікробізнесу, ніж в країнах ЄС. Зокрема, варто обмежити застосування обов'язкової фіскалізації лише тією частиною платників єдиного податку, які за характеристиками свого бізнесу мають реальні ризики перевищення дозволених законом верхніх порогів для відповідних груп ССО. Потрібно запровадити режим компромісної детінізації для самозайнятих, накласти мораторій на ускладнення діяльності та/або підняття ставок ССО [61].

З метою сприяння підвищенню заробітних плат - провести економічні розрахунки та напрацювати проєкт змін до нормативно-правових актів щодо зниження навантаження на фонд оплати праці.

Потрібно вдосконалювати шкільну освіту, з особливою увагою на онлайн-навчання для дітей мігрантів, аби залишити їх в українському освітньо-культурному полі.

Необхідно реформувати вищу освіту з метою підвищення її якості як елементу привабливості для повернення в Україну. Спростити умови вступу до ВНЗ для українців, які навчались останні роки за кордоном [61].

Усі ці заходи були актуальними і до повномасштабної війни, але не вживалися з різних причин, в тому числі через брак ресурсів та протидію груп впливу чи нерозуміння з боку міжнародних організацій та партнерів. Але загострення проблеми через війну збільшує шанс на вирішення застарілих питань, які стали набагато актуальнішими, а також перетворилися на предмет інтересу нових стейкхолдерів, насамперед країн, що надали прихисток українським мігрантам і зацікавлені у їхньому добровільному поверненні на батьківщину.

Нині грошові трансферти українських трудових мігрантів значно впливають на економіку країни, зокрема:

- забезпечують додаткові інвестиційні ресурси та стимулюють виробництво завдяки мультиплікаційному ефекту споживчих видатків;
- залишаються відносно стабільними навіть за умов економічної кризи та є потужним стабілізатором макроекономічної ситуації, зокрема платіжного балансу країни;
- пом'якшують фінансовий дефіцит у країні та дають змогу певною мірою підтримувати стабільний курс національної грошової одиниці тощо.

Таким чином, разом із зростанням обсягів грошових переказів на батьківщину, зростає й їхній вплив на фінансову, економічну та соціальну ситуацію у країні. Щодо вирішення проблеми переорієнтування грошових потоків капіталу трудових мігрантів на інвестування в національну економіку, то необхідно зазначити, що ефективність різного роду урядових заходів і спонукальних схем (пропозиції депозитів за вигідними ставками, розміщення серед мігрантів облігацій тощо) нині, на жаль, недостатньо впливає на збільшення їхньої інвестиційної спрямованості.

3.2. Проблеми та механізми застосування потенціалу грошових переказів для розвитку та повоєнного відновлення України

Зміна міграційного вектора “Україна-рф” на “Україна-Польща” після 2014 року стала причиною суттєвого недообліку обсягів міграційного капіталу через незначну частку офіційних переказів із Польщі. Це виявилось тригером зміни методики обліку міграційних трансфертів, яка ґрунтується на використанні дзеркальної статистики основних країн-реципієнтів людських ресурсів щодо розрахунку обсягів переказів мігрантів Департаментом статистики та звітності НБУ [49].

Основним результатом перерахунку стали більш реалістичні дані щодо обсягів приватних грошових переказів в Україну та їхньої частки відносно ВВП країни. Так, обсяги грошових переказів мігрантів через офіційні канали у 2023 році становили понад 3,3 млрд дол. США, що на 52 % більше, ніж у 2014 р. За 2005-2023рр. у розрахунку на одну особу міграційні трансферти збільшилися на 186,4 євро. Частка міграційних трансфертів у ВВП країни у 2005-2014рр. коливалася від 2,8 % до 4,2 % [44].

За 2015-2023рр. спостерігається зростання частки міграційних трансфертів у ВВП країни у 2 рази, з 2,8 % у 2005 р. до 8,9 % у 2019 р. За 2014-2023рр. зростає частка міграційних трансфертів через неформальні канали у 3,7 разів (з 12,6 % у 2005 р. до 47,45 % у 2023 р.), [44].

Враховуючи обсяги та стабільність надходжень міграційних трансфертів в економіку України, а також їх антициклічний характер в умовах економічних потрясінь, можна зробити висновок: розвиток ринку міграційного капіталу в Україні залежить від ефективності імплементації спеціальних інструментів регулювання грошових переказів.

Зокрема, це моніторинг міграційних трансфертів, розвиток електронних роздрібних платіжних систем, зниження трансакційних витрат на здійснення грошових переказів, забезпечення широкого доступу мігрантів до фінансової системи, стимулювання ефективного використання міграційних трансфертів.

Моніторинг, у т.ч. прогнозування надходжень грошових переказів мігрантів, дозволить сформувати інформаційно-аналітичну базу даних щодо обсягів, коридорів і каналів міграційних трансфертів, їх характеру (наприклад, циклічності), а також каузальності взаємозв'язків грошових надходжень мігрантів і рівнів бідності, соціальної нерівності, економічного зростання територій.

Водночас цифрові трансформації у системі платіжних операцій вимагають розробки нових електронних платформ і формування новітніх засобів переказів, наприклад, на платіжні картки, рахунки мобільних телефонів або онлайн-рахунки [59].

Поглиблення діджиталізації економіки та широке застосування цифровізаційних процесів у фінансовій системі, дифузія інновацій у банківський сектор і сферу бізнесу є драйверами розвитку ринку міграційного капіталу, що комплементарно вимагає внесення відповідних правок у нормативно-правові акти щодо управління трудовою міграцією, зокрема розвитку фінансової інклюзії серед мігрантів.

Розвиток автоматизованої інформаційної бази (на основі Cloud технологій) на фінансовому ринку для облікування грошових переказів мігрантів і створення системи пільг і знижок для здійснення трудовими мігрантами міжнародних переказів через формальні канали дозволить наблизити вітчизняну систему регулювання до європейських практик ефективного управління грошовими трансфертами трудових мігрантів.

Варто вказати, що практика розвитку віртуальних платформ міграційних трансфертів поширена у тих країнах світу, які є донорами людських ресурсів (наприклад, M-Pesa – технологія мобільних грошових переказів у Кенії, Zain Zap, Banglalink – міжнародна онлайн-платформа грошових переказів у межах міграційних коридорів Велика Британія – Кенія, Бангладеш – Індія), [61].

Нарощення ресурсного забезпечення економічного відновлення економіки регіонів України через широке використання міграційних облігацій як форми міграційного капіталу з метою цільового спрямування грошових трансфертів мігрантів у ініціативи розвитку регіональних економік сприятиме наповненню

державного та місцевого бюджетів, фінансуванню програм розвитку соціальної інфраструктури, а також конвергенції розвитку фінансової системи України та ЄС [49].

Міграційні облігації як ефективний механізм швидкого залучення коштів на бюджетні потреби використовуються у багатьох країнах ЄС. Так, ефективне використання міграційних облігацій призводить до збільшення обсягів “вливань” грошових переказів мігрантів в економіку України як інвестиційного капіталу на забезпечення реалізації цілей сталого розвитку.

Зважаючи на сприятливий вплив міграційних трансфертів на економічний регіональний поступ, існує об’єктивна необхідність реалізації ефективних інституційно-адміністративних, організаційно-економічних й інформаційних інструментів нарощення міграційного капіталу в економіці регіонів через реалізацію політики розвитку ринку міграційного капіталу.

Від цього значною мірою залежить ефективність і цілеспрямоване залучення міграційного капіталу у реальний сектор економіки України. Основними напрямками розвитку ринку міграційного капіталу є [54]:

I. Підвищення інвестиційної спроможності міграційного капіталу - можна досягнути через створення сприятливого економічного середовища, розвиток конкурентних переваг вітчизняного банківського сектора як фінансового посередника на ринку міграційного капіталу та розробки програм щодо використання спеціальних банківських депозитів. Інструментами досягнення інвестиційної цілі є розробка програм щодо стимулювання залучення міграційних трансфертів у стратегічні галузі економіки, покращення інфраструктури у сфері цифрових фінансових послуг, підвищення атрактивності цифрових грошових переказів, надання високих відсоткових ставок на депозитні рахунки мігрантів і дозволів на відкриття банківських рахунків в іноземній валюті.

Реалізація окреслених інструментів дозволить:

- забезпечити сприятливе бізнес-середовище у регіонах;
- посилити конкурентні переваги банківського сектора як фінансового посередника на ринку міграційного капіталу;

- спрямувати частини міграційного капіталу у банківську систему.

II. Забезпечення цільової спрямованості міграційних трансфертів у розвиток сектора малого та середнього підприємства, ключовими векторами якого є:

- надання податкових канікул для мігрантів на створення малого чи сімейного бізнесу;
- звільнення від сплати мита на імпорт матеріально-технічного та техніко-технологічного забезпечення бізнесу трудових мігрантів на території України;
- розробка схем фінансової, інфраструктурно-інноваційної підтримки малого бізнесу трудових мігрантів;
- імплементація віртуальних платформ задля встановлення прямих бізнес-відносин із іноземними організаціями, банківськими установами та іншими інституціями.

Імплементація цього напрямку сприятиме [54]:

- розвитку цифрової і інноваційної інфраструктури;
- стимулюванню трансферу передових технологій та ресурсного забезпечення підприємницького сектора в Україні;
- конвергенції соціально-економічного середовища України та основних країн-реципієнтів міграційного капіталу.

Задля забезпечення цільової спрямованості міграційних трансфертів у сектор малого та середнього бізнесу необхідно забезпечити високий рівень стійкості бізнес-середовища, у т.ч. інноваційно-технологічну та виробничу безпеку, цифрову трансформацію стратегічних галузей економіки та розвиток інноваційної інфраструктури, конвергенцію соціально-економічного середовища України та основних країн-реципієнтів міграційного капіталу та гармонізацію інформаційно-аналітичного забезпечення державної політики регулювання міграційних трансфертів України та ЄС, реформувати митну систему держави.

Надання податкових канікул для мігрантів на створення малого чи сімейного бізнесу сприятиме розвитку підприємницького сектора та нарощуванню

підприємницького капіталу держави. Кредитні та податкові пільги, звільнення від сплати імпортного мита на товари виробничого призначення, які ввозяться трудовими мігрантами, є одними з ефективних економічних інструментів забезпечення спрямованості грошових переказів у сферу малого та середнього підприємництва.

Розробка схем-програм фінансової, інфраструктурно-інноваційної підтримки сімейного бізнесу трудових мігрантів і розробка віртуальних платформ задля встановлення прямих партнерських відносин із іноземними організаціями, банківськими установами та іншими інституціями є організаційними інструментами забезпечення стійкого бізнес-середовища, а відтак і стимулювання ефективного використання міграційного капіталу [54].

III. Гарантування безпеки міграційних трансфертів через:

- встановлення тісних зовнішньоекономічних зв'язків банківських секторів країн-учасників міграційних векторів;
- популяризацію використання формально-легальних каналів передачі міграційних трансфертів;
- формування інформаційно-аналітичного та організаційно-інституційного забезпечення обліку міграційних трансфертів.

Екзистенційним напрямом розвитку ринку міграційного капіталу є гарантування безпеки міграційних трансфертів, низька ефективність якої матиме мультиплікативний вплив на поглиблення кризи недовикористання потенціалу міграційних трансфертів. Так, убезпечення грошових переказів є умовою стабільного поступу ринку міграційних послуг і капіталу, а також забезпечення економічного зростання територій. Задля уникнення загроз розвитку ринку міграційного капіталу необхідно:

- сприяти легальній трудовій міграції,
- встановити тісні зовнішньоекономічні зв'язки з діаспорами,
- популяризувати використання формальних каналів передачі міграційних трансфертів.

Реалізація напряму дозволить досягнути таких цілей, як:

- розвиток договірно-правової системи офіційного працевлаштування трудових мігрантів за кордоном;
- модернізація ринку міграційних послуг;
- забезпечення фінансового контролю за міграційними трансфертами.

IV. Підвищення рівня фінансової інклюзії за допомогою:

- реалізації грантових програм підвищення фінансової грамотності, отримання знань про фінансові продукти, ризики використання неформальних каналів переказів та інших видів фінансових послуг;
- проведення тренінгів і навчань щодо фінансового менеджменту мігрантів – потенційних засновників суб'єктів малого бізнесу.

Реалізація окреслених інструментів сприятиме підвищенню фінансової грамотності мігрантів і розвитку фінансової освіти серед мігрантів і населення загалом [61].

Фінансова інклюзія як драйвер економічного зростання та важливий фактор розвитку ринку міграційного капіталу забезпечить вчасний і повноцінний доступ мігрантів до широкого спектра фінансових продуктів і послуг, поширення їхнього використання серед трудових мігрантів і членів їх сімей через впровадження інноваційних підходів, зокрема розвиток фінансової освіти. Розробка програм для підвищення фінансової грамотності, обізнаності та знань про фінансові продукти, ризики використання неформальних каналів переказів та інших видів фінансових послуг, а також проведення тренінгів і різних форм навчань щодо фінансового управління і планування є засобами підвищення фінансової інклюзії серед мігрантів.

Підвищення ефективності використання міграційних трансфертів є напрямом конвергенції механізмів управління міграцією України та країн ЄС.

Для забезпечення конвергенції державної політики управління міграційними процесами в Україні та країнах ЄС важливо моніторити темпи змін розвитку соціально-економічного середовища основних країн-реципієнтів людських ресурсів і в Україні на основі консолідованої методики та гармонізованих статистичних показників. Це дозволить прогнозувати динаміку загальної і

покраїнної інтенсивності зовнішньої міграції населення, відстежувати вплив соціально-економічних, медико-демографічних, інституційно-політичних факторів на інтенсивність трудової міграції, стимулювати поширення міграційних векторів до країн з вищим рівнем конвергенції соціально-економічного середовища задля забезпечення прогресу людського і трудового розвитку мігрантів, а також відстежувати тенденції і характер переміщення мігрантів задля вчасної рееміграції і працевлаштування в Україні [54].

За сучасних глобалізаційних умов надходження й ефективне використання міграційного капіталу є не лише важливою умовою стабілізації фінансового сектора країни, але й каталізатором економічних трансформацій, розвитку внутрішнього споживчого ринку, галузевого поступу національної економіки, передумовою впровадження інновацій. Міграційний капітал впливає на структуру доходів і купівельну спроможність населення, оскільки є тригером зменшення чутливості до негативних проявів соціально-економічної сфери. Міграційний капітал є більш стабільним джерелом надходження іноземної валюти до України як країни-донора людських ресурсів, ніж прямі іноземні інвестиції, офіційна допомога розвитку, державні кредити тощо. Водночас взаємозв'язок між міграційним капіталом та економічним розвитком, у т.ч. розвитком внутрішнього споживчого ринку, залишається актуальним і потребує додаткового наукового дослідження й емпіричного аналізу.

Основними векторами розвитку ринку міграційного капіталу є:

- підвищення інвестиційної спроможності міграційного капіталу;
- забезпечення цільової спрямованості міграційних трансфертів у розвиток сектора малого та середнього підприємництва;
- гарантування безпеки міграційних трансфертів;
- підвищення рівня фінансової інклюзії (підвищення фінансової грамотності трудових мігрантів і членів їхніх сімей, розвиток фінансової освіти).

Варто виділити проблеми застосування потенціалу грошових переказів:

1. Неefективне використання коштів: Частина грошових переказів спрямовується на споживання замість інвестування у продуктивні активи. Це обмежує довгостроковий економічний ефект від отриманих коштів.

2. Високі витрати на перекази: Вартість переказу коштів через формальні канали може бути високою через комісії та обмінні курси, що зменшує обсяг коштів, які доходять до кінцевих отримувачів.

3. Недостатній розвиток фінансової інфраструктури: Обмежений доступ до банківських та фінансових послуг у сільських та віддалених регіонах ускладнює отримання та використання грошових переказів.

4. Соціальні та психологічні проблеми: Розрив сімейних зв'язків та інші соціальні наслідки міграції можуть негативно впливати на суспільство, зокрема на дітей, що залишаються без батьківської опіки.

5. Нестабільність валютного курсу: Коливання валютного курсу можуть зменшити вартість переказаних коштів у національній валюті, що впливає на купівельну спроможність отримувачів.

6. Залежність від зовнішніх економічних умов: Економічні кризи в країнах, де працюють українські мігранти, можуть зменшити обсяг грошових переказів, що робить економіку України вразливою до зовнішніх шоків.

Механізми застосування потенціалу грошових переказів

1. Стимулювання інвестицій в економіку: Розробка програм та ініціатив для спрямування частини грошових переказів у продуктивні інвестиції, такі як малі та середні підприємства, стартапи та інші бізнес-ініціативи.

2. Зниження витрат на перекази: Підтримка конкуренції серед операторів грошових переказів для зниження комісій та сприяння використанню нових технологій (наприклад, криптовалют та фінтех-рішень) для здешевлення переказів.

3. Розвиток фінансової інфраструктури: Інвестування у розвиток банківських та фінансових послуг у віддалених регіонах для полегшення доступу до грошових переказів та інших фінансових інструментів.

4. Фінансова грамотність: Проведення програм підвищення фінансової грамотності серед отримувачів грошових переказів для ефективного управління коштами та їх спрямування на інвестиції.

5. Податкова політика та пільги: Запровадження податкових пільг та інших стимулів для інвестування коштів з грошових переказів у місцеву економіку, зокрема у будівництво, сільське господарство та інші ключові сектори.

6. Підтримка соціальних ініціатив: Спрямування частини коштів на соціальні програми, зокрема на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист, що сприятиме зміцненню соціальної стабільності та розвитку людського капіталу.

Повоєнне відновлення України:

1. Інфраструктурні проекти: Використання грошових переказів для фінансування великих інфраструктурних проектів, таких як відбудова доріг, мостів, шкіл та лікарень, що сприятиме економічному відновленню країни.

2. Реконструкція житла: Спрямування коштів на реконструкцію та будівництво житла для постраждалих від війни, що допоможе забезпечити людей житлом та стимулювати будівельну галузь.

3. Розвиток аграрного сектору: Інвестування у відновлення та модернізацію сільськогосподарської інфраструктури, що сприятиме підвищенню продуктивності аграрного сектору та забезпеченню продовольчої безпеки.

4. Підтримка малого та середнього бізнесу: Надання грантів та кредитів на пільгових умовах для відкриття та розвитку малого та середнього бізнесу, що сприятиме створенню робочих місць та економічному зростанню.

5. Освітні та професійні програми: Фінансування програм перекваліфікації та професійної підготовки для населення, зокрема для ветеранів та внутрішньо переміщених осіб, що допоможе їм знайти роботу та адаптуватися до нових умов.

Таким чином, грошові перекази трудових мігрантів мають значний потенціал для економічного розвитку та повоєнного відновлення України. Важливо розробити ефективні механізми використання цих коштів, спрямовані на стимулювання інвестицій, розвиток фінансової інфраструктури та підтримку соціальних програм.

Комплексний підхід до використання грошових переказів допоможе підвищити їх економічний ефект та сприятиме стабільному та сталому розвитку країни.

Висновки до розділу 3

Таким чином, грошові перекази трудових мігрантів є міграційним капіталом за своєю сутністю, а його економічна природа лежить у площині потоків трудової міграції від країн-донорів трудових мігрантів до країн-донорів капіталу. В першому випадку спостерігаємо велику пропозицію робочої сили та підвищений попит на капітал, а в другому, навпаки, – значний потенціал до вивезення капіталу та високий попит на робочу силу. Такий взаємозв'язок дає змогу краще зрозуміти нарощення обсягів надходження міграційного капіталу до країн, що розвиваються.

Сьогодні актуальним питанням залишається не лише збільшення обсягів надходження міграційного капіталу, а й використання цього фінансового ресурсу для зростання національної економіки. Розвиток фінансової інфраструктури, використання новітніх технологій переказів коштів, вдосконалення та розширення банківських послуг у сфері обслуговування грошових переказів трудових мігрантів дасть змогу належним чином розкрити фінансовий потенціал міграційного капіталу, що, в свою чергу, стимулюватиме економічний та соціальний розвиток країни.

Отже, грошові перекази трудових мігрантів мають значний потенціал для економічного розвитку та повоєнного відновлення України. Важливо розробити ефективні механізми використання цих коштів, спрямовані на стимулювання інвестицій, розвиток фінансової інфраструктури та підтримку соціальних програм. Комплексний підхід до використання грошових переказів допоможе підвищити їх економічний ефект та сприятиме стабільному та сталому розвитку країни.

ВИСНОВКИ

За останні роки грошові перекази мігрантів стали відносно стабільним джерелом фінансування, особливо для економік країн, що розвиваються. Глобальна статистика свідчить, що грошові надходження від мігрантів постійно зростають у світових масштабах, змінюючи рівень життя населення країн-реципієнтів і впливаючи на соціально-економічну ситуацію.

Внаслідок значної інтенсифікації міжнародних міграцій перекази, що відсилаються мігрантами своїм сім'ям на батьківщині, постійно зростають і перетворилися на один з найпотужніших міжнародних фінансових потоків. Вони відіграють помітну роль у скороченні бідності, підвищенні добробуту населення країн походження мігрантів, завдяки використанню значної частки на освіту та охорону здоров'я сприяють накопиченню людського капіталу.

Однак, як свідчить світовий досвід, для використання потенціалу переказів необхідно створити сприятливі умови для розвитку бізнесу, спрямовувати їх офіційними каналами, засобами економічної політики заохочувати інвестиційне використання. Такі завдання, вочевидь, актуальні й для України, звідки численні громадяни виїжджають на роботу за кордон, натомість обсяги валютних надходжень від них стрімко зростають.

У 2023 році грошові перекази зросли приблизно на 3,8%, сягнувши загальної суми в 669 мільярдів доларів США в країнах із низьким і середнім рівнем доходів. Зростання на 7,2% у Південній Азії з помітним внеском Індії. Зниження 2-й рік поспіль на Близькому Сході та в Північній Африці, спричинене різким падінням потоків до Єгипту. Зниження на 1,4% після значного зростання у 2022 році в Європі та Центральній Азії. Індія залишилася найбільшим одержувачем з оцінками 125 мільярдів доларів США у 2023 році. До 5 найбільших країн-одержувачів грошових переказів входять Індія, Мексика, Китай, Філіппіни та Єгипет.

За даними НБУ за весь 2023 рік в Україну трудові мігранти перевели 11,368 млрд. дол. США, що на 7,8% менше, ніж 2022 року. За підсумками січня 2023 року

обсяг приватних переказів в Україну з-за кордону становив 967 млн. дол. США. Це на 4,7% менше, ніж роком раніше (1015 млн. дол. США). Щодо прогнозів на 2024 рік, то в НБУ вважають, що ситуація з переказом коштів погіршуватиметься.

Перекази українських мігрантів усе ще залишаються важливим джерелом притоку валюти. До воєнного вторгнення росії Україна посідала перше місце в Європі та Центральній Азії за обсягом приватних грошових переказів. Головною причиною стало масове переміщення мешканців України, включно з тими, що рятувалися від війни за кордон і об'єдналися з членами родин, які вже мешкали за межами країни.

Грошові перекази трудових мігрантів є міграційним капіталом за своєю сутністю, а його економічна природа лежить у площині потоків трудової міграції від країн-донорів трудових мігрантів до країн-донорів капіталу. В першому випадку спостерігаємо велику пропозицію робочої сили та підвищений попит на капітал, а в другому, навпаки, – значний потенціал до вивезення капіталу та високий попит на робочу силу. Такий взаємозв'язок дає змогу краще зрозуміти нарощення обсягів надходження міграційного капіталу до країн, що розвиваються.

Сьогодні актуальним питанням залишається не лише збільшення обсягів надходження міграційного капіталу, а й використання цього фінансового ресурсу для зростання національної економіки. Розвиток фінансової інфраструктури, використання новітніх технологій переказів коштів, вдосконалення та розширення банківських послуг у сфері обслуговування грошових переказів трудових мігрантів дасть змогу належним чином розкрити фінансовий потенціал міграційного капіталу, що, в свою чергу, стимулюватиме економічний та соціальний розвиток країни.

Отже, грошові перекази трудових мігрантів мають значний потенціал для економічного розвитку та повоєнного відновлення України. Важливо розробити ефективні механізми використання цих коштів, спрямовані на стимулювання інвестицій, розвиток фінансової інфраструктури та підтримку соціальних програм. Комплексний підхід до використання грошових переказів допоможе підвищити їх економічний ефект та сприятиме стабільному та сталому розвитку країни.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Закон України «Про платіжні послуги» від 30 червня 2021 р. № 1591-ІХ.
3. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 5 квітня 2001 р. № 2346-ІІІ.
4. Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 №2136-ІХ.
5. Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» від 05.11.2015 № 761-VІІІ.
6. Закон України «Про імміграцію» від 07.06.2001 № 2491-ІІІ.
7. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 року N 3773-VІ.
8. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 року N 3671-VІ.
9. Закон України «Про державний кордон України» від 04 листопада 1991 року № 1777-ХІ.
10. Рекомендація МОП «Рекомендація щодо захисту працівників-мігрантів у слаборозвинених країнах і територіях № 100» від 22.06.1955.
11. Угода між Україною та Європейським Співтовариством про реадмісію осіб N 116-VІ (116-17) від 15.01.2008, ВВР, 2008, N 9. – 86 с.
12. Указ Президента України «Про Концепцію державної міграційної політики» від 30 травня 2011 року N 622/2011.
13. Білик Петро. Економічні наслідки масштабних міграційних процесів в Україні. Трансформація моделі соціально-економічного розвитку в умовах відновлення України та інтеграції з ЄС: збірник тез доповідей ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 15 травня 2023 р.). / За заг. ред. Павліхи Н. В. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. С. 131-135.

14. Відбудова для розвитку: зарубіжний досвід та українські перспективи : міжнародна колективна монографія / [редколегія, голова – д.е.н. В.В.Небрат] ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2023. 571 с.
15. Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн східного партнерства. Центр Разумкова, 2023. 265 с.
16. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні: аналіт. доп. / [В. Потапенко, А. Головка, О. Валевський та ін.]; за ред. В. Потапенка. Київ: НІСД, 2023. 33 с.
17. Горбань С.Ф., Біленко О.В., Трубнік Т.Є. Вплив міграційних процесів на економіку України. Економіка та суспільство, Випуск №49/2023. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-26>.
18. Грущинська Н.М., Побоченко Л.М., Набок І.І., Прокоп'єва А.А. Авіаційна та космічна галузі в постіндустріальному розвитку. «Бізнес Інформ» №2. 2024. С.123-135.
19. Замула Ю.О. Сучасні тенденції потоків грошових переказів трудових мігрантів у світі// ПОЛІТ. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ: Тези доповідей XXIV Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених. К.: НАУ, 2024. С.139–140.
20. Крайчинська О. Академічна міграція та її вплив на соціальний розвиток країн (на прикладі Національного університету «Острозька Академія») / О. Крайчинська, Ю. Масалова // Педагогія та психологія спорту. 2020. С. 138-150.
21. Лібанова Е. М. Зовнішня трудова міграція з України: вплив Covid-19 / Е. М. Лібанова, О. В. Позняк // Демографія та соціальна економіка. 2020. № 4. С. 25-40.
22. Малиновська О.А. Еміграція vs імміграція: напрями та механізми політики репатріації. Демографія та соціальна економіка. 2019. № 1(35). С. 69–81.
23. Мульська О. П. Міграційні процеси & економічне зростання: теорія каузальності та практика ефективного управління: монографія. Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2022. 470 с.

24. Полковниченко С., & Салай І. (2023). Вплив української міграції на розвиток економіки України та Польщі. Проблеми і перспективи економіки та управління, (3 (31), 19–35.
25. Побоченко Л.М., Замула Ю.О. Вплив грошових переказів мігрантів на економічний розвиток країни // XV Міжнародна науково-практична конференція «Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі», 25 квітня 2024 р., НАУ, м. Київ. С. 127-129.
26. Побоченко Л.М. Вплив міграції висококваліфікованих фахівців на інноваційний розвиток України в умовах війни // XV Міжнародна науково-практична конференція «Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі», 25 квітня 2024 р., НАУ, м. Київ. С. 127-129.
27. Прокоп'єва А.А., Побоченко Л.М. Повернення мігрантів для економічного відновлення України: Відповідь України на системні соціально-економічні виклики сьогодення: збірник наукових праць за результатами Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Київ, 6 вересня 2023 р.) /ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України. К., 2023. С. 23-26.
28. Побоченко Л.М. Проблеми інтелектуальної міграції з України до країн ЄС// Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі: міжнародна науково-практична конференція, 21 квітня 2020 року: тези доп. - К., 2020.- С.32-35.
29. Плотніков О.В. Повоєнне відновлення України в контексті фрагментації світової економіки // Економіка України. 2022. №12. С.3-12.
30. Ринок праці, міграція та соціально-економічний розвиток Європейського Союзу та України: навч.-метод. посіб. / Ю. О. Цевух. - Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021. - 140 с.
31. Румянцев А.П. Вплив діджиталізації на глобальну професійну трансформацію робочої сили / А.П. Румянцев, Т.К. Ковбич // Фаховий науковий журнал з економічних наук Вісник ХНУ (Хмельницький національний університет). Серія: економічні науки» категорії «Б»№5/2021 року. С. 92-98.

32. Румянцев, А., Побоченко, Л., Пічкурова, З., Толпежнікова, Т., Ковбич, Т., & Ляшов, Д. (2022). Уплив глобальної диджиталізації на розвиток ринку праці України. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 5(46), 334–348.
33. Румянцев А.П., Балабанова Г.П., Ковбич Т.К. Глобальні та регіональні тенденції розвитку міжнародної міграції робочої сили / А.П. Румянцев, Г.П. Балабанова, Т.К. Ковбич //Фаховий Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки", Випуск 7(63), липень 2022 року. С. 171-184.
34. Соколова З.С. Основні тенденції міграції в Африці / З.С.Соколова // міжнар. наук.-практ. конф. “Системний аналіз міжнародних економічних відносин”, 24-25 червня 2021 р., м. Київ. - К.: Ін-т міжн. відносин КНУ ім. Т. Шевченка, 2021. - 301 с. - С. 218-220.
35. Харитонов Р. Ф. Чайковський. Міжнародне міграційне право: навч.-метод. посіб. [Електронне видання]/ Р. Ф. Харитонов, Ю. А. Чайковський; НУ «Одеська юридична академія». – Одеса: Фенікс, 2022. – 78 с.
36. Цимбал Л. І. Міграційний капітал України: ресурсний вимір та можливості управління / Л. І. Цимбал, Ю. В. Біла // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2020. – Випуск 4 (27). – С. 16-22.
37. Górny A. Between Ukraine and Poland. Ukrainian migrants in Poland during the war. *Centre of Migration Research Newsletter*. February 2023. № 2(28).
38. Libanova, E., & Ftomova, O. (2019). Osobysti perekazy migrantiv: otsinka mashtabiv i naslidkiv [Personal remittances of migrants: evaluation of scale and consequences]. *Demografia ta sotsialna ekonomika – Demography and Social Economy*, 37(3), 11-29.
39. Pobochenko L., Prokopieva A., Nabok I. The impact of remittances labor migrants on the economic development of Ukraine. *Contemporary International Relations: Topical Highlightss of Theory And Practice – 2023: the collective monograph / Edited by N. Vasylyshyna*. Warsaw: RS Global Sp. z O.O., 2023. P.427 -439.
40. <https://dpsu.gov.ua/>- офіційний сайт Державної прикордонної служби України.

41. <https://www.iom.int> - офіційний сайт Міжнародної організації з міграції (МОМ).
42. <https://www.ilo.org> - офіційний сайт Міжнародної організації праці (МОП).
43. <https://mon.gov.ua> - офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.
44. <http://www.ukrstat.gov.ua> - офіційний сайт Державної служби статистики України.
45. <http://www.worldbank.org> - офіційний сайт Світового банку.
46. <http://www.oecd.org> - офіційний сайт Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР).
47. <http://www.nas.gov.ua> - офіційний сайт Національної академії наук України (НАНУ).
48. <http://www.un.org> - офіційний сайт ООН.
49. <https://bank.gov.ua> - Національний банк України.
50. <https://minfin.com.ua> - Міністерство фінансів України.
51. Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (IFAD). URL: <https://www.ifad.org/en/remittances>.
52. Аналітичний огляд «Міграція та розвиток» URL: <https://www.knomad.org/publication/migration-and-development-brief-39>.
53. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні : аналіт. доп. / [В. Потапенко, А. Головка, О. Валевський та ін.] ; за ред. В. Потапенка. – Київ : НІСД, 2023. – 33 с. – <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.01>.
54. Голота Н. П., Михайлов Р. І., Машталір, М. О. Вплив цифровізації на міграційні процеси: правові аспекти. Академічні візії. 2023. № 17. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/257>.
55. Жук Р. (2023). Масштаби та економічні наслідки грошових переказів українських трудових мігрантів. Економіка та суспільство, (54). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-72>.

56. Лібанова Е. Війна з росією: як дати роботу біженцям і що робити після. Дзеркало тижня. 16.03.2022. URL: <https://zn.ua/ukr/SOCIUM/vijna-z-rosijeju-jak-dati-robotu-bizhentsjam-i-shcho-robiti-pislja.html>.

57. Лупак Р., Поліщук В. Селективні підходи до державної політики регулювання міграційних процесів (на прикладі українсько-польської системи). Підприємництво та інновації. 2019. № 8. С. 7-13. <https://doi.org/10.37320/2415-3583/8.1>.

58. Малиновська О. А. Щодо створення консультативно-дорадчого органу з питань зовнішньої міграції: Аналітична записка. К. : НІСД, 2019. 5 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-04/zovnishnya-migratsiya.pdf>.

59. Міграція в умовах трансформації регіональних ринків праці України: механізми регулювання / ДУ “Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України”; наук. ред. У. Я. Садова. Львів, 2019. 263 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20190006.pdf>.

60. Михайлишина Д. Що стимулюватиме українських біженців повернутися додому. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/03/20/698183/>.

61. Сімахова А. О., Церковний І. О. Міграційні процеси в Україні в умовах війни: соціальний аспект. Економіка, управління та адміністрування. 2022. № 4(102). С. 61–64. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2022-4\(102\)-61-64](https://doi.org/10.26642/ema-2022-4(102)-61-64).

62. Стародубов О. Міграційна криза – масштаб, економічні наслідки і шляхи подолання. Українська правда. 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/08/2/7361562/>.

63. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо запровадження допомоги для економічної реінтеграції трудових мігрантів. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=7094.

64. Remittance Flows Continue to Grow in 2023 Albeit at Slower Pace. URL: <https://www.worldbank.org>.

65. Remittances Remain Resilient but Are Slowing Migration and Development Brief 38 June 2023. URL: Migration and Development Brief 38 - Remittances Remain Resilient but are Slowing (June 2023) [EN].pdf.

66. Maidanik, Iryna (2023). Hroshovi perekazy v Ukraini vprodovzh povnomasshtabnoi viiny [Remittances in Ukraine During the Full-Scale War]. Demohrafiia ta sotsialna ekonomika - Demography and Social Economy, 3 (53), 18-32. <https://doi.org/10.15407/dse2023.03.018>.

67. Жирій К. У Нацбанку розповіли, що буде з ВВП України в найближчі роки. Уніан. 2023. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/u-nacbanku-rozpovili-shcho-bude-z-vvp-ukrajini-v-nayblizhchi-roki-12123285.html>.

68. Жук Р. (2023). Масштаби та економічні наслідки грошових переказів українських трудових мігрантів. Економіка та суспільство, (54). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-72>.

69. Лібанова Е. Війна з росією: як дати роботу біженцям і що робити після. Дзеркало тижня. 16.03.2022. URL: <https://zn.ua/ukr/SOCIUM/vijna-z-rosijeju-jak-dati-robotu-bizhentsjam-i-shcho-robiti-pislja.html>.

70. Любомудрова, Н., & Гойчук, В. (2022). Зміни на ринку праці в умовах воєнного стану та перспективи післявоєнного відновлення. Економіка та суспільство, (40). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-31>.

71. Малиновська О. А. Зовнішня міграція громадян України в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів: виклики та шляхи реагування / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/bezviz-6eaa1.pdf>.

72.

73. Михайлишина Д. Що стимулюватиме українських біженців повернутися додому. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/03/20/698183/>.

74. Міграція та соціально-політичні настрої під час війни в Україні / дванадцята хвиля. Gradus research company. URL: <https://gradus.app/uk/open-reports/gradus-euwave-12-ua/>.

75. Настрої та оцінки українських біженців (липень-серпень 2022 р.). Разумков центр. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-taotsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-lypen-serpen-2022p>.
76. Подра О., Петришин Н. Міграційні процеси в Україні: обсяги, причини та наслідки. *Economic Analysis*. 2021. Volume 31. No. 3. URL: www.econa.org.ua.
77. Сімахова А. О., Церковний І. О. Міграційні процеси в Україні в умовах війни: соціальний аспект. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 4(102). С. 61–64. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2022-4\(102\)-61-64](https://doi.org/10.26642/ema-2022-4(102)-61-64).
78. Fasani, F., & Mazza, J. (2020). Immigrant key workers: Their contribution to Europe’s COVID-19 response (IZA DP No. 13178). IZA Institute of Labor Economics. URL: <https://covid-19.iza.org/wp-content/uploads/2020/04/dp13178.pdf>.
79. Fernández-Reino, M., Sumption, M., & Vargas-Silva, C. (2020). From low-skilled to key workers: The implications of emergencies for immigration policy. *Oxford Review of Economic Policy*, 36 (Issue Supplement_1), S382–S396.
80. Gelatt, J. (2020). Immigrant workers: Vital to the U.S. COVID-19 response, disproportionately vulnerable (MPI Fact Sheet). Migration Policy Institute. URL: <https://www.migrationpolicy.org/research/immigrant-workers-us-covid19-response>.
81. Anderson, B., Poeschel, F. & Ruhs, M. (2021) Rethinking labour migration: Covid-19, essential work, and systemic resilience. *Comparative Migration Studies* (No 45). URL: <https://comparativemigrationstudies.springeropen.com/articles/10.1186/s40878-021-00252-2>.
82. Koczan Z, Peri G, Pinat M., Rozhkov D. (2021) IMF Working Paper Institute for Capacity Development The Impact of International Migration on Inclusive Growth: A Review. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2021/03/19/The-Impact-of-International-Migration-on-Inclusive-Growth-A-Review-50169>.
83. Migration and Development Brief 39 December 2023. URL: https://www.knomad.org/sites/default/files/publicationdoc/migration_development_brief_39.pdf#page=10.
84. World Migration Report 2023. URL: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2023>.